

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

на тему «Фінансово-економічна безпека Полтавської області»

Виконав: студент 6-го курсу, групи 601-УФБ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою «Управління
фінансово-економічною безпекою»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Вертебний І.В.

Керівник: доктор ек.н., професор, Онищенко В.О.

Рецензент: начальник Головного управління
статистики у Полтавській області, Калашник Л.В.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Вертебний І.В. _____

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Вертебний І.В. _____

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Вертебний І.В. Фінансово-економічна безпека Полтавської області. Рукопис. Магістерська робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Управління фінансово-економічною безпекою», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 127 сторінок, 16 таблиць, 26 рисунків, список літератури з 100 джерел та 5 додатків.

Ключові слова: регіон, фінансово-економічна безпека регіону, фінансова безпека регіону, економічна безпека регіону, економічна безпека держави, соціально-економічний розвиток, детермінанти, прогнозування.

В умовах фінансово-економічної нестабільності, спричиненої в т. ч. введенням військового стану, зокрема веденням військових дій на території України, наслідками поширення глобальної пандемії COVID-19 та відповідними змінами у всіх сферах діяльності людини, відтак безпекова ситуація на сьогодні є однією з найбільш досліджуваних категорій. Оскільки регіональний рівень є проміжною ланкою між державою та суб'єктами господарювання, то нехтування регіональною фінансово-економічною безпекою може призвести до появи нових загроз для держави, а й відповідно для її економічної безпеки. Що також унеможлиблює реалізацію ефективної національної економічної політики. У зв'язку з чим є необхідним оцінити фінансово-економічну безпеку регіону (області) для визначення її впливу на економічну безпеку держави.

Мета роботи – дослідження рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області, а також, визначення теоретико-методичних засад фінансово-економічної безпеки регіону з подальшим пошуком напрямів її забезпечення.

Об'єктом дослідження є дослідження є фінансово-економічна безпека регіону у розрізі структурного елемента національної економічної системи.

Предметом дослідження є дослідження теоретико-методичних основ та прикладних аспектів забезпечення фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

У теоретичній частині роботи розглянуто наукові підходи до визначення сутності поняття «фінансово-економічна регіону». Ідентифіковано детермінанти фінансово-економічної безпеки регіону та визначено місце фінансово-економічної безпеки регіону в системі економічної безпеки держави. Зокрема, виокремлено безпекові параметри соціально-економічного розвитку регіону та досліджено методичні підходи до оцінювання фінансово-економічної безпеки регіону.

У розрахунково-аналітичній частині роботи проаналізовано показники діяльності підприємств в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки Полтавської області, діагностовано соціальну складову фінансово-економічної безпеки Полтавської області та поведено оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області за допомогою запропонованого методичному підходу (інтегральної оцінки) за період 2010-2021 рр., також було досліджено за допомогою кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язок рівня фінансово-економічної безпеки регіону і економічної безпеки держави у періоді 2010-2021 рр. Надано прогнозну оцінку рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області на 2022-2026 рр. та виділено подальшу тенденцію розвитку/занепаду у майбутньому. Визначено пріоритетні напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Практична цінність магістерської роботи полягає в набутті подальшого розвитку концепція підвищення економічної безпеки держави, запровадження якої очікувано призведе до підвищення добробуту населення регіону, зростання індексу людського розвитку України, розвитку фінансових відносин, підвищення фінансової безпеки регіонами України та, відповідно,

держави, також в удосконаленні науково-методичного підходу до оцінювання фінансово-економічної безпеки регіонів на основі комплексного врахування їх індикаторів розвитку та ресурсного забезпечення.

Інформаційною базою для написання даної роботи є нормативно-правові акти України, праці вітчизняних та зарубіжних науковців, різноманітні статистичні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Полтавській області, Інтернет-ресурси, результати власних досліджень і розрахунків за темою роботи.

SUMMARY

Vertebny I.V. Financial and economic security of Poltava region. Manuscript. Master's thesis for the second (master's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" under the educational and professional program "Financial and Economic Security Management", National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2024.

The work contains 127 pages, 16 tables, 26 figures, a list of references from 100 sources and 5 appendices.

Keywords: region, financial and economic security of the region, financial security of the region, economic security of the region, economic security of the state, socio-economic development, determinants, forecasting.

In the context of financial and economic instability caused, among other things, by the introduction of martial law, in particular, the conduct of military operations on the territory of Ukraine, the consequences of the spread of the global COVID-19 pandemic and the corresponding changes in all spheres of human activity, the security situation is one of the most studied categories today. Since the regional level is an intermediate link between the state and business entities, neglecting regional financial and economic security can lead to new threats to the state and, consequently, to its economic security. This also makes it impossible to implement an effective national economic policy. In this regard, it is necessary to assess the financial and economic security of a region (oblast) to determine its impact on the economic security of the state.

The purpose of the study is to investigate the level of financial and economic security of Poltava region, as well as to determine the theoretical and methodological foundations of financial and economic security of the region with the subsequent search for directions to ensure it.

The object of the study is the financial and economic security of the region in the context of the structural element of the national economic system.

The subject of the study is the study of theoretical and methodological foundations and applied aspects of ensuring the financial and economic security of Poltava region.

In the theoretical part of the paper, the scientific approaches to defining the essence of the concept of "financial and economic region" are considered. The determinants of financial and economic security of the region are identified and the place of financial and economic security of the region in the system of economic security of the State is determined. In particular, the security parameters of the socio-economic development of the region are allocated and methodological approaches to assessing the financial and economic security of the region are studied.

The calculation and analytical part of the work analyzes the performance indicators of enterprises in the system of ensuring the financial and economic security of Poltava region, diagnoses the social component of the financial and economic security of Poltava region and conducts an assessment of the level of financial and economic security of Poltava region using the proposed methodological approach (integral assessment) for the period 2010-2021, and also investigates the relationship between the level of financial and economic security of the region using correlation and regression analysis. Priority areas for improving the level of financial and economic security of Poltava region have been identified.

The practical value of the master's thesis is to further develop the concept of improving the economic security of the state, the introduction of which is expected to lead to an increase in the welfare of the region's population, an increase in the human development index of Ukraine, the development of financial relations, an increase in financial security of the regions of Ukraine and, accordingly, the state, as well as to improve the scientific and methodological approach to assessing the financial and economic security of regions based on a comprehensive consideration of their development indicators and resource provision.

The information base for writing this paper is the legal acts of Ukraine, works of domestic and foreign scholars, various statistical materials of the State Statistics

Service of Ukraine, the Main Department of Statistics in Poltava region, Internet resources, results of own research and calculations on the topic of the paper.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ.....	8
1.1. Сутність та визначення фінансово-економічної безпеки регіону.....	8
1.2. Детермінанти фінансово-економічної безпеки регіону.....	17
1.3. Місце фінансово-економічної безпеки регіону в системі економічної безпеки держави.....	31
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ.....	40
2.1. Безпекові параметри соціально-економічного розвитку регіону.....	40
2.2. Методичні підходи до оцінювання фінансово-економічної безпеки регіону.....	50
Висновки до розділу 2.....	60
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	61
3.1. Аналіз показників діяльності підприємств в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки Полтавської області.....	61
3.2. Діагностика соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області.....	68
3.3. Оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області.....	77
3.4. Дослідження взаємозв'язку рівня фінансово-економічної безпеки регіону і економічної безпеки держави.....	85

				MP 601-УФБ 10578331			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
Розроб.	Вертебний І.В.			Фінансово-економічна безпека Полтавської області	Літ.	Арк.	Акрушів
Перевір.	Онищенко В.О.				100	3	127
Н. Контр.	Онищенко В.О.				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		
Затверд.	Кулик В.А.						

	4
Висновки до розділу 3.....	90
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	92
4.1. Прогнозування рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області.....	92
4.2. Пріоритетні напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області.....	106
Висновки до розділу 4.....	110
ВИСНОВКИ.....	111
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	115
ДОДАТКИ.....	127

				МР 601-УФБ 10578331			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
Розроб.	Вертебний І.В.			Фінансово-економічна безпека Полтавської області	Літ.	Арк.	Акрушів
Перевір.	Онищенко В.О.				100	4	127
Н. Контр.	Онищенко В.О.				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		
Затверд.	Кулик В.А.						

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах фінансово-економічної нестабільності, спричиненої в т. ч. введенням військового стану, зокрема веденням військових дій на території України, наслідками поширення глобальної пандемії COVID-19 та відповідними змінами у всіх сферах діяльності людини, відтак безпекова ситуація на сьогодні є однією з найбільш досліджуваних категорій.

Сьогодні регіон - це цілісна територія, яка включає певну ієрархічну структуру економіки з її основними підсистемами, елементами та зв'язками між ними. Сучасні деструктивні геополітичні та економічні зміни поглиблюють вплив різних дестабілізуючих факторів на регіон, що є підґрунтям для дослідження фінансово-економічної безпеки регіону.

Оскільки регіональний рівень є проміжною ланкою між державою та суб'єктами господарювання, то нехтування регіональною фінансово-економічною безпекою може призвести до появи нових загроз для держави, а й відповідно для її економічної безпеки. Що також унеможлиблює реалізацію ефективної національної економічної політики. У зв'язку з чим є необхідним оцінити фінансово-економічну безпеку регіону (області) для визначення її впливу на економічну безпеку держави.

Серед науковців що досліджували ті чи іншу аспекти за цією тематикою варто зазначити Варналій З.С., Жаліло Я.А., Рожков В.О., Пастернак-Таранушенко Г.А., Мішина І.Г., Шлемко В.Т., Бінько І.Ф., Маслій О.А. та інших. Поступово серед інших питань у цій сфері відокремилася проблематика фінансової безпеки, над дослідженням якої працювали зарубіжні вчені.

Метою роботи є дослідження рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області, а також, визначення теоретико-методичних засад фінансово-економічної безпеки регіону з подальшим пошуком напрямів її забезпечення.

З огляду на сформульовану мету дипломної роботи, досягнення, якої передбачається у послідовному вирішенні таких завдань: з'ясувати сутність

та визначення фінансово-економічної безпеки регіону; ідентифікувати детермінанти фінансово-економічної безпеки регіону; визначити місце фінансово-економічної безпеки регіону в системі економічної безпеки держави; виокремити безпекові параметри соціально-економічного розвитку регіону; дослідити методичні підходи до оцінювання фінансово-економічної безпеки регіону; проаналізувати показники діяльності підприємств в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки Полтавської області; продіагностувати соціальну складову фінансово-економічної безпеки Полтавської області; здійснити оцінку рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області за допомогою запропонованого методичному підходу (інтегральної оцінки) та виявити тенденції її розвитку за період 2010-2021 рр.; дослідити за допомогою кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язок рівня фінансово-економічної безпеки регіону і економічної безпеки держави у періоді 2010-2021 рр.; надати прогностну оцінку рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області на 2022-2026 рр. та виділити подальшу тенденцію розвитку/занепаду у майбутньому; визначити пріоритетні напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Об'єктом дослідження є фінансово-економічна безпека регіону у розрізі структурного елемента національної економічної системи.

Предмет дослідження теоретико-методичних основ та прикладних аспектів забезпечення фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти України, праці вітчизняних та зарубіжних науковців, різноманітні статистичні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України, Інтернет-ресурси, результати власних досліджень і розрахунків за темою наукової роботи.

При проведенні дослідження, яке базується на системному підході, були використані такі методи, як діалектичний, аналізу і синтезу, методи групування, порівняння, експертного опитування, графічного відображення, економічного й статистичного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів. Формування наукової новизни полягає у тому, що: набула подальшого розвитку концепція підвищення економічної безпеки держави, запровадження якої очікувано призведе до підвищення добробуту населення регіону, зростання індексу людського розвитку України, розвитку фінансових відносин, підвищення фінансової безпеки регіонами України та, відповідно, держави; удосконалено науково-методичний підхід до оцінювання фінансово- економічної безпеки регіонів на основі комплексного врахування їх індикаторів розвитку та ресурсного забезпечення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

1.1. Сутність та визначення фінансово-економічної безпеки регіону

В сучасних умовах фінансово-економічної нестабільності в багатьох країнах світу, спричиненої в т.ч. наслідками пандемії COVID-19, військовою агресією країною-спонсором тероризму, зокрема веденням військових дій на території України та відповідними змінами у процесах господарської діяльності підприємств (релокації бізнесу) та звичайному житті громадян необхідно, щоб фінансові системи держави оперативного змінювалися, відповідно до зміни умов їх функціонування та сприяли мінімізації можливих негативних загроз завдяки розробленню дієвих напрямів зміцнення фінансово-економічної безпеки регіонів країни і безпеки держави в цілому.

Відтак, проблема фінансово-економічної безпеки України впродовж багатьох років залишається надзвичайно важливою, передусім, з точки зору забезпечення стійкого та збалансованого розвитку країни в довгостроковій перспективі.

Досліджуючи термінологію, зазначимо, що термін «область» в економічному контексті може використовуватися для опису регіонального економічного суб'єкта або для позначення конкретного адміністративно-територіального підрозділу в межах країни, але на сьогоднішній день в українському законодавстві не існує конкретного нормативно-правового акту, який би прямо визначав область як регіональний економічний суб'єкт.

Відповідно до ст. 132 Конституції України «Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних

особливостей, етнічних і культурних традицій» [1], тобто під поняттям «регіон» слід розуміти певну територію з певними особливостями соціально-економічного розвитку, історичними, економічними, екологічними, географічними та демографічними особливостями, етнічними та культурними традиціями, в свою чергу згідно до ст. 133 Конституції України [1] під поняттям «область» - це адміністративно-територіальна одиниця, яка об'єднує в собі декілька районів та міста обласного підпорядкування.

Доцільно зазначити, що у деяких випадках термін «область» може вказувати на регіональний економічний суб'єкт або географічну територію, яка має свою власну економічну систему та специфіку розвитку, зокрема велика кількість вітчизняних науковців які останніми роками досліджують ті чи інші питання, що стосуються фінансово-економічної безпеки регіону, економічної безпеки регіону чи фінансової безпеки регіону зосереджують свою увагу саме на адміністративно-територіальну одиницю області, а саме її складових, тобто на районах що входять до складу області.

Отже, зазначимо, що в Україні поняття «області» та «регіону» з точки зору на них як на економічні суб'єкти є ідентичними, але вони мають свої відмінності в залежності від контексту, оскільки вони законодавчо не розділені між собою, доцільно вважати їх однозначними та ідентичними між собою.

Регіон як господарська система відображає собою одну з областей країни, в межах якої функціонує та розвивається система взаємодії між господарюючими суб'єктами, а також між господарюючими суб'єктами та органами влади й управління різних рівнів. Істотною особливістю регіону є поліструктурність його організації. Важливими структурними елементами регіональної підсистеми національної економіки є населення та середовище його існування; природно-ресурсний потенціал; виробнича підсистема; соціальна підсистема; духовна сфера; організація управління. Кожна з виокремлених підсистем характеризується властивостями самоорганізації,

певною автономією та розвивається відповідно до притаманних їй закономірностей.

Загальні засади національної економічної безпеки та економічної безпеки регіонів передбачені в Конституції України. Національним законодавством визначаються основи економічної безпеки регіонів у контексті забезпечення макроекономічної безпеки Батьківщини. Закон України «Про національну безпеку України. (№ 2469-VIII від 21.06.2018) [2] визначає, що одним з фундаментальних національних інтересів України є – «сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення», а також, у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року затвердженої Указом Президента України (№ 347/2021 від 11 серпня 2021 року)[3] визначається, що очікуваними результатами реалізації стратегії є: «створення стійкої, конкурентоспроможної, соціально відповідальної ринкової економіки та умов для випереджаючого розвитку науково-технічного потенціалу країни, сталого нарощування національного багатства та факторів виробництва». Це ж стосується і регіонів та їх економічної безпеки, стосовно яких зазначається також й можливість певного ризику як «значні нерівномірності розподілу доходів населення в регіональному розрізі, що провокують надмірну внутрішню трудову міграцію». Особлива увага відводиться депресивним територіям та механізмам їх відновлення й розвитку.

Отже, економічна безпека регіонів та її забезпечення є очевидними. При цьому, постійно наголошується на необхідності посилення політики стимулювання економічного розвитку як бази і фундаменту забезпечення економічної безпеки регіонів.

Відтак, питання щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону в економічній літературі розглянуто частково доцільним є проаналізувати бачення науковців, на поняття «економічна безпека регіону», «фінансова безпека регіону» та «фінансово-економічна безпека регіону».

Систематизацію підходів науковців до трактування поняття «економічна безпека регіону» подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Систематизація підходів науковців до трактування поняття
«економічна безпека регіону»

Автор	Характеристика поняття
Я. Жаліло [4, с. 25]	«Економічна безпека регіону – це спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності у світовій системі господарювання»
Криленко В. І. [5]	«Економічна безпека регіону визначається як спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії соціально-економічних чинників і не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища»
В. Криворотова, А. Калини [6, с. 76]	«Під економічною безпекою регіону слід розуміти комплекс заходів, що спрямовані на сталий, постійний розвиток і вдосконалення економіки регіону, що включає протидію зовнішнім і внутрішнім загрозам (через взаємодію виробничої, соціальної та природної сфер)»
А. Татаркін, О. Романова, А. Куклін, В. Яковлев [7, с. 80]	«Економічна безпека регіону – це сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, сталість і поступальний характер розвитку регіону, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду»
А.І. Сухоруковим, Ю. М. Харазішвілі [8, с. 218]	«Економічна безпека регіону характеризується захищеністю регіональної економіки та економічних інтересів територіальної громади від дії дестабілізуючих чинників, узгодженістю інтересів регіону в економічній, соціальній та екологічній сферах, здатністю регіональної економічної системи до самовідновлення і раціонального використання економічного потенціалу регіону під час задоволення соціальних та екологічних вимог і обмежень»

*Узагальнено на основі зазначених джерел

Також, доцільно зазначити що, у своїх дослідженнях відомий український економіст Ігор Губерман наголошує на важливості розуміння економічної безпеки на регіональному рівні. Він вказує на те, що в умовах глобалізації та динамічного економічного середовища області необхідно активно працювати над своєю економічною стійкістю та конкурентоспроможністю.

В свою чергу, американський економіст Олівер Уільямсон розглядає регіональну економічну безпеку через призму глобальних економічних та політичних тенденцій. Він підкреслює важливість взаємодії областей та держави для забезпечення економічної стійкості.

Підсумовуючи розгляд вище зазначених підходів до трактування поняття, можна зробити висновок про те, що більшість запропонованих визначень характеризують економічну безпеку регіону як здатність регіональної економіки (через ефективну протидію ризикам) до сталого розвитку, постійного оновлення, вдосконалення та незалежності.

Аналізуючи регіональний аспект фінансової безпеки, слід узагальнити, що, за думкою багатьох авторів, фінансова безпека регіону ґрунтується на стійкості відповідної фінансової системи, її спроможності протистояти дестабілізуючим факторам, забезпечувати стабільність, ефективність і збалансованість розвитку економіки, соціальної й екологічної сфер, що представлено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Систематизація підходів до трактування поняття «фінансова безпека регіону»

Автор	Характеристика поняття
1	2
Карпінський Б. А. [9, с. 141]	«Характеризує фінансову безпеку регіону як збалансовану фінансову систему, основна мета якої полягає у цілеспрямованому формуванні та реалізації заходів фінансової регіональної політики щодо забезпечення відповідності між реальними потребами та наявними можливостями економічного розвитку регіону та протидію викликам»
Фінансово-економічний словник [10, с. 12]	«Фінансова безпека - захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей і секторів економіки, держави загалом фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання фінансових зобов'язань»
Матвійчук В. І., Нешко Р. М. [11]	«створення умов сталого, надійного функціонування фінансової системи країни, держави, регіону, які запобігають виникненню фінансової кризи, дефолту, деструкції фінансових потоків, збоїв в забезпеченні основних учасників економічної діяльності фінансовими ресурсами. Порушенню стабільності грошового обігу»

1	2
Сухоруковим А. І. [12, с.16]	«Фінансова безпека регіону є частиною фінансової безпеки держави, яка відображає захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної системи, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань»
Калина А. В.[12]	«Це такий стан економіки регіону, при якому на території є постійна можливість підтримувати прийнятні значення заздалегідь визначених критеріальних показників, тобто індикаторів фінансової безпеки, економічна система здатна безболісно реагувати на виникаючі внутрішні і зовнішні загрози без лавиноподібного розвитку кризових явищ і процесів, в також створені умови сталого соціально-економічного розвитку та відтворення»
Сухорукова Т.Г. [13]	«Фінансова самостійність (автономія), яка в першу чергу проявляється в здійсненні контролю над ресурсами регіону і визначається можливостями найбільш повно використовувати конкурентні переваги регіону; це стабільність регіональної економіки, яка передбачає надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування впливу дестабілізуючих чинників; здатність до розвитку і прогресу, тобто самостійно реалізувати і захищати регіональні економічні інтереси, здійснювати модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал регіону»
Моїсеев П. С.[12]	«Здатність регіону формувати і проводити власну соціально-економічну політику за рахунок внутрішніх ресурсів, а також забезпечувати функціонування, розвиток і розширене відтворення пріоритетних галузей народного господарства»

* Узагальнено на основі зазначених джерел

Варто зазначити, що в деяких працях фінансова безпека регіону розглядається як збалансована фінансова система, основна мета якої полягає у цілеспрямованому формуванні та реалізації заходів фінансової регіональної політики щодо забезпечення відповідності між реальними потребами та наявними можливостями економічного розвитку регіону та протидії викликам.

Виходячи з наведених визначень можна сказати, що фінансова безпека регіону є системою, яка забезпечує стабільність фундаментальних фінансових відносин і пропорцій розвитку регіону, які формують захищеність його

фінансових інтересів. Цільовою спрямованістю фінансової безпеки регіону є створення необхідних фінансових передумов для піднесення фінансового потенціалу, підвищення фінансової незалежності, а також стійкого зростання соціально-економічних показників його розвитку в поточному періоді та на перспективу.

Науковці Столбов В.Ф. і Шаповал Г.М. стверджують, що фінансово-економічна безпека – це стан захищеності ресурсами та інтелектуальним потенціалом від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища, що характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому [13, с. 104].

Поділяючи думку Іващенко О. В. та Четверікова П. М. [14], які посилаючись на визначення Варналія З. С., вважають, що: фінансово-економічна безпека – це результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів [15].

Британський економіст Леслі Аллен розглядає фінансово-економічну безпеку областей як ключовий елемент забезпечення сталого розвитку. Він стверджує, що економічна безпека на регіональному рівні забезпечує забезпечення економічної стабільності та сприяння інноваційному розвитку.

Майкл Портер, відомий американський стратег, акцентує увагу на конкурентоспроможності. Його погляд може бути виражений так: «Фінансово-економічна безпека області підвищує її здатність створювати та утримувати конкурентні переваги. Це включає в себе ефективність бізнес-середовища, розвиток інновацій, а також здатність адаптуватися до змін в економічному середовищі.» [16].

Як бачимо, аналітики й експерти у сфері фінансово-економічної безпеки вважають, що економічна безпека регіону характеризується: раціональним використанням ресурсного, виробничого та інноваційного потенціалу; захищеністю від дестабілізуючих чинників; міцністю зв'язків між елементами регіональної економіки; збалансованістю міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин. Регіон при цьому розглядають як умовно замкнену систему і водночас як елемент макросистеми [17, с. 110]

У результаті систематизації поглядів науковців, вважаємо, що фінансово-економічна безпека регіону являє собою складне інтегроване поняття, що поєднує в собі складові фінансової та економічної безпеки. Тому пропонуємо узагальнити та надати більш ґрунтовну характеристику цій дефініції. Фінансово-економічна безпека регіону – це система заходів та умов, спрямованих на забезпечення сталого розвитку регіональної економіки, збереження фінансової стійкості, соціального забезпечення та конкурентоспроможності в умовах сьогодення, що обумовлені реалізацією ризиків і несприятливих факторів впливу на стан безпеки регіону.

Фінансово-економічна безпека регіону, можна охарактеризувати трьома наступними найважливішими блоками, які представлено на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Структурно-логічна схема характеристики фінансово-економічної безпеки регіону

*Узагальнено на основі [18, с. 65].

Фінансово-економічна безпека регіону може розглядатися як поточний стан, умов і факторів, що характеризують стабільність і поступовість розвитку регіональної економіки, визначеної незалежності та інтеграції з економікою держави, що виражається в наступних проявах:

- проведення власної економічної політики за рахунок формування власної дієздатної економічної бази;
- своєчасне реагування на виникаючі загрози регіонального характеру;
- проведення економічних заходів щодо невідкладних соціально небезпечних ситуацій на території, пов'язаних з локальними економічними лихами або економічними прорахунками на державному рівні;
- надання допомоги суміжним територіям, де незбалансована економічна ситуація може негативно відбитися на економічних інтересах регіону;
- підтримка діючих на території економічних нормативів загальноприйнятих у світовій практиці (або директивно затверджених для даного регіону на короткий період часу), що дозволило б забезпечити гідний рівень життя населення [19].

На сучасному етапі особливого значення набувають можливості окремого регіону формувати економічну безпеку держави, залишаючись при цьому самостійно стійкою та прогресуючою територією, здатною ефективно нейтралізувати економічні загрози чи запобігати їх появі. Зміст фінансово-економічної безпеки з боку національної економіки полягає в ефективному управлінні фінансовими ресурсами та створенні сприятливого економічного середовища для подальшого розвитку.

Важливими аспектами фінансово-економічної безпеки регіону є:

1. Фінансова стійкість: здатність регіону витримувати фінансові труднощі та кризові ситуації без серйозних наслідків для економіки;

2. Ефективне управління фінансами: компетентне та ефективне управління фінансами на рівнях області, щоб забезпечити стабільність і збалансованість бюджету;
3. Розвиток інфраструктури: інфраструктурні проекти та інвестиції, спрямовані на покращення розвитку області та її конкурентоспроможності;
4. Соціальна справедливість: Забезпечення доступу до основних соціальних послуг та рівномірного розподілу економічних можливостей серед населення;
5. Забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання;
6. Скорочення дефіциту обласних бюджетів.

Отже, фінансово-економічна безпека регіону є складною категорією, що демонструє ступінь стійкості, витривалості та спроможності регіональної економіки в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз. Ця концепція поєднує в собі елементи фінансової стійкості, соціального розвитку, ефективного управління та конкурентоспроможності. Фінансово-економічна безпека області стає ключовою складовою загальної економічної безпеки країни.

1.2. Детермінанти фінансово-економічної безпеки регіону

Дослідження детермінант фінансово-економічної безпеки регіону є складним завданням, оскільки вимагає детального аналізу різних факторів та їх взаємодії, а також врахування контекстуальних особливостей кожного регіону. Дослідження має враховувати міждисциплінарний характер фінансово-економічної безпеки, взаємозв'язки між різними сферами життєдіяльності громади та вплив зовнішніх чинників.

Розуміння терміну «детермінант» набуває різного значення при використанні його у сучасних реаліях наукових підходів, вчень, галузях економіки. Електронна енциклопедія «Академік» надає більше сотні визначень терміну «детермінант». Слід зосередитись на тому що

«детермінант» (від лат. «determinans» визначальний) – це складова, компонент, визначник, причина, умова; домінуючий вплив чи головний чинник [20].

Відтак, детермінантами фінансово-економічної безпеки регіону, доцільно, вважати внутрішні та зовнішні чинники та характеристики, які взаємодіють та формують ступінь стабільності та стійкості фінансово-економічної системи певного регіону.

З огляду на це, варто обґрунтувати суть та природу поняття «чинник», розглянути його взаємозв'язки з діалектично суміжними економічними категоріями. Чинник – наявні (позитивні чи негативні) або потенційно можливі явища чи процеси, що здійснюють пряму чи опосередковану дію на об'єкт дослідження за певних умов [21, с. 22].

В залежності від середовища виникнення розглядають зовнішні та внутрішні чинники, які доцільно продемонструвати на рис. 1.3. у вигляді структурно-логічної схеми впливу на фінансово-економічну безпеку регіону.

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема впливу на фінансово-економічну безпеку регіону

*Складено на основі [22]

Ідентифікація виявлених чинників, що за окремих умов мають негативний вплив на фінансово-економічну безпеку регіону, та інтерпретація безпеки як можливості або здатності протистояти деструктивним впливам вимагають визначення дефініції «загроза».

У спеціалізованій літературі існує різноманітна кількість підходів до трактування поняття «загроза». Загроза – це сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам будь-якого суб'єкта, які виступають причиною збитків, розмір яких визначається ступенем зниження економічного потенціалу регіону протягом певного проміжку часу. Загрозою можна вважати збіг обставин, що значно збільшують ризики життєдіяльності суб'єкта. Загрози виникають у результаті цілеспрямованих або неусвідомлених дій людей, органів влади, а також природних явищ. Загрози фінансово-економічній безпеці є наслідком суперечностей, що розвиваються як усередині регіону, так і за його межами.

Загрози є ключовими у системі категорій фінансово-економічної безпеки регіону і можуть розглядатися як чинники, що протистоять реалізації економічної стратегії та спонукають забезпечити її адаптивність до умов, що змінюються [23]. Тому наукове обґрунтування поняття загроз фінансово-економічній безпеці, що стримують розвиток регіону, та створення відповідної ефективної системи дадуть змогу розробити дієвий механізм попередження та мінімізації дії цих загроз.

Так, Гордієнко Т. М. [24, с. 238] під загрозами регіональній економічній безпеці розуміє чинники, які роблять неможливим чи в значному ступені ускладнюють процес реалізації економічних інтересів території, чим створюють загрозу для життєзабезпечення соціально-економічної системи регіону. Виявлення загроз та їх усунення є пріоритетними елементами фінансово-економічної безпеки регіону.

В свою чергу, Маслій О. А. під загрозами розуміє «фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на

шляху нормального розвитку економіки і безпеку незалежному державному існуванню та добробуту народу» [25, с. 214].

На думку М. А. Коваленко, загрози економічній безпеці є сукупністю «реальних та потенційно-можливих явищ і дестабілізуючих чинників, які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в економічній сфері» [26, с. 119].

Група авторів [27, с. 64] розглядають загрози як найбільш конкретну і безпосередню форму безпеки, тобто актуалізовану діючу безпеку, яка характеризується конкретною формою прояву та способу дії, або сукупністю умов та чинників, які створюють безпеку інтересам різних суб'єктів господарювання.

Досить аргументованим є визначення В. Ярочкина, який під загрозами фінансово-економічній безпеці визначає явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію економічних інтересів і створюють безпеку для соціально-економічної та політичної системи, цінностей і життєзабезпечення [28].

Загрози розглядають як найбільш конкретну і безпосередню форму безпеки, тобто актуалізовану діючу безпеку, яка характеризується конкретною формою прояву та способу дії, або сукупністю умов та чинників, які створюють безпеку інтересам різних суб'єктів.

У цілому проаналізувавши різні теоретичні підходи до визначення поняття загрози економічній безпеці регіонів, їх можна узагальнити так:

- сукупність умов і чинників, що створюють безпеку життєво важливим інтересам будь-якого суб'єкта і які виступають причиною збитків, розмір яких визначається ступенем зниження економічного потенціалу регіону протягом певного проміжку часу;
- загрозою можна вважати збіг обставин, що значно збільшують ризики життєдіяльності суб'єкта;
- загрози виникають у результаті цілеспрямованих або неусвідомлених дій людей, органів влади, а також природних явищ;

- загрози економічній безпеці є наслідком суперечностей, що розвиваються як усередині регіону, так і за його межами;
- є ключовими у системі категорій економічної безпеки регіону і можуть розглядатися як чинники, що протистоять реалізації економічної стратегії та спонукають до забезпечення її адаптивності до умов, що змінюються.

Під загрозами фінансово-економічній безпеці регіонів розуміють чинники, які унеможливають чи в значному ступені ускладнюють процес реалізації економічних інтересів території, чим створюють загрозу для життєзабезпечення соціально-економічної системи регіону. Виявлення загроз та їх усунення є пріоритетними елементами фінансово-економічної безпеки регіонів.

Для ефективного забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів необхідно класифікувати та проводити постійний аналіз загроз фінансово-економічній безпеці регіону, що представлено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.3

Класифікація загрози фінансово-економічній безпеці регіону

Критерії	Загрози	Характеристика
1	2	3
За місцем виникнення	- зовнішні;	сформовані в економічних системах більш високого рівня ієрархії;
	- внутрішні;	джерелом є сама економічна система регіону;
За ступенем небезпеки	- особливо небезпечні;	безповоротно дестабілізують соціально-економічного стану регіону;
	- небезпечні;	всі інші загрози економічній безпеці регіону;
За можливістю здійснення	- реальні;	вже здійснюють дію на регіональну економіку;
	- потенційні;	реалізуються в залежності від низки чинників;
За типовістю	- типові для всіх регіонів;	мають місце у всіх регіонах країни;
	- індивідуальні;	притаманні тільки окремим регіонам;
За терміном дії	- тимчасові;	діють короткий термін;
	- постійні;	постійно впливають на стан регіону;
	- близькі;	до 1 року;
	- далекі;	понад 1 рік;

За сферою спрямування	- виробничі;	виробничі галузі;
	- фінансові;	фінансово-кредитна система;
	- експортно-імпортні;	зовнішньоекономічна діяльність;
	- технологічні;	технології виробництва;
	- інституційні та ін.;	діяльність державних установ;
За характером спрямування	- прямі;	легко визначити, їхня дія зрозуміла та чітка;
	- непрямі (опосередковані);	дію яких визначити складно;
За вірогідністю виникнення	- маловірогідні;	можливість настання яких дуже низька;
	- вірогідні (ймовірні);	реально загрозливі економічній системі регіону, близькі до реалізації;
За можливістю прогнозування	- передбачувані;	можна передбачити та спрогнозувати;
	- непередбачувані;	виникають раптово, несподівано;
За масштабами здійснення	- загально регіональні;	впливають на діяльність всіх суб'єктів господарювання;
	- локальні;	впливають на діяльність частини суб'єктів господарювання;
Залежно від збитку	- незначні;	негативний результат дії яких невеликий;
	- катастрофічні;	втрати після дії яких для регіону руйнівні;
За можливістю управлінського впливу	- керовані;	можна попередити та мінімізувати негативний вплив;
	- некеровані;	по яких можна тільки ліквідувати наслідки;
За природою походження	- природні;	не залежать від діяльності людини;
	- техногенні;	пов'язані з діяльністю людини;
	- соціальні.	виникають під час суспільних відносин.

* Узагальнено автором на основі [29]

Важливо зазначити що, класифікація загроз фінансово-економічній безпеці регіону має надважливе значення не тільки для розробки адекватних заходів у рамках регіональної економіки, але й для повсякденної діяльності суб'єктів господарювання, які мають використовувати цю інформацію в процесі розробки або прийняття управлінських рішень.

Відтак, своєчасна оцінка загроз фінансово-економічній безпеці регіону має сприяти дієвості організаційно-економічного механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону і, як наслідок, розвитку економіки регіону в загалом. У зв'язку з цим насамперед важливим є правильне визначення і прогнозування пріоритетності виникнення або реалізації визначених загроз, що надає змогу оптимально розподіляти наявні ресурси,

сили і засоби під час забезпечення оптимального рівня безпеки регіону і в подальшому національної як економічної, так і загальної безпеки країни.

Необхідно відзначити, що в умовах нестабільності національної економіки, що спричинена воєнним станом на території України та активним бойовими діями, система загроз має постійний розвиток, що зумовлено появою все нових і нових загроз фінансово-економічній безпеці регіону. Зазначимо, що різні загрози фінансово-економічній безпеці регіону в різні періоди часу можуть бути більш, або менш важливими. У умовах сьогодення основними загрозами для фінансово-економічної безпеки регіону можна демонструвати у вигляді схеми на рис.1.3.

Наявність значної кількості загроз потребує впровадження заходів щодо їх мінімізації. Так, однією з передумов протидії загрозам є поліпшення заходів організаційно-правового регулювання економічної безпеки, що передбачає виявлення і дослідження причин нестабільного економічного стану в регіоні та стадій його розвитку (оцінка рівня фінансово-економічної безпеки); розробка плану економічних, фінансових та інших комплексних перетворень відповідно до положень стратегії національної економічної безпеки. Базовим етапом у цьому процесі є реалізація заходів, пов'язаних із визначенням рівня фінансово-економічної безпеки в регіоні [30]. Цей багатогранний процес має охоплювати дослідження особливих положень соціально-економічного розвитку регіону.

Пріоритетними є економічні та соціальні дослідження, оскільки вони відображають розвиток виробничого сектору економіки регіону й соціальної інфраструктури регіональної системи, яка забезпечує підтримку певних стандартів життєдіяльності населення – соціуму.

При цьому безпосередньо оцінка фінансово-економічної безпеки регіону дає змогу забезпечити захист від дії дестабілізуючих чинників, окреслює шлях до раціонального використання економічного потенціалу області та сприяє досягненню інтересів території в межах національної економіки.

Рис. 1.3. Структурно-логічна схема типологізації за сферами загроз фінансово-економічній безпеці регіону

*Складено на основі [31]

Необхідним є визначити складові фінансово-економічної безпеки регіону, задля зміцнення опороздатності (зменшення ймовірності реалізації тих чи інших загроз) фінансово-економічній безпеці регіону.

Рис. 1.4. Складові фінансово-економічної безпеки регіону

*Узагальнено автором на основі [32]

Отже, зміцнення фінансово-економічної безпеки регіону передбачає якісні зміни в усіх ресурсних складниках, що впливають на економічний розвиток і стан безпеки. Відповідно, незадовільний стан, погіршення чи недосягнення необхідного рівня розвитку окремих складників соціально-економічної системи унеможливають виконання стратегічних завдань і досягнення інтересів регіону. Таким чином, економічна безпека регіону може розглядатися як послідовна зміна станів економічної системи, що характеризують його здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім дестабілізуючим чинникам з метою забезпечення реалізації інтересів регіону на основі ефективного використання конкурентних переваг [33].

Основними складниками фінансово-економічної безпеки регіону є: інноваційно-інвестиційна, фінансова, енергетична, зовнішньоекономічна, макроекономічна, продовольча, та демографічна безпеки. Деякі науковці відносять до складників фінансово-економічної безпеки регіону (області) соціальну, інформаційну і екологічну безпеки, що зображено на рис.1.4.

Інвестиційну складову економічної безпеки нерозривно пов'язують із інноваційною безпекою, але вони досліджувались науковцями переважно окремо. Така ситуація змінилась у 2013 році у результаті оновлення Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. Зміни передбачені, насамперед, у переліку складових економічної безпеки, методиці розрахунку індикаторів, а також їх критичних та оптимальних значень. Саме в цих Методичних рекомендаціях вжито термін «інвестиційно-інноваційна безпека», що визначається як «стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості» [34].

Важливим складником економічної безпеки регіону є фінансова безпека. Фінансову безпеку регіону можна розглядати як інтегральну комплексну характеристику місцевої економіки, забезпечення якої є ключовим питанням місцевої та державної муніципальної фінансової політик, що, значною мірою, визначає їх ефективність, орієнтацію на реалізацію стратегічних цілей розвитку економічних систем різних ієрархічних рівнів [35].

Відповідно щодо функціональних складників фінансової безпеки, то в науковій економічній літературі існують практично тотожні підходи, які передбачають виокремлення безпеки грошово-кредитного, валютного,

інвестиційного, банківського, страхового, фондового та бюджетного секторів [36, с. 5].

Фінансова безпека, як складова економічної безпеки, визначає стан захищеності життєво важливих регіонів та їх підприємницьких структур, громадян у фінансовій сфері від впливу різносторонніх загроз, що обумовлені недостатністю фінансових ресурсів, їх збалансованістю та ліквідністю. Карпінський Б. А. відзначає, що збалансованість фінансової системи регіону полягає у цілеспрямованому формуванні та реалізації заходів фінансової регіональної політики щодо забезпечення відповідності між реальними потребами та наявними можливостями економічного розвитку регіону [37, с. 141]. Внаслідок чого фінансову безпеку варто розглядати як надзвичайно складну багаторівневу систему, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку [38].

Фінансова безпека регіону залежить від фінансової безпеки країни та стабільності фінансової системи регіонів. Рівень фінансової безпеки визначається багатьма індикаторами, основними з яких є рівень інфляції, вартість банківських кредитів, кредитування банками реального сектору економіки у % до ВРП, частка кредитів у переробну промисловість у загальному обсязі кредитів у економіку регіону [39].

Фінансова безпека є складною багаторівневою системою, що поділяється на підсистеми, кожна з яких має свою структуру та значення. Забезпеченню належного рівня фінансової безпеки області перешкоджає ряд чинників, що класифікуються як загрози. До основних факторів впливу на фінансову безпеку регіону (області) відносять: політичну нестабільність країни, бойові дії, високий рівень боргу, як внутрішнього, так і зовнішнього, інфляційні процеси, дефіцити бюджетів, монетизація економіки, рівень інвестицій та інші.

Таким чином, фінансова безпека регіону – це такий стан бюджетних відносин та інших елементів фінансової системи області, що забезпечує

утримання індикаторів формування та використання фінансових ресурсів регіону в межах визначених нормативних значень.

Однією з основних рушійних сил розвинутого суспільства є енергетичний потенціал. Важливе значення набувають можливості окремого сектору області формувати енергетичну безпеку держави, залишаючись при цьому стійкою й прогресуючою територією, здатною ефективно нейтралізувати чи попереджати появу енергетичних загроз.

Енергетична безпека територіальної одиниці – це сукупність поточного стану умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість та поступальність розвитку економіки території, певної незалежності й інтеграції з економікою країни, що виражається в наступних її проявах:

- можливості проводити власну енергетичну політику;
- здатності здійснювати енергетичні заходи по невідкладних соціально-вибухових ситуаціях на території, пов'язаним з локальними енергетичними проблемами чи економічними прорахунками на регіональному рівні [40].

Енергетична безпека регіону суттєво залежить від політики центральної влади, рівня забезпечення потреби в основних видах первинних паливно-енергетичних ресурсів (нафті, природному газі, вугіллі), що задовольняється завдяки власному видобутку та імпортом поставкам [41].

Отже, енергетична безпека регіону – це утримання показників енергоспоживання та структури енергобалансу в межах нормативних значень, гарантування надійного, технічно безпечного та екологічно прийняттого забезпечення економіки й населення області енергією.

Зовнішньоекономічна безпека – це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для сталого економічного зростання [42].

Під зовнішньоекономічною безпекою країни розуміють також інвестиційно-привабливий стан економіки країни, яка здатна генерувати конкурентоспроможну продукцію, забезпечуючи при цьому збалансованість зовнішньої торгівлі та стійкість фінансової системи країни в глобальній системі.

Зовнішньоекономічну безпеку багато науковців розглядають з точки зору зовнішньої торгівлі, однак зовнішньоекономічна безпека включає в себе не лише експортну та імпорتنу, але й валютну, інвестиційну та боргову безпеки.

Ще одним складником економічної безпеки області є продовольча безпека. У найбільш поширеному трактуванні продовольча безпека – це стійке до негативних внутрішніх та зовнішніх впливів забезпечення всіх верств населення країни продовольством у необхідній кількості, асортименті та якості.

Продовольча безпека повинна розглядатися як на рівні країни, так і кожного регіону, що обумовлюється різноманітністю природно-кліматичних умов, соціально-економічним станом окремих територій, демографічною ситуацією. Продовольче забезпечення регіону є одним із найважливіших завдань підвищення якісного стану стійкості національного розвитку на найближчу перспективу. Регіональне продовольче забезпечення варто розуміти як можливість і готовність регіону задовольнити потребу населення продуктами харчування в обсязі та калорійності, які відповідають необхідним нормам, при найбільш повному використанні можливостей регіонального виробничого потенціалу [43].

Макроекономічна складова передбачає досягнення збалансованості макроекономічних відтворювальних пропозицій.

Макроекономічна безпека – це стан економіки, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій [44].

Демографічний чинник є одним із визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, а проблеми оптимального

демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування. Від демографічних характеристик працездатного населення і показників демографічного розвитку залежить розвиток трудового потенціалу і, як результат, величина сукупного національного доходу [45].

Демографічна безпека регіону – така демографічна ситуація, за якої відбувається якісний та кількісний розвиток населення в цілому та кожної особистості окремо, у відповідності з пріоритетами національного та розвитку області, а також завдяки якій посилюється фінансово-економічна безпека області та економічна держави, що, в свою чергу, сприяє збалансованому та безпечному розвитку демографії області та країни в цілому.

Виходячи з визначення демографічної безпеки регіону, основною її характеристикою є розвиток кількісних та якісних характеристик населення. Тобто, демографічна безпека буде досягатися за умови приросту населення та його якісних характеристик (тривалість життя, рівень старіння, середній вік, демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне) [46].

Соціальна безпека – стан економіки області, який може гарантувати рівень людського розвитку на даній території, що відповідає нормативним значенням.

Соціальна безпека області передбачає достатню кількість матеріальних благ, соціальних гарантій, необхідних для життєдіяльності та відтворення потенціалу населення, яке проживає в тих чи інших областях. Специфіка регіональної соціальної безпеки полягає у відмінностях, що властиві різним областям, таких як: політичні погляди, соціально-економічне становище, демографічна ситуація, етнонаціональний та етноконфесійний склад населення тощо.

Соціальна безпека області значною мірою залежить як від внутрішньої ситуації в країні, так і від зовнішніх факторів. Вона характеризується сталим розвитком, імунітетом до впливу внутрішніх і зовнішніх умов, що порушують функціонування процесу суспільного розвитку, підривають досягнутий рівень

життя населення і тим самим викликають підвищення соціальної напруженості в суспільстві, а також становлять загрозу самому існуванню держави [47].

Багато науковців відносять соціальну безпеку до складників економічної, проте, ми вважаємо, що соціальна безпека може розглядатись окремо, адже вона разом з економічною, екологічною та іншими формує національну безпеку.

Без сумніву, усі складники фінансово-економічної безпеки регіону є важливими. Фінансово-економічна безпека регіону має забезпечуватися комплексно за усіма її складниками, при цьому необхідно попереджувати можливі конфлікти між областями з приводу розподілу наявних у країні ресурсів.

1.3. Місце фінансово-економічної безпеки регіону в системі економічної безпеки держави

На сучасному етапі розвитку держави як ніколи раніше виникає потреба людей у безпеці стосовно різних сфер життєдіяльності, і тому під «безпекою» розуміють низький рівень загроз, які можуть перешкоджати стійкому функціонуванню певного суб'єкта. Так, у 1998 р. було ухвалено Концепцію економічної безпеки України, де її суть визначено як «... спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз». У Концепції визначено основні загрози національній безпеці України і розкрито їх суть, розглянуто питання безпеки реального та фінансового секторів економіки, функціональні і відтворювальні аспекти економічної безпеки та приведені інтегральні показники економічної безпеки України [48, с. 56].

Саме поняття «економічна безпека» вперше було вжито в 1994 р. Г. Пастернак-Таранушенком. Згідно його тлумаченню: «економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [49, с.29].

У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [50] визначено, що економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

І. Мішина доводить, що економічна безпека держави – це основа життєдіяльності суспільства, його соціально-політичної та національно-етнічної стійкості; а економічну безпеку визначено як економічні відносини, горизонтальні і вертикальні, між державою, регіонами, підприємствами й окремими індивідами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [51, с. 3].

Українські дослідники І. Бінько та В. Шлемко доводять, що «економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [52, с. 8].

Жаліло Я. А. визначає економічну безпеку країни «як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [53, с. 15].

На думку Варналія З. С. економічну безпеку держави можна трактувати як систему економічних відносин, яка ґрунтується на механізмі узгодження економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності, який дає можливість вирішувати економічні конфлікти з найменшими втратами та забезпечує незалежність, стійкість, розвиток, адаптаційність та інерційність національної економіки у взаємодії із внутрішнім і зовнішнім середовищем [54, с. 54].

Більш комплексно трактування сутності поняття «економічної безпеки» можливо визначити через виокремлення її основних цілей, зокрема:

- забезпечення високої фінансової ефективності робіт, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу підприємства;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДКР;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан довкілля;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів та відділів підприємства;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна, а також комерційних інтересів [55, с. 47-48].

Таким чином, на основі аналізу розглянутих трактувань економічної безпеки держави можемо виокремити наступні підходи: ресурсно-функціональний; гармонізаційний; захисний; стійкісний; інформаційний; економіко-правовий; фінансовий.

Усі вищезазначені підходи до тлумачення поняття економічної безпеки держави ґрунтуються на таких основних характеристиках:

– стійкість та стабільність, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, що характеризуються міцністю та надійністю зв'язків між усіма елементами економічної системи, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування та знешкодження дестабілізуючих загроз-факторів;

– економічна незалежність, під якою розуміємо насамперед можливість для будь-якого суб'єкта економічної безпеки самостійно приймати і реалізовувати стратегічні, економічні та політичні рішення для розвитку, можливість використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку;

– самовідтворення та саморозвиток. Ця характеристика передбачає створення необхідних умов для ведення ефективної економічної політики та розширеного самовідтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені;

– національні інтереси. Ця характеристика визначає спроможність національної економіки захищати національні економічні інтереси [56].

Всі вищезгадані тлумачення не є вичерпним переліком щодо визначення сутності «економічної безпеки», але підсумовуючи наведене вище доцільно зауважити, що економічна безпека як економічна категорія демонструє взаємозалежну систему економічних (і навіть правових, адміністративних та політичних) відносин на різних рівнях економіки: мега- (міжнародний), макро- (національний), мезо- (регіональний/обласний), мікро- (окремо узятій господарській структурі), нано- (особистості).

На нашу думку, особливої уваги заслуговує мезо- (регіональний/обласний) рівень, оскільки стан економічної безпеки країни, напряму залежить від рівня фінансово-економічної безпеки регіонів, який тісно взаємопов'язаний з іншими складовими та чинить вплив не лише на економічну, а в цілому на національну безпеку країни. Враховуючи вище наведене, визначимо місце фінансово-економічної безпеки області як однієї з

важливих складових в ієрархії фінансово-економічної безпеки в загальному, що можна представити н рисунку 1.4.

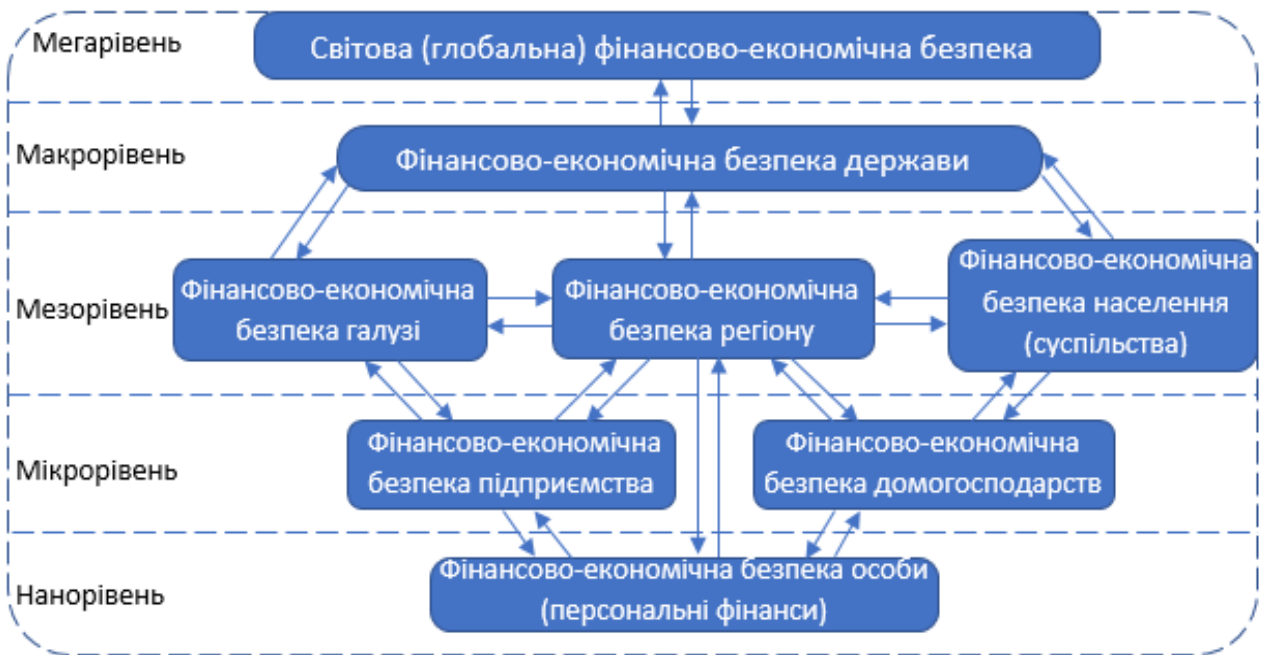

Рис. 1.5. Місце фінансово-економічної безпеки регіону в системі забезпечення економічної безпеки держави

*Розроблено автором

Цікаво зауважити, що в стратегічних планах рівні економічної безпеки підприємства, регіону і держави є неподільними, оскільки здійснення як індивідуальних відтворювальних процесів, так і процесу суспільного відтворення можливе лише за умови органічного об'єднання інтересів держави, регіонів та суб'єктів господарювання.

Регіони нашої держави є одним з найважливішим елементом організації господарства країни, які забезпечують стійкі просторові зв'язки, цілісність соціально-економічного розвитку, а також однією з передумов подальшого розвитку економіки та забезпечення економічної безпеки країни.

У сформованих умовах сьогодення проблема фінансово-економічної безпеки з позиції взаємодії національних і регіональних (територіальних, обласних) інтересів має першочергове значення та стає так званим «стрижнем» усієї економічної політики держави, задає напрямлення вектора

руху основних політичних рішень, що, призводить до необхідності подальших відповідних наукових досліджень.

Фінансово-економічна безпека кожної і всіх областей у сукупності покликана бути основою економічної безпеки держави в цілому. Формально роль фінансово-економічної безпеки регіону в забезпеченні економічної безпеки держави можна представити на рисунку 1.5.

Рис. 1.6. Забезпечення економічної безпеки держави

*Узагальнено на основі [57]

Відтак, система забезпечення економічної безпеки України складається з ефективності заходів, прийнятих для її забезпечення на регіональному рівні, забезпечення стійкого економічного розвитку регіонів і мультиплікативного ефекту від взаємодії складових економічної безпеки держави. Приведена формула показує залежність економічної безпеки України від рівня фінансово-економічного розвитку регіону і важливості державної регіональної економічної політики для її забезпечення[57].

З виведеної вище формули забезпечення системи економічної безпеки держави логічно відстежується її залежність від рівня фінансово-економічної безпеки регіону (області). Оскільки виявляється двоїстий характер впливу рівня розвитку регіону на економічну безпеку.

З чого розуміємо, що рівень розвитку окремого регіону, по-перше, деякою мірою впливає на показники економічної безпеки, причому, чим вище рівень розвитку регіону, тим вище його вплив на показники економічної безпеки України.

По-друге, рівень розвитку регіону в порівнянні з іншими регіонами створює можливість загрози економічної безпеки, іншими словами, якщо в регіоні створюються осередки напруженості будь-якого роду (економічної, соціальної, екологічної і т.п.), то це – загроза економічної безпеки України.

Вплив регіонів на забезпечення економічної безпеки держави лише посилюється. Так, 05.02.2015 року був прийнятий Закон України «Про засади державної регіональної політики» [58]. У рамках нової регіональної політики ефективність забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону залежить від його спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів та згідно з чинним законодавством і в інтересах жителів громади вирішувати питання місцевого значення.

Проте на сьогодні в переважній більшості регіонів України органи місцевого самоврядування неспроможні їх вирішувати через відсутність ефективних джерел фінансування, занепад інфраструктури (необхідних доріг, будівель, споруд), а також брак кадрів відповідної кваліфікації. Тому значна частина питань місцевого значення не вирішується належним чином – не утримується та не розвивається місцева інфраструктура, уповільнюється розвиток підприємництва, знижується рівень продуктивної зайнятості населення.

Відтак, необхідною передумовою забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки є відмова від централізованої моделі та перехід до децентралізації влади, який передбачатиме побудову системи територіальної організації виконавчої влади, посилюючи їх конституційно-правовий статус[59].

Зазначимо що, фінансово-економічна безпека регіону має особливе значення у формуванні економічної безпеки держави, яке полягає в тому, що

вона виконує роль буфера при активізації загроз стабільності для основних рівнів господарської системи [60].

Таким чином, зміцнення фінансово-економічної безпеки регіонів на сучасному етапі набуває все більшого значення, оскільки державі з центру стає важче розв'язувати різного роду локальні проблеми.

Висновки до 1 розділу

Дослідження теоретичних основ фінансово-економічної безпеки регіонів дозволило сформулювати ряд висновків.

Визначено що сучасному етапі розвитку особливого значення набувають можливості окремого регіону формувати економічну безпеку держави, залишаючись при цьому самостійно стійкою та прогресуючою територією, здатною ефективно нейтралізувати економічні загрози чи запобігати їх появі. Зміст якої з боку національної економіки полягає в ефективному управлінні фінансовими ресурсами та створенні сприятливого економічного середовища для подальшого розвитку.

В результаті систематизації поглядів науковців, встановлено, що категорія «фінансово-економічна безпека регіону» являє собою складне інтегроване поняття, увага до якого зосереджується на соціальних й економічних процесах, структура виробництва й споживання набувають все більшого вираження на рівні регіональну.

На основі аналізу підходів науковців щодо сутності фінансової та економічної безпеки регіонів сформульовано визначення, яке, на відміну від уже існуючих, є має комплексний характер і демонструє зв'язок між такими основними категоріями, як інтереси та загрози.

Зокрема ідентифіковано, що основними складниками фінансово-економічної безпеки регіону є: інноваційно-інвестиційна, фінансова, енергетична, зовнішньоекономічна, макроекономічна, продовольча, та демографічна безпеки. Також виокремлено, що деякі науковці відносять до

складників фінансово-економічної безпеки регіону (області) соціальну, інформаційну і екологічну безпеки.

Під час дослідження було встановлено, що загрози фінансово-економічній безпеці регіону обумовлені змінами зовнішніх та внутрішніх елементів середовища функціонування регіону, до того ж ймовірність реалізації загрози тим вища, чим більше її інтенсивність. Рівень негативного впливу загроз на економічну безпеку регіону залежить від структури господарського комплексу та соціально-економічної ситуації в регіоні. Загрози економічній безпеці у галузях матеріального виробництва практично миттєво трансформуються у соціальну сферу регіону.

Визначено місце фінансово-економічної безпеки регіону в системі забезпечення економічної безпеки держави та доведено її значущість в цілому. Тобто при забезпеченні економічної безпеки держави, особливої ваги повинна набувати реалізація регіональних (територіальних, обласних) інтересів, а саме: забезпечення належного рівня життя населення та способу життя населення, його окремих прошарків та груп державним та світовим стандартам; наявність регіональних бюджетно-фінансових та інших економічних засобів регулювання економіки; використання та спрямування всіх сил на реалізацію можливостей використання наявних ресурсів (в першу чергу трудових); відновлення та забезпечення функціонування інфраструктурного забезпечених внутрішніх та міжрегіональних зв'язків.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

1.1. Безпекові параметри соціально-економічного розвитку регіону

Сучасне безпекове середовище характеризується високим рівнем невизначеності та мінливості, що призводить до неможливості передбачити та спрогнозувати події, явища та зміну процесів, що відбуваються, а отже, потребує постійного удосконалення підходів та інструментів його аналізу, стратегічного планування для національної безпеки країни, зокрема фінансово-економічної безпеки регіону.

Аналіз безпекового розвитку передбачає визначення тенденцій розвитку соціально-економічних явищ та процесів, чинників, що їх обумовлюють, результатів взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин, що рівні стійкості економічного. Зміни параметрів безпекового середовища, які виражаються у відхиленні значень від визначеної траєкторії розвитку чи рівноважного або прогнозованого стану, ідентифікують ризики безпеки розвитку, які підлягають оцінці з метою попередження їх перетворення у реальні загрози та за умови вжиття заходів їх трансформації в нові можливості для стійкого соціально-економічного розвитку суспільства та національної економіки.

Стійкий економічний і соціальний розвиток регіону в умовах економіки ринкового типу повинен бути основним напрямком в регіональному управлінні. Суть його полягає в тому, що функціонування і розвиток економіки регіону розглядається як процес розширеного відтворення, що включає виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ і послуг, закономірності й параметри якого визначають усі пропорції та взаємозв'язки економічного розвитку регіону, у результаті чого відтворюються як продуктивні сили, так і виробничі відносини.

Процес регіонального розвитку є надзвичайно складним і відбувається під впливом різноманітних суперечливих, а іноді й несумісних факторів. Досвід свідчить, що ідея еволюційної обумовленості розвитку, прогресу, соціальної еволюції знаходить своє практичне втілення не безпосередньо в окремо узятій соціально-економічній системі, а як загальна спрямованість, вектор руху країни у цілому. В економічній політиці це означає, що далеко не всі регіони знаходяться в стані позитивної динаміки розвитку, тобто забезпечують нарощування валового внутрішнього продукту регіону, поліпшення на цій основі добробуту і якості життя населення, підвищення індексу людського розвитку.

Щоб оцінити, в якому стані перебуває регіон, які завдання повинні бути першочерговими, як їх виконання позначиться на економіці та соціальному становищі населення, необхідні певні індикатори. Під індикатором звичайно розуміють цифровий показник зміни економічної величини, що використовується для обґрунтування економічної політики, спрямованості розвитку економічних процесів та оцінки їх результатів [61].

Серед науковців, які займаються вивченням та розробкою індикаторів функціонування економіки регіону, можна назвати вітчизняних вчених В. Максимова, В. Артеменко, Б. Данилишина, М. Долішнього та ін.

Слід зазначити, що в нашій країні індикатори регіонального соціально-економічного розвитку являють собою сферу досліджень, погляди на яку з багатьох питань розрізняються. Явища досліджуються в узагальненому вигляді, наприклад, якість життя, інвестиційна привабливість, чисельність населення. Більш вузькі проблеми не розглядаються. Водночас у багатьох зарубіжних країнах розроблені індикатори дають змогу характеризувати як окремі комплексні проблеми (стан економіки, якість життя населення, стан його здоров'я тощо), так і більш вузькі, такі як економічна свобода, корупція і т.п.

Для оцінки соціально-економічного розвитку в багатьох країнах світу використовуються різноманітні сукупності індикаторів, які часто являють із

себе досить складну систему. Існують системи індикаторів, розроблених ООН, Європейським Співтовариством, Всесвітнім Банком та іншими провідними міжнародними організаціями. Найбільш значущими розробками є система інтегрованих екологічних й економічних національних рахунків, що запропонована статистичним відділом ООН, і система індикаторів сталого розвитку, яка створена Комісією ООН зі сталого розвитку [62].

Інтегральним показником вимірювання регіональних відмінностей, що розраховується за методикою Програми розвитку ООН, є індекс людського розвитку (ІЛР). ІЛР обчислюється як просте середнє індексів тривалості життя, досягнутого рівня освіти та скоригованого ВВП на душу населення.

Окремо можна виділити групу індикаторів стійкого (або сталого) соціально-економічного розвитку. Одним із найбільш поширених індикаторів стійкого розвитку є індикатор справжнього прогресу GPI (Genuine Progress Indicator) [3, 4], який оцінює відносну ефективність економіки в забезпеченні кращої якості життя населення. GPI було розроблено в США групою приватних дослідників. Цей індекс бере до уваги більш як двадцять економічних, соціальних і екологічних індикаторів; базується на даних ВВП; обчислюється в грошовому вираженні, що дозволяє порівнювати його з іншими показниками.

Україна, так само як і інші країни ближнього зарубіжжя, також має певний досвід створення і використання соціально-економічних індикаторів. Для окремих регіонів України (Донецької області, Сумської області, Чернігівської області, міста Києва тощо) індикатори соціально-економічного розвитку розроблялися фахівцями Ради з вивчення продуктивних сил України НАН України при формуванні Стратегій соціально-економічного розвитку.

Державною службою статистики України (Державним комітетом статистики) розроблена своя методика та розраховані у 2006 році інтегральні показники, що характеризують рівень та соціально-економічні умови життя населення регіонів. Запропонована методика передбачає побудову інтегрального композиційного індексу виходячи з 11 блоків показників

(всього 25 показників), кожний з яких характеризує один з аспектів досягнутого рівня та тенденцій розвитку потенціалу населення регіону:

- 1) населення;
- 2) рівень життя;
- 3) соціальна сфера;
- 4) споживчий ринок товарів та послуг,
- 5) ринок праці;
- 6) промислове виробництво;
- 7) сільськогосподарське виробництво;
- 8) забезпеченість населення житлом;
- 9) забезпеченість населення засобами транспорту та зв'язку;
- 10) рівень злочинності;
- 11) стан довкілля.

Однією з найбільш складних проблем є оцінка рівня комплексності розвитку регіону. Останній визначається системою репрезентативних показників, що характеризують стан економіки, фінансів, соціальної сфери, екологічної обставини та ін. Необхідно відзначити, що в питанні оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону (території) серед вітчизняних науковців не існує єдиної думки. І пов'язано це перш за все, з визначенням оцінки, яка, своєю чергою, залежить від цілей дослідження.

Наприклад, Стоянець Н. пропонує поділити усі показники соціально-економічного розвитку на три групи:

I група – показники, що характеризують фактори розвитку: наявні ресурси, джерела розвитку економіки; умови соціально-економічного розвитку;

II група – показники, що характеризують результати розвитку: економічні, соціальні, демографічні, екологічні;

III група – показники, що характеризують оцінку ступеня реалізації цілей розвитку економіки регіону.

В свою чергу, група авторів Дмитровська В.С., Солоджук Т.В., Максимів М.С. пропонує оцінювати соціально-економічний розвиток регіону за показниками, які наведено на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Безпекові параметри соціально-економічного розвитку регіону

*Складено на основі [66]

Цілі можуть бути різними, і саме відповідно до них розробляється система показників. В.Б. Артеменко пропонує п'ять синтетичних компонентів категорії «якість життя», що утворюють систему забезпечення життєдіяльності населення регіонів [63]:

- індикатори якості населення - очікувана тривалість життя, природний рух, шлюби та розлучення, рівень освіти та ін.;

- індикатори добробуту (рівня життя) населення - реальні доходи та витрати, рівень споживання товарів і платних послуг, рівень охорони здоров'я, культури та ін.;

- індикатори якості соціальної сфери (соціальної безпеки) - умови праці населення, зайнятість населення, соціальний захист, рівень фізичної та майнової безпеки, ступінь корумпованості та ін.;

- індикатори якості навколишнього середовища - дані про забруднення повітряного басейну, водних ресурсів, земель тощо;

- індикатори якості фінансового забезпечення - дані про доходи і витрати місцевих бюджетів, офіційні трансферти та ін.

В свою чергу, Харацишвили Ю.М. в одній з своїх праць зазначає, що для діагностики змін регіональної економічної системи використовується інтегральна оцінка структурних характеристик за кінцевими результатами соціально-економічного розвитку, що відображають якісні зміни та дають узагальнену характеристику економічного розвитку – рівня інноваційності, що включає дві групи індикаторів: економічні та соціальні, які представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Індикатори соціально-економічного розвитку регіону

Група індикаторів	Індикатор	Стимулятор/дестимулятор
1	2	3
Економічні індикатори	ВРП на одиницю продуктивної потужності (узагальнена продуктивність)	стимулятор
	Рівень тіньового ВРП (відношення тіньового ВРП до офіційного)	дестимулятор
	Рівень технології виробництва (відношення ВРП до випуску)	стимулятор
	Рівень використання потенційних можливостей (відношення офіційного ВРП до ВРП при повній зайнятості і повному завантаженні капіталу)	стимулятор
	Фактор науково-технологічного прогресу (темп НТП)	стимулятор
	Темп приросту реального ВРП	стимулятор

1	2	3
Соціальні індикатори	Рівень оплати праці у випуску (коефіцієнт соціальної справедливості)	стимулятор
	Рівень використання праці (відношення оптимального попиту на працю до її пропозиції)	стимулятор
	Рівень тіньової заробітної плати (відношення тіньової заробітної плати до офіційної)	дестимулятор
	Рівень тіньової зайнятості (відношення тіньової зайнятості до загальної зайнятості)	дестимулятор
	Рівень фінансування освіти (відношення видатків на освіту до ВРП)	стимулятор
	Рівень фінансування охорони здоров'я (відношення видатків на охорону здоров'я до ВРП)	стимулятор
	Рівень фінансування науково-технічних робіт (відношення видатків на НТР до ВРП)	стимулятор

*Складено на основі [64]

Доцільно зазначити, що для кожного з перерахованих індикаторів визначаються максимальні, оптимальні або потенційні значення для їх подальшого нормування. Рекомендується послідовне застосування таких авторських підходів для визначення граничних значень індикаторів:

- аналітичний підхід (що впливає з математичних формул і існуючих закономірностей);
- моделювання з використанням макроекономічних моделей, що найбільш адекватно
- відображають наслідки внутрішніх і зовнішніх збурень для конкретної країни (регіону) в поточний період;
- аналоговий підхід (полягає у виборі відповідних показників у країнах-аналогах);
- законодавчий підхід (полягає у встановленні граничних значень на законодавчому рівні);
- імплементація досвіду інших країн;
- експертні оцінки;

– розрахунки фахівців міжнародних організацій.

Зауважимо, що в Україні проводиться щомісячний моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України (оперативний щомісячний розрахунок рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України) на основі Методичних рекомендацій, які розроблені відділом макроекономічної політики та регіонального розвитку Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України. Безпековими параметрами (індикаторами), якого є такі, що представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Безпекові параметри (індикатори) моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України

Група індикаторів	Індикатор
1	2
Економічного розвитку	Індекс промислової продукції Обсяг реалізації промислової продукції Обсяг реалізації промислової продукції на 1 особу Індекс продукції сільського господарства Обсяг сільськогосподарського виробництва Обсяг сільськогосподарського виробництва на 1 особу Індекс будівельної продукції Обсяг виконаних будівельних робіт Обсяг виконаних будівельних робіт на 1 особу
Зовнішньоекономічної діяльності	Темп зростання (зменшення) обсягу експорту товарів Обсяг експорту товарів Обсяг експорту товарів на 1 особу Коефіцієнт покриття експортом імпорту (товари) Темп зростання (зменшення) обсягу експорту послуг Обсяг експорту послуг Обсяг експорту послуг на 1 особу Коефіцієнт покриття експортом імпорту (послуги)
Інвестиційної діяльності	Індекс капітальних інвестицій Капітальні інвестиції Капітальні інвестиції на 1 особу Темп зростання (зменшення) обсягу в прямих іноземних інвестицій Обсяг прямих іноземних інвестицій Обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 особу
Фінансової	Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів Обсяг доходів місцевих бюджетів Обсяг доходів місцевих бюджетів на 1 особу Фінансові результати підприємств до оподаткування Фінансові результати підприємств до оподаткування, які одержали збитки
Споживчого ринку	Індекси фізичного обсягу роздрібного товарообороту Обсяг обороту роздрібною торгівлі Обсяг обороту роздрібною торгівлі на 1 особу Індекси споживчих цін

1	2
Житлово-комунального господарства	Темпи зростання (зменшення) прийнятого в експлуатацію житла Прийняття в експлуатацію житла Прийняття в експлуатацію житла на 10 тис. осіб Індекси споживчих цін-житло, вода, тепло, електроенергія
Платоспроможного попиту населення	Індекс реальної з/плати Середньомісячна з/плата Темп зростання (зменшення) заборгованості виплат з/плати Заборгованість з виплати з/плати Рівень оплати населенням ЖКП Темп зростання (зменшення) заборгованості з оплати ЖКП Обсяг заборгованості населення з оплати ЖКП
Ринку праці	Рівень безробіття населення Рівень зайнятості населення
Населення	Прирост чисельності наявного населення Загальні коефіцієнти народжуваності Загальні коефіцієнти смертності Загальні коефіцієнти природного приросту (скорочення) Загальні коефіцієнти смертності дітей до 1 року

*Представлено на основі [65]

Проводиться оцінювання виходячи з щомісячних та квартальних показників, визначених за 9 напрямками по 50 основних показниках на основі офіційних даних щомісячних та щоквартальних показників Держстату України, Держказначейства України та інших центральних органів виконавчої влади.

Ідея оцінки соціально-економічного розвитку регіонів підпорядковується концепції сталого розвитку, згідно з якою основною метою економічної діяльності є не нарощування обсягів виробництва, а забезпечення високого рівня життя населення при належному захисті та збереженні навколишнього середовища. Однак, високі показники розвитку реального сектора в окремих регіонах ще не є запорукою високого рейтингу областей щодо інтегрального показника соціально-економічного розвитку регіонів. До такого ж приблизно висновку дійшла Д. М. Євдокимова. В проведеному нею позиціонуванні областей за рівнем соціального і економічного розвитку [67] сукупність показників визначена за такими критеріями: потужність, найбільш часта вживаність економістами-аналітиками, доступність, кількісна вимірність. Вони були поділені на такі групи:

1) економічні – агреговані макропоказники, обсяг продукції сільського господарства та промисловості на душу населення, зовнішньоекономічна діяльність, інституціональні перетворення;

2) соціальні – обсягів капіталовкладень у житлове будівництво, демографічна ситуація, торгівля та послуги (роздрібний товарообіг), зарплата та зайнятість, екологія та криміногенне ураження.

Послідовне дослідження кожного індикатора якості життя регіону дає змогу перейти до набору характеристик найнижчого рівня, що переважно можна відобразити показниками регіональної статистики.

Порівняльний аналіз регіональних синтетичних індикаторів надає можливість оцінити ефективність роботи політиків та економістів в забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку регіонів в контексті критеріїв якості життя населення.

Слід відзначити, що існує також і набір індикаторів, які або дуже важко, або ж взагалі не піддаються кількісному вираженню. Сюди можна віднести прогресивність галузевої і технологічної структури господарського комплексу регіону, збалансованість регіональної виробничої системи, сформованість регіонального ринку, ефективність територіальної організації виробництва і розміщення населення тощо.

У всьому цивілізованому світі в якості індикаторів функціонування економіки країни чи регіону може виступати уніфікована система статистичних показників. Від об'єктивності цієї системи, здатності відображати багатогранну діяльність значною мірою залежить ефективність управління, спрямованого на підвищення ефективності та інтенсифікації виробництва.

Таким чином, головна ідея оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України підпорядковується концепції сталого розвитку, згідно з якою основною метою економічної діяльності є не нарощування обсягів виробництва, а забезпечення високого рівня життя населення при належному захисті і збереженні навколишнього середовища.

Підводячи підсумки дослідженню, можна зробити висновок, що при створенні різноманітних програм і проектів регіонального розвитку в різних країнах, в тому числі і в Україні, різними організаціями використовуються різні системи індикаторів, що мають суттєві відмінності. Зрозуміло, що склад і підпорядкованість індикаторів багато в чому залежить від тих завдань, для вирішення яких створені їх системи. Разом з тим, навіть з урахуванням цього, досить складно пояснити різноманітність застосованих систем.

2.2. Методичні підходи до оцінювання фінансово-економічної безпеки регіону

Фінансова безпека держави як система є досить складним економічним явищем через свою містку структуру. Така структура включає ряд підсистемних елементів, котрі саме і визначають її поточний стан. Так, значною мірою, невідповідність однієї зі складових системи до критеріального значення може негативно впливати як на інший елемент системи, так і на всю фінансову безпеку держави в цілому. Фінансова безпека держави за вертикальним рівнем управління включає оцінку окремих показників фінансової безпеки регіону, підприємства та окремих громадян.

В даній роботі особливу увагу приділено саме фінансовій безпеці регіону, котра являє собою індикатор стану фінансового розвитку, що характеризується рівнем стабільності державних фінансів, веденням підприємницької діяльності, інвестиційним кліматом, рівнем життя населення, розвитком банківського сектору [68, с. 126-127].

Внутрішня структура фінансової безпеки регіону як правило відображається через три найважливіші блоки:

- 1) фінансова незалежність, яка має відносний характер через економіко-політичну залежність регіону від центру та взаємопов'язаність різних регіональних економік (в таких умовах фінансова незалежність регіону свідчить про можливість контролю регіональної влади за регіональними

ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоздатність та дозволяє на рівних умовах брати участь в міжрегіональній та міжнародній торгівлі, коопераційних зв'язках й обміні науково-технічними досягненнями);

2) стабільність та стійкість регіональної економіки (що припускають захист власності всіх форм; створення надійних гарантій та сприятливих умов для підприємництва; стримування чинників, спроможних дестабілізувати ситуацію, таких як боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння тощо);

3) здатність до саморозвитку і прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація та розширення виробництва, підвищення професійного рівня працівників тощо) [69, с. 74].

Безумовно, забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів є необхідним підґрунтям для забезпечення їх успішного соціально-економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності.

Для кращого розуміння сутності й особливостей оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки регіону важливо розглянути теоретичні та методичні підходи, що пропонують науковці, які займались вивченням проблематики економічної та фінансової безпеки на регіональному рівні та сформувані оптимальні підходи на основі аналізу й узагальнення наявних наукових праць [70, с. 143].

Питанню фінансової та економічної безпеки регіону присвячені праці Білик Р. Р., Герасимчук З. В., Коваленко М. А., Криленко В. І., Різник Н. А., Семкова Л. В., Третьяка В. В., Юрченко А. Ю. та інших науковців.

Однак, попри певну кількість теоретичних і методичних підходів до дослідження фінансової та економічної безпеки на регіональному рівні, спостерігається відсутність консенсусу в частині комплексу показників та індикаторів, алгоритму розрахунку інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки тощо. [70, с. 143]. Методичне забезпечення щодо оцінки

фінансової безпеки на рівні регіону на сьогодні відсутнє. Деякі автори приділяють увагу необхідності його розробки та пропонують тезисні напрацювання, але повноцінна методика не є сформованою [72, с. 128].

За результатами узагальнення наукових підходів до формування системи індикаторів фінансово-економічної безпеки регіону встановлено, що згідно з різними пропозиціями до складу інтегрального показника пропонується включати безліч показників та індикаторів (деякі автори пропонують використовувати 100 показників і навіть більше). Але більшість із них дублюють один одного, деякі важко визначити за причиною нестачі статистичних даних, деякі складають державну або комерційну таємницю тощо. Тому доцільним є визначення основних індикаторів з урахуванням простоти та доступності інформаційної бази та прозорості розрахунків.

З метою забезпечення належного оцінювання рівня фінансової безпеки регіону науковці Матвійчук В.І. та Нешко Р.М. пропонують наступну систему показників (табл. 2.3) [72, с.].

Таблиця 2.3

Система показників щодо оцінки фінансової безпеки регіону

Сектор безпеки	№	Індикатор	Граничне значення, %
1	2	3	4
Боргова безпека	1	Рівень боргу регіону та гарантованого боргу до валового регіонального продукту (ВРП)	<20
	2	Рівень зовнішнього боргу регіону до ВРП	<10
	3	Обсяг внутрішнього боргу регіону до ВРП	<20
Бюджетна безпека	4	Темп зміни ВРП	>100
	5	Частка ВРП у ВВП держави	>5
	6	Частка доходів місцевих бюджетів у загальнодержавних доходах	>3
	7	Частка доходів місцевого бюджету до ВРП	>25
	8	Рівень забезпечення видатків доходами	>100
	9	Дефіцит (профіцит) бюджету до ВРП	<5 (>3;<5)
Інвестиційна безпека	10	Темпи зміни прямих іноземних інвестицій у регіон	>100
	11	Частка прямих іноземних інвестицій до ВРП	>15
	12	Темп зміни інвестицій в основний капітал	>100

1	2	3	4
Безпека соціального сектору	13	Темп зміни суми заборгованості з виплати заробітної плати	<105
	14	Індекс споживчих цін у регіоні	<110
	15	Співвідношення витрат до доходів населення	<80
Безпека сектору підприємництва	16	Співвідношення сальдо фінансових результатів підприємств до ВРП	>7
	17	Рентабельність операційної діяльності підприємств	>10
	18	Темпи зміни обсягів промислової продукції в регіоні	>100
Банківська безпека	19	Співвідношення кредитів до депозитів банків в регіоні	<100

*Складено за даними джерела [69, с. 128]

На основі фактичних значень цих індикаторів, згідно з методом, запропонованим Матвійчук В.І. та Нешко Р.М., проводиться порівняння з їх граничними значеннями, відсоткове вираження позитивних показників від загальної кількості проаналізованих та визначення рівня безпеки за шкалою:

- критичний стан (до 40%);
- низький рівень (40-60%);
- нормальний стан (60-80%);
- високий рівень (більше 80%) [72, с. 129].

Н. Богдан встановила доцільність і достатність наступного комплексу індикаторів фінансово-економічної безпеки – усього 30 показників за 2 блоками, що наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Індикатори фінансово-економічної безпеки регіону

Група індикаторів	Перелік індикаторів	Порогові значення (за досвідом світової практики)	Питома вага індикатора
1	2	3	4
Індикатори фінансової безпеки (11)	Темп приросту ВРП, %;	2	0,05
	Частка податкових надходжень до регіонального бюджету, %;	25	0,035
	Частка зовнішніх запозичень у покритті бюджету, %;	30	0,03

1	2	3	4
Індикатори фінансової безпеки (11)	Частка податків у валовому регіональному продукті-ВРП, %;	25	0,032
	Частка трансфертів у ВРП, %;	15	
	Дефіцит регіонального бюджету, %;	5	0,028
	Частка оплати праці у валовому регіональному продукті – ВРП, %;	25	0,033
	Частка грошової маси у ВРП, %;	50	0,027
	Частка соціальних витрат у ВРП, %;		0,045
	Частка заощаджень у ВРП, %;	35	
	Рівень тінізації економіки, %	30	
	Частка ВРП на душу населення від середнього рівня країн «великої сімки», %;	30	
	Індикатори економічної безпеки (19)	Частка інвестицій у ВРП, %;	50
Частка іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %;		25	0,04
Питома вага приросту іноземних інвестицій у ВРП, %;		15	0,045
Частка промисловості в загальному обсязі ВРП, %;		10	0,045
Рівень оновлення основних засобів, %;		30	0,03
Питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у загальній кількості промислових підприємств, %;		5	0,027
Частка регіональних кредитних організацій у загальному обсязі кредитних організацій, %;		15	0,03
Рівень фінансування інноваційної діяльності, % від ВРП;		50	0,028
Коефіцієнт експортної залежності, % до ВРП;		2	0,033
Коефіцієнт імпортової залежності, % до ВРП;		30	0,032
Коефіцієнт покриття експортом імпорту;		50	0,032
Питома вага заробітної плати у структурі доходів населення, %;		1	0,03
Питома вага населення, що має дохід нижче прожиткового мінімуму, %;		50	0,025
Співвідношення середньої та мінімальної заробітної плати, %;		7	0,032
Рівень безробіття, %;		3	0,03
Індекс споживчих цін, %;			
Чисельність населення, млн;		4	0,042
Тривалість життя населення, років;		5	0,04
Рівень злочинності на 100 тис. ос., од.		7	0,03
		70	0,043
	5000	0,032	

*Складено за даними джерела [70, с. 145]

Визначення поодиноких індикаторів розраховувалося авторкою за формулою:

$$I_n = \frac{I_{\text{факт}}}{I_{\text{порог}}} \quad (2.1)$$

Узагальнюючий розрахунок інтегрального індикатора проводиться за такою формулою:

$$I_{\text{FES}} = \sum_{i=1}^n I_n a_n, \quad (2.2)$$

де I_n – агрегований показник фінансово-економічної безпеки регіону $n = \{1; 30\}$;

a_n – визначений за методом експертних оцінок ваговий коефіцієнт, який характеризує розмір внеску в інтегральний індекс i -го індикатора [41, с. 145-146].

С. Лелюк сформувала перелік груп показників, на підґрунті якого, на її думку, повинна проводитись вчасна ідентифікація загроз фінансовій безпеці економічної системи на рівні регіону у різних напрямках і прогнозування їх наслідків (табл. 2.5).

Часткові індикатори, які характеризують рівень фінансової безпеки, були об'єднані у групи відповідно до сфер, які вони характеризують. Застосування означеного підходу дозволяє побудувати групи однорідних статистичних величин з точки зору характеристики стану і динаміки фінансової безпеки регіонів України.

Таким чином, динаміка фінансової безпеки адміністративно-територіальних одиниць визначатиметься на основі показників їх бюджетного сектору, сектору підприємництва, відкритості фінансової системи регіону та сектору соціальної політики.

Узагальнений перелік показників за секторами фінансової безпеки регіонів

Напрямок	Індикатор
1	2
Бюджетний сектор	Темпи зростання (зменшення) ВРП, %
	Частка ВРП регіону в загальному обсязі ВВП України, %
	Середній рівень доходів бюджету на одну особу наявного населення (без урахування міжбюджетних трансфертів), грн / осіб
	Середній рівень видатків бюджету на одну особу наявного населення (без урахування міжбюджетних трансфертів), грн / осіб
Бюджетний сектор	Частка доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у загальнодержавних, %
	Обсяг доходів місцевого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) до ВРП, %
	Забезпеченість видатків доходами (без урахування міжбюджетних трансфертів), %
	Відношення дефіциту місцевого бюджету до валового регіонального продукту (ВРП), %
	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до обсягів експорту, %
	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до обсягів імпорту, %
	Обсяг зовнішнього державного боргу до ВРП, %
	Обсяг внутрішнього державного боргу до ВРП, %
	Коефіцієнт загального покриття
	Коефіцієнт забезпечення спеціального фонду
Сектор підприємництва	Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств регіону, %
	Відношення сальдо фінансових результатів підприємств до ВРП, %
	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %
	Темпи приросту, зниження обсягів промислової продукції по регіонах, % до попереднього року
Сектор відкритості фінансової системи регіону	Обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу, дол. США
	Темпи зростання, зниження прямих іноземних інвестицій у регіони України у % до попереднього року
	Прямі іноземні інвестиції в регіон до ВРП, %
	Індекси інвестицій в основний капітал, у % до попереднього року
	Обсяг інвестицій в основний капітал на одну особу, грн / осіб
	Частка інвестицій в основний капітал, що було профінансовано за рахунок коштів державного бюджету, %
	Обсяг інвестицій в основний капітал до ВРП, %
Соціальний сектор	Динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати, млн грн
	Темпи зростання/зменшення суми заборгованості по виплаті заробітної плати, %
	Безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15–70 років
	Індекси споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %
	Відношення витрат до доходів населення

*Складено за даними джерела [71, с. 141]

Інтегральний метод визначення стану фінансової безпеки регіону пропонують в своїх роботах О.Ю. Александрова, Т.Г. Сухорукова та інші науковці. Він базується на групуванні показників фінансової безпеки регіону на такі, що позитивно впливають на її рівень (стимулятори) та негативно впливають на її рівень (дестимулятори).

До показників-стимуляторів належать 5 індикаторів: валова додана вартість, доходи бюджетів (без трансфертів), видатки бюджетів (з урахуванням трансфертів), сума фактичних надходжень податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, обіг цінних паперів.

До показників-дестимуляторів відносяться 3 індикатори: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, витрати на виробництво продукції (робіт, послуг).

Для визначення інтегрального показника, фінансової безпеки регіону використовується наступна формула:

$$\Phi B_p = \frac{\sum I_{\Phi} + \sum I_C}{n}, \quad (2.3)$$

де I_{Φ} – фактичне значення індикатора;

I_C – середнє значення індикатора для окремого регіону, або усереднене значення по всім регіонам країни за період, що аналізується;

I_{Φ}/I_C – відношення, що використовується для індикатора стимулятора;

I_C/I_{Φ} – відношення, що використовується для індикатора дестимулятора;

n – кількість індикаторів, що аналізуються.

Значення інтегрального показника ΦB_p , що дорівнює одиниці, відповідає середньому рівню фінансової безпеки. Відповідно, чим більшим буде значення інтегрального показника, тим вищим буде рівень фінансової безпеки регіону і навпаки.

Ю. Білоус у своїй роботі виділяє 7 складових фінансової безпеки регіону та представляє низку індикаторів з їх граничними значеннями для кожної з них (див.табл. 2.4).

Таблиця 2.6

Індикатори та порогові значення індикаторів фінансової безпеки регіону

Складові фінансової безпеки держави	Індикатори	Порогові значення
1	2	3
Бюджетна безпека – стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості місцевих фінансів	Відношення дефіциту/профіциту обласного бюджету до ВРП, % Обсяг трансфертів з обласного бюджету, % Індекс ВРП Індекс ВРП на 1 мешканця Частка ВРП регіону у ВВП держави, % Індекс доходів місцевого бюджету на 1 мешканця (без міжбюджетних трансфертів) Індекс видатків бюджетів (з урахуванням трансфертів) Коефіцієнт бюджетної самостійності Ефективність використання доходів Доходи місцевих бюджетів (у % до ВРП) Співвідношення сум трансфертів до доходів бюджету	не > 3 не > 15 > 1 > 1 > 2-4 > 1 > 1 > 0,8 [-1;+1] > 16 > 1
Боргова безпека – підтримка відповідного рівня зовнішніх та внутрішніх заборгованостей з метою задоволення визначених соціально-економічних потреб регіону	Відношення боргу регіону та гарантованого боргу до ВРП, % Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВРП, % Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВРП, %	не > 20 не > 25 не > 200 не > 30
Грошово-кредитна безпека – стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів регіональної економіки вільними кредитними коштами на вигідних умовах з метою ек. зростання	Рівень монетизації економіки, % Рівень інфляції (до грудня поп. року), % Обсяг готівки, % Рівень середньої процентної ставки кредитів банківських установ відносно інфляції, %	не > 50 не > 107 не > 4 не > 5
Валютна безпека характеризується високою довірою жителів регіону до грошової одиниці	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, % Відношення обсягів кредитів в іноземній валюті до загальних обсягів кредитів, %	не > 25 не > 25

1	2	3
<p>Інвестиційна безпека характеризується рівнем інвестицій з метою задоволення поточних потреб регіону</p>	<p>Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, % Співвідношення темпів приросту інвестицій до темпів приросту ВВП, разів Обсяг прямих іноземних інвестицій, % до ВВП Витрати на науково-технічну діяльність, % до ВВП Ступінь зносу основних засобів, % Частка інвестицій в основний капітал, % Індекс капітальних інвестицій, %</p>	<p>не < 6 2-32 не < 5 не < 2 не > 35 > 20 > 100</p>
<p>Банківська безпека – рівень фінансової стійкості регіональних банківських установ</p>	<p>Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу, % Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВРП Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі, % Співвідношення кредитів до депозитів банків в регіоні, %</p>	<p>не > 30 не < 30 не > 10 < 100</p>
<p>Безпека небанківського фінансового сектору – рівень розвитку страхового та фондового ринку з метою забезпечення потреб жителів регіону в фінансових послугах та фін. інструментах, відмінних від банківських послуг.</p>	<p>Показник щільності страхування (страхові премії на одну особу), дол. США Частка довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій, % Рівень страхових виплат, % Частка покриття цінними паперами внутрішнього державного боргу, % Відношення обсягу капіталізації ринку акцій до ВРП, %</p>	<p>не < 140 не < 30 не < 30 не > 80 60-90</p>

*Складено за даними джерела [72, с. 14-15]

Крім того, науковцями часто використовуються метод оцінювання рівня фінансової безпеки регіону на основі показника ВРП (валового регіонального продукту), суть якого полягає у відслідковуванні у динаміці тенденцій зміни величини ВРП, та SWOT-аналіз, що передбачає виявлення сильних та слабких сторін, а також можливостей та загроз, що характеризують регіон за певними ознаками.

Висновки до 2 розділу

Проаналізувавши існуючі безпекові параметри соціально-економічного розвитку регіонів України, дійшли висновку, що: більшість наукових підходів не враховує проведення соціально-економічної політики влади регіону, яка суттєво змінює значення соціально-економічних показників; джерелами інформації для розрахунку безпекових параметрів соціально-економічного розвитку регіону виступають тільки офіційні (статистичні) дані без урахування «тіньового сектору».

Підсумовуючи вищесказане, нашу думку, можуть бути запропоновані наступні вимоги щодо методики розрахунку безпекових параметрів соціально-економічного розвитку регіонів: вхідна інформація повинна містити не тільки офіційні статистичні дані, а й реальні дані (з урахуванням тіньового сектору); методика повинна враховувати вплив політики місцевої адміністрації на показники соціально-економічного стану, а не навпаки; необхідно використовувати узагальнюючі безпекові параметри соціально-економічного розвитку регіонів, а також показники по групах для відображення повної та реальної картини розвитку регіонів.

Наприклад, можна згрупувати показники таким чином, ті які характеризують: фінанси та бюджет регіону; виробництво регіону; ринок праці; споживчий ринок; соціальне становище.

Використання запропонованої методики розрахунку безпекових параметрів соціально-економічного розвитку регіонів надає можливість отримати більш повну та вірогідну інформацію щодо розвитку регіону та покращити стан соціально-економічного розвитку регіонів. Також ця інформація надасть можливість виявити диспропорційність у регіональному розвитку та розробити оптимальну стратегію подолання.

Розглянувши низку методик оцінки рівня фінансово-економічної безпеки держави та регіону, що використовуються у вітчизняній та міжнародній практиці, досліджено різноманітні підходи науковців до цього процесу, на основі чого виведено загальний метод.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Аналіз показників діяльності підприємств в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки Полтавської області

На сьогодні питання забезпечення сталого фінансово-економічного розвитку регіону (області) є визначальним і потребує значних організаційних та фінансових заходів, які забезпечуються за допомогою дослідження діяльності підприємств області.

Аналіз показників діяльності підприємств має важливе значення для забезпечення фінансово-економічної безпеки області. Що дозволяє виявити проблемні аспекти в діяльності підприємств, допомагає у прийнятті відповідних рішень задля покращення стану фінансово-економічної безпеки області. Відтак, доцільно дослідити кількість діючих підприємств за їх розмірами у Полтавській області у періоді 2010-2021 рр., на підставі інформації Державної служби статистики України, динаміка зміни кількості якого продемонстрована на рис. 3.1.

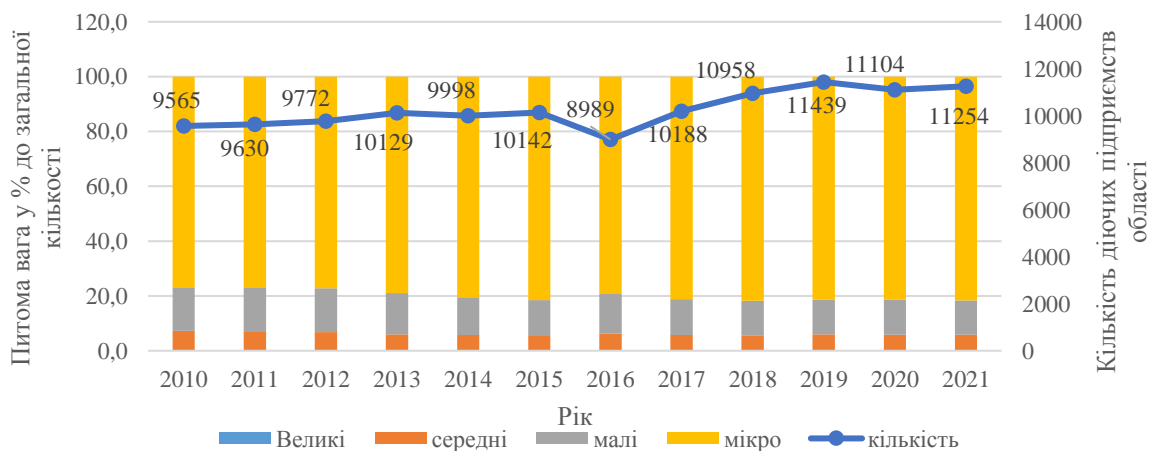

Рис. 3.1. Структурна динаміка кількості діючих підприємств у Полтавській області у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі [78]

Як бачимо з рис. 3.1, кількість діючих підприємств на території Полтавської області протягом аналізованого періоду (2010-2021 рр.) має всхідний тренд. Так, станом на 2021 р. показник засвідчує позитивну динаміку зростання так, для порівняння з базовим значенням за 2010 р., кількість збільшилася на 1789 одиниць, або на 17,66 %.

Доцільно розглянути розподіл діючих підприємств Полтавської області у 2021 році за місцем їх розташування (по районах), що продемонстровано на рис. 3.2).

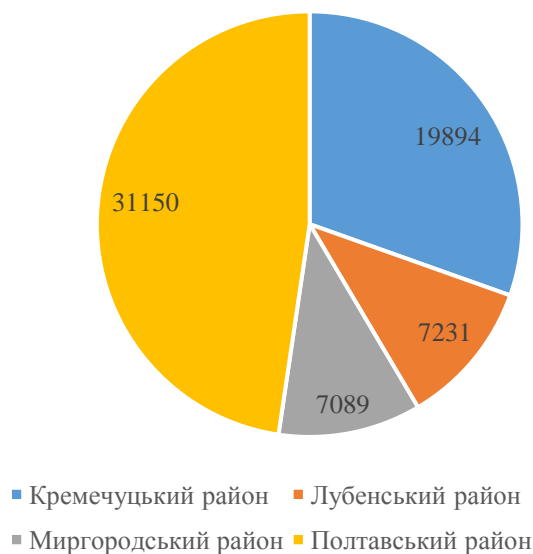

Рис. 3.2. Розподіл діючих підприємств у Полтавській області за місцем їх розташування (району) у 2021 році, одиниць

*Складено на основі [79]

Дослідивши розподіл підприємств Полтавської області місцем їх розташування (по районам) у 2021 р., що представлений на рис. 3.2, необхідно виділити, що більшість з них перебувають саме у Полтавському районі – 31150 од. (47,66 %), другим найбільшим районом розміщення діючих підприємств є Кременчуцький район – 19894 од. (30,44%).

Зазначимо що, загострення як і демографічної ситуації в Україні, так і воєнні дії на території нашої країни знайшли свій прояв у спадній тенденції

щодо кількості діючих підприємств на території держави, що покликало за собою релокацію бізнесу та і інші негативні наслідки.

Фінансово-економічна безпека області тісно пов'язана з ефективністю фінансової діяльності підприємств, які функціонують на її території. Забезпечення стабільності і позитивного фінансового результату підприємств є важливим фактором для економічного розвитку регіону. Відтак, важливим є розглянути динаміку отримання фінансових результатів підприємствами Полтавської області з поділом на великі, середні та малі у періоді 2010-2022 рр., що представлено у таблиці. 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка отримання фінансового результату підприємствами що діють на території Полтавської області

Рік	Отримали прибуток			Отримали збиток		
	% великих підприємств з загальної кількості	% середніх підприємств з загальної кількості	% малих підприємств з загальної кількості	% великих підприємств з загальної кількості	% середніх підприємств з загальної кількості	% малих підприємств з загальної кількості
2021	81,8	77,3	75,8	18,2	22,7	24,2
2020	64,3	78,7	75,6	35,7	21,3	24,4
2019	86,7	74,6	75,8	13,3	25,4	24,2
2018	78,6	76	76,7	21,4	24	23,3
2017	66,7	75,7	74,9	33,3	24,3	25,1
2016	40	80,1	76,2	60	19,9	23,8
2015	56,3	79,1	76,5	43,7	20,9	23,5
2014	66,7	70,2	71,1	33,3	29,8	28,9
2013	92,6	67,5	68,5	7,4	32,5	31,5
2012	87,5	70,9	69,4	12,5	29,1	30,6
2011	84,2	68,4	62,3	15,8	31,6	37,7
2010	80	67,1	58,7	20	32,9	41,3

*Складено на основі [80]

Як можемо побачити з таблиці 3.1. велика кількість підприємств, що діють на території Полтавської області станом на 2021 рік отримали прибуток, що є гарним свідченням подальшої сплати податків до бюджету та

майбутнього перерозподілу цих коштів, який в майбутньому стане драйвером забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону (області).

Надалі проаналізуємо обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємства з ранжуванням за їх розмірами оскільки він має ключову роль у забезпеченні фінансово-економічної безпеки області, скористаємося графічним методом відображення даних та продемонструємо це на рис. 3.3.

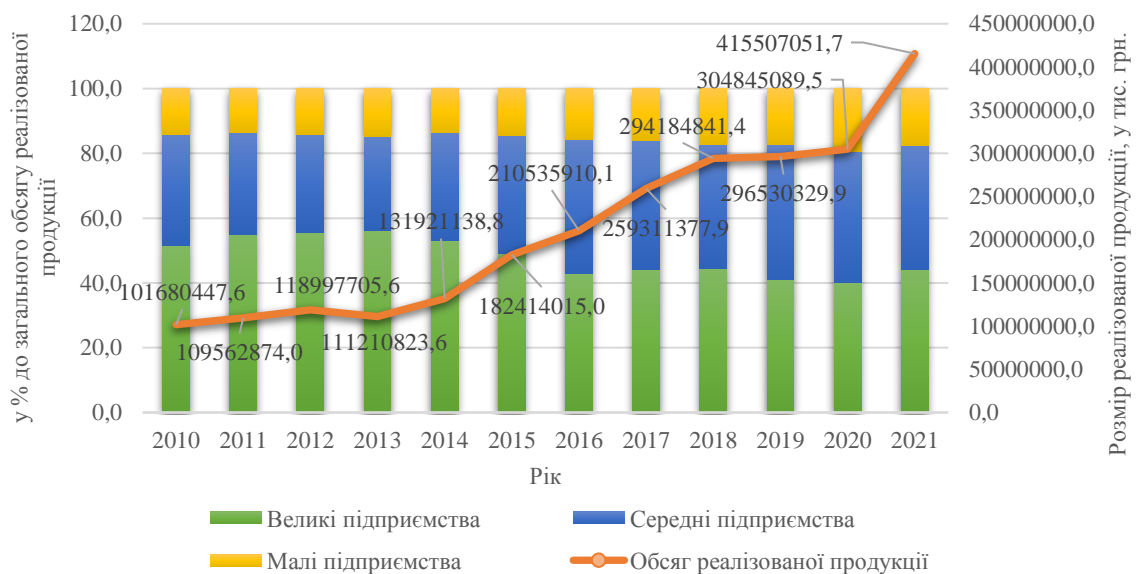

Рис. 3.3. Структурна динаміка обсягу реалізованої продукції підприємствами на території Полтавської області у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі [81]

Як бачимо з рис. 3.3. на території Полтавської області підприємствами збільшено обсяг реалізації виготовленої продукції, що в свою чергу описує наведений вище графік. Загальні розміри реалізованої продукції мають всхідний тренд у продовж 2014-2021 рр., але у 2013 році відбувся спад, що засвідчує про певні економічні труднощі, які відбувалися на території Полтавської області, це такі як зниження споживчого попиту, зростання безробіття або зміна технологій виробництва тощо.

Для більш ґрунтовного предствалення даних розглянемо основні показники балансу підприємств Полтавської області у періоді 2010-2021 рр., що наведено у таблиці 3.2.

Основні показники балансу підприємств Полтавської області у періоді 2010-2021 рр., у тис. грн.

Показник		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Активи	Необоротні активи	38784693,2	45482775,3	51754538,8	58778911,9	64934423,5	73973898	88333190,6	96174962,3	107913776,9	121595025,1	126998675,1	138733523,6
	Оборотні активи	47158268	61472178,2	64354518,2	70033450,3	94657549,7	152105594	203357646,5	223400285,7	181365582,4	181804546,9	209523514,4	260473143,2
	Необоротні активи та групи вибуття	6748,7	8433	18679,6	30876,6	75546,5	25286,1	61397,2	90855,9	103355,9	89125,4	68471,9	219061,7
Всього майна		85949709,9	106963386,5	116127736,6	128843238,8	159667519,7	226104778,1	291752234,3	319666103,9	289382715,2	303488697,4	336590661,4	399425728,5
Пасиви	Власний капітал	37981717,4	45395959,4	50402931,8	55587968,7	52253050,8	61106458,9	74230033,5	85249203,8	86116513,3	115936940,8	139169110,1	176856586,7
	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	10895704,4	15796454,1	18897369,5	18673352,2	37445577,6	25897125	28108236,1	25151274,9	22449526,4	21414431	24794480,6	25739904,3
	Поточні зобов'язання і забезпечення	37002726	45691780	47183785,3	54576615,4	69967794,5	139099294,9	189411805,4	209265033,7	180801099,4	166120642,5	172608192,4	196821159,4
	Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття та чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	69562,1	79193	93362	5302,5	1096,8	1899,3	2159,3	591,5	15576,1	16683,1	18878,3	8078,1
Всього капіталу		85949709,9	106963386,5	116577448,6	128843238,8	159667519,7	226104778,1	291752234,3	319666103,9	289382715,2	303488697,4	336590661,4	399425728,5

*Складено на основі [82]

Після проведеного аналізу активів підприємства Полтавської області за 2010 – 2021 рр. доцільним буде зазначити, що майно підприємств збільшилося у 2021 році в порівнянні з 2010 роком у 4 рази (в абсолютному значенні зросло на 31347 018,6 тис. грн.), хоча станом на 2018 рік майно зазнало зменшення на 30283388,7 тис. грн. у порівнянні з 2017 роком, що свідчить про зростання виробничих можливостей підприємства.

При розгляді активів підприємств Полтавської області важливим є зазначити те, що «Оборотні активи» мають найбільші розмірні показники та відповідно найбільшу вагу протягом всього аналізованого періоду, що зазначено на рис. 3.4. Як наслідок засвідчується забезпечення ліквідності, ефективності управління запасами та кредитоспроможність підприємств, які функціонують на території Полтавської області. Але розуміючи несприятливу ситуацію на сьогоднішній день в Україні, необхідним є використовувати певні важелі керівними органами підприємств задля покращення цієї ситуації та подальшого розвитку і забезпечення подальшої фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

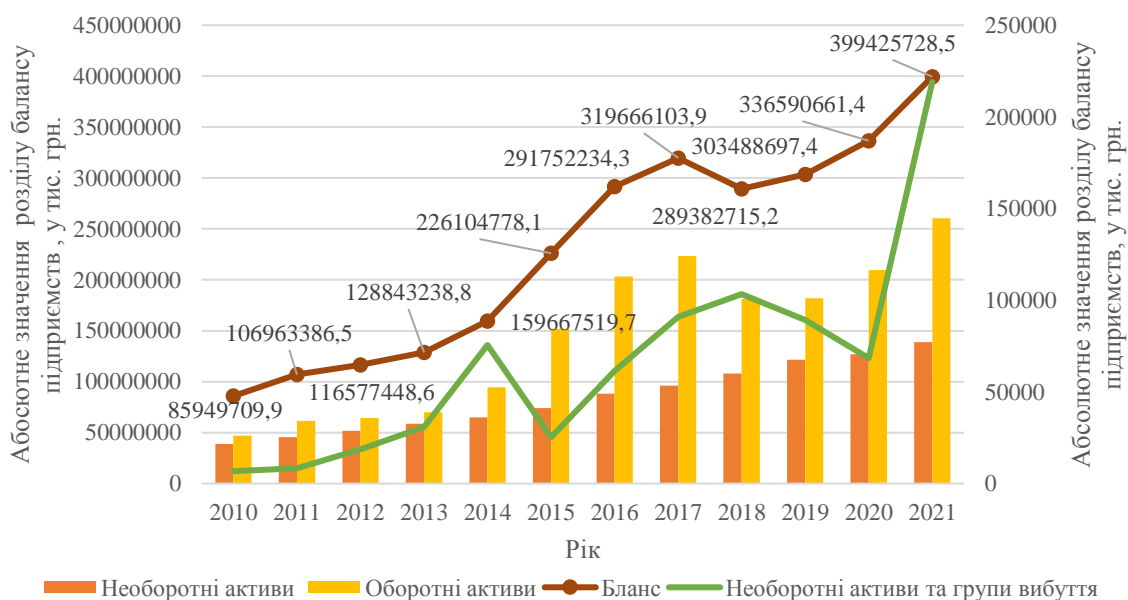

Рис. 3.4. Динаміка структури активів підприємств Полтавської області у періоді 2010 – 2021 рр.

* Побудовано на основі [82] та власних підрахунків

Зростання активів забезпечується процесами в пасивах підприємств Полтавської області, слід зауважити, що в продовж майже всього аналізованого періоду відстежується оптимальне співвідношення Власного капіталу до загальної суми пасивів підприємств Полтавської області, а саме 40/60, що є гарним свідчення забезпечення подальшого фінансово-економічного стану області.

Динаміка розмірних показників у пасивах підприємств Полтавської області доцільно продемонструвати за допомогою графічного методу на рис. 3.5.

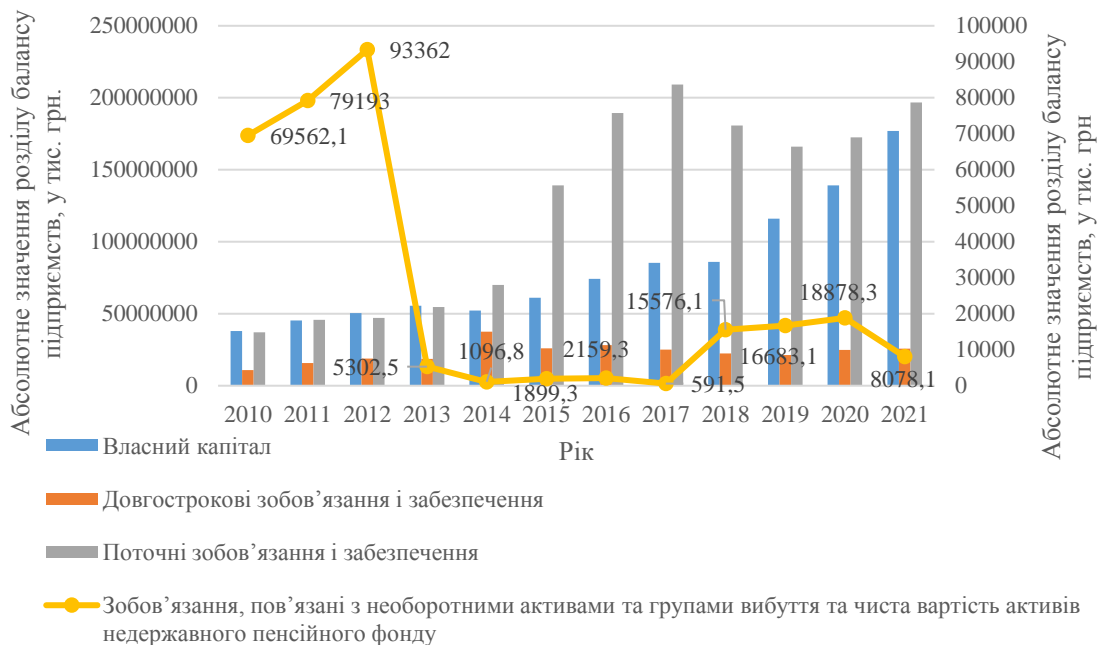

Рис. 3.5. Динаміка розмірних показників у пасивах підприємств Полтавської області у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі [82] та власних підрахунків

Як бачимо з рис. 3.5. зобов'язання, що пов'язані з необоротними активами та групами вибуття та чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду значно зменшилися в своєму обсязі у порівнянні з 2010 роком, що свідчить про забезпечення фінансової стабільності та ефективне управління ризиками пов'язаними з необоротними активами та групами життя,

зокрема зменшення зобов'язань може допомогти зменшити фінансовий тиск та покращити загальну заподіяну фінансову шкоду.

Загалом після проведеного аналізу, стан балансу підприємств можна вважати оптимальним, який має ознаки майбутнього покращення показників у майбутньому. Але зважаючи на ситуацію сьогодення важливим є зазначити, що станом на сьогодення більшість підприємств, що діють на території Полтавської області повинні розширювати свою діяльність і забезпечувати, як надання робочих місць населенню, так і продовжувати свою безперебійну діяльність орієнтуючи на соціальній підтримці населення області.

Отже, проведений аналіз основних показників діяльності підприємств свідчить про збалансованість у співвідношенні активів та пасивів на підприємствах і має тенденцію до подальшого зростання майна компанії. Також на підприємствах спостерігається зростання обсягів реалізації продукції, що свідчить про зростання результату економічного розвитку області, оскільки якщо підприємство активно реалізує свою продукцію, це засвідчує про зростання попиту на товари та послуги в області. Визначимо ще що більшість підприємств області отримують позитивні фінансові результати та відповідно сплачують податки, що забезпечує в свою чергу фінансово-економічну безпеку області.

3.2. Діагностика соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області

Аналіз динаміки чисельності населення області може бути важливою основою для діагностики соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області, оскільки підвищення чисельності населення може сприяти зростанню внутрішнього попиту на товари та послуги, що підвищує рівень економічного зростання області та забезпечує тим стабільність її фінансово-економічної системи. Відтак, доцільно дослідити динаміку

чисельності населення Полтавської області у періоді 2010-2022 рр., результати дослідження продемонстровано за допомогою графіку на рис. 3.6.

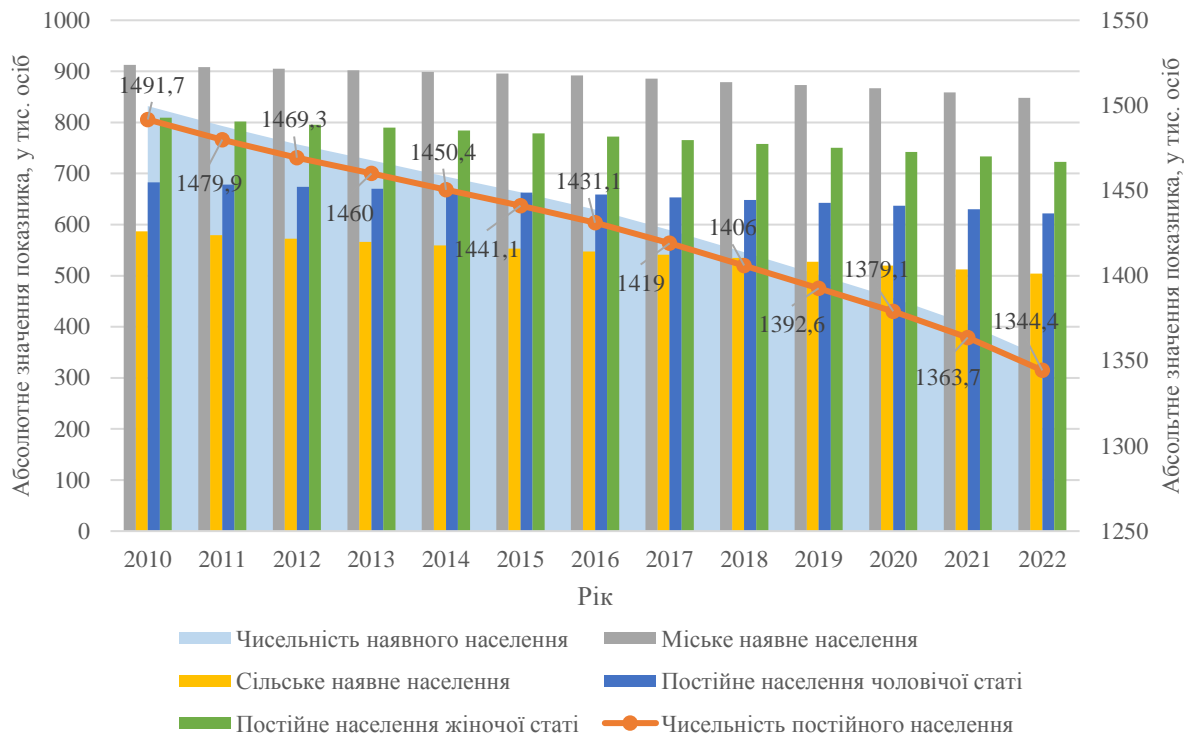

Рис. 3.6. Динаміка зміни чисельності населення, яке проживає на території Полтавської області у періоді 2010-2022 рр.

*Складено на основі [83]

Аналізуючи графік, що продемонстровано на рис. 3.6. варто визначити, що у продовж всього аналізованого періоду спостерігається скорочення чисельності населення як наявного так і постійного, що є негативним свідченням і призводить до скорочення робочої сили, що може негативно вплинути на фінансово-економічну безпеку області та, відповідно засвідчити зниження продуктивності на території області.

Так, в порівнянні з базовим показником за 2010 рік чисельність наявного населення Полтавської області, що проживає в місті у 2022 році демонструє зменшення на 7,06% (у абсолютному вимірі на 64,4 тис. осіб), відповідно, чисельність наявного населення, що проживає у сільській місцевості зменшилося на 82,9 тис. осіб, тобто на 14,12 %.

Деталізуючи чисельність постійного населення як чоловічої статі, так і жіночої, що проживає на території Полтавської області варто зазначити, що відслідковується зменшення чисельності населення, що спричинене зменшенням народжуваності, міграцію або смертністю населення. Яке, починаючи з 2022 року є наслідком повномасштабного вторгнення країни-агресора та веденням бойових дій на території держави, що провокує виїзд населення за кордони України.

Підсумовуючи вище зазначене, виокремимо що, зменшення чисельності населення області може мати серйозні негативні наслідки для соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області. З одного боку, воно демонструє зменшення робочої сили та, відповідно, впливає на рівень економічного розвитку та продуктивності. З іншого боку, це також може суттєво впливати на надання публічних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальне забезпечення. Зменшення чисельності населення може також знизити податкову базу та зменшити можливість області фінансувати різні соціально-економічні програми розвитку.

Тому для забезпечення збільшення рівня соціальної складової фінансово-економічної безпеки області важливо вживати ряд заходів із залучення інвестицій та збільшення робочих місць, покращити інфраструктуру в галузі освіти та охорони здоров'я. Такі заходи можуть сприяти забезпеченню стабільності фінансово-економічної безпеки області, незважаючи на зменшення кількості населення.

Соціальна складова фінансово-економічна безпеки Полтавської області тісно пов'язана з економічним добробутом населення. В свою чергу добробут та якість життя населення, що проживає на території Полтавської області визначається наявними в них ресурсами (заробітна плата, доходи від діяльності, стипендії, пенсії, соціальні допомоги, грошова допомога від родичів чи інших осіб, пільги, субсидії та інші надходження), якими вони можуть вільно розпоряджатися, та витратами, які необхідні для забезпечення відповідного рівня умов життя населення. Варто розглянути динаміку

сукупних ресурсів та витрат у періоді 2010-2021 рр., що наведено у таблиці А1 (Додаток А) та узагальнено за допомогою графічного методу і представлено на рис. 3.7.

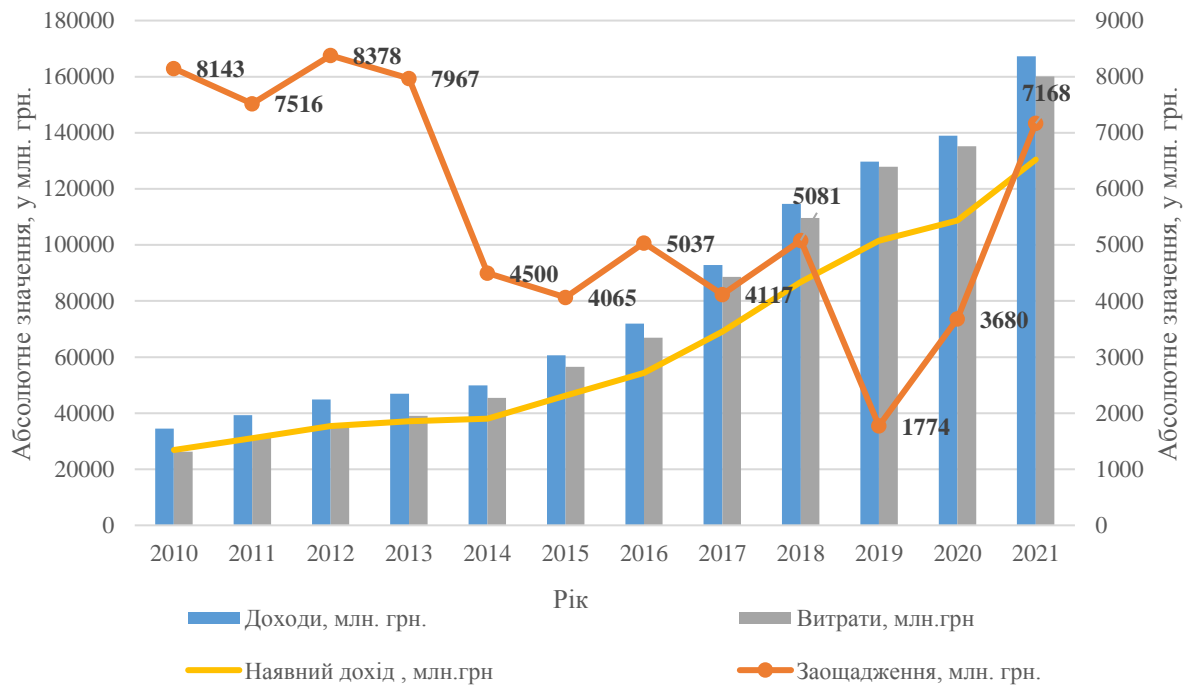

Рис. 3.7. Динаміка сукупних ресурсів та витрат населення Полтавської області у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі [73,74]

Як можемо, побачити з графіку продемонстрованому на рис. 3.6. доходи населення Полтавської області у продовж всього аналізованого періоду перевищують їх витрати, що засвідчує про наявність заощаджень. В свою чергу заощадження у населення, хоча і мають всхідний тренд протягом останніх трьох років (2019-2021 рр.), у 2019 році відбувся різкий спад, що засвідчує про вплив зовнішніх факторів таких як початок пандемії COVID-19, коли населення використовувало свої заощадженні кошти.

Наявний дохід населення Полтавської області має всхідний тренд у продовж всього аналізованого періоду, так станом на 2021 рік збільшився в 4,85 рази у порівнянні з 2010 р. і в 2021 році мав значення рівне 130430 млн. грн.

Ключовим фактором, що визначає рівень соціальної складової фінансово-економічної безпеки області (регіону) є наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів, які є необхідними не тільки для задоволення життєвих потреб, але й для господарювання, інвестиційної та підприємницької діяльності. Фінансові кошти, що знаходяться у розпорядженні населення області, можуть розглядатися як резерв нарощування обсягів інвестування як на державному, так і на регіональному рівнях. Активізація процесів залучення фінансових коштів населення в економічний оборот сприятиме зміцненню фінансово-економічної безпеки держави та її регіонів (областей) і відповідно сприятиме забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку, що сприятиме підвищенню рівня соціальної складової фінансово-економічної безпеки області (регіону).

Відтак, розглядаючи структуру сукупних доходів населення Полтавської області у періоді 2010-2021 рр., що продемонстровано за допомогою графіка на рис. 3.8., варто виокремити, що найбільшу вагу у продовж всього аналізованого періоду мають грошові доходи населення.

Рис. 3.8. Структурна динаміка доходів населення у Полтавській області у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі[73,74,84]

У структурі сукупних фінансових ресурсів населення Полтавської області найбільша частка (91,7%) за 2021 р. належить грошовим доходам, ще 2,4% – іншим надходженням. Як видно на рис. 3.8, спостерігаються незначні темпи скорочення частки безготівкових пільг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива, що свідчить про скорочення фінансування закладів соціального захисту населення, яке в подальшому призводить до погіршення фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Розглядаючи структуру показника грошових доходів населення Полтавської області у періоді 2010-2021 рр., що наведено на рис. 3.9., зазначимо, що найбільшу вагу у продовж всього аналізованого періоду має оплата праці (понад 50 в.п. ваги всіх грошових доходів населення Полтавської області) та пенсії, стипендії соціальні допомоги, надані готівкою (понад 20 в.п.).

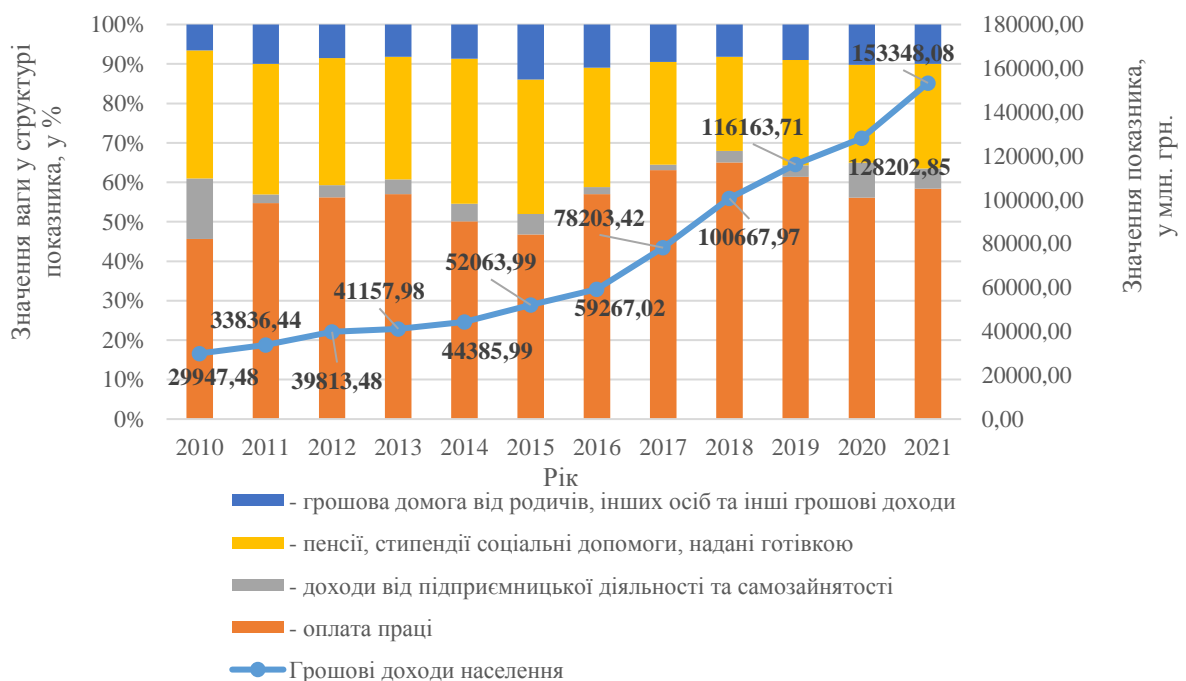

Рис. 3.9. Структурна динаміка грошових доходів населення Полтавської області у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі [73,74,84]

Порівнюючи значення вагових показників у структурі грошових доходів населення Полтавської області 2021 року з базовим значення 2010 року, варто звернути увагу на те, що за всіма показниками відслідковується зменшення ваги у структурі грошових доходів, окрім грошової допомоги від родичів, інших осіб та інші грошові доходи, що фіксує зростання на 3,4 в.п. у 2021 році до порівняння з 2010 роком. І як наслідок, це говорить про зміни в родинних та соціальних структурах, зростання підтримки від батьків або зміни відносин між людьми.

Зосереджуючи увагу на показниках що зазначили зменшення ваги у структурі грошових доходів населення Полтавської області, варто виділити, те що це описує створення соціальної напруги. Відтак залишивши населення області, які стикаються зі зниженням доходів, з відчуттям невпевненість у майбутньому та сприйняттям себе як економічно вразливими. Це, також, може призвести до змін у споживанні, подальших змінах соціального та політичного настрою, що може збільшити соціальні конфлікти у структурі населення Полтавської області.

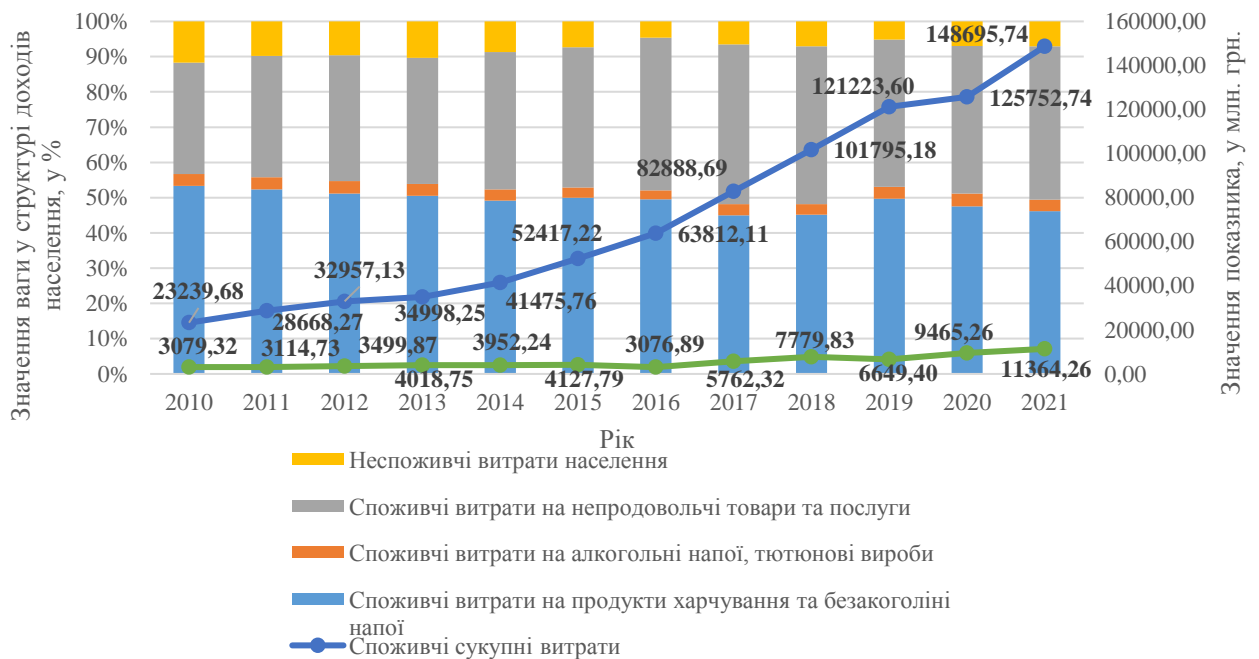

Рис. 3.10. Структурна динаміка витрат населення Полтавської області у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі [73,74,85]

Після розгляду стану показників структурної динаміки витрат населення Полтавської області, зазначимо, що на протязі аналізованого періоду прослідковується те що найбільшу вагу у структурі займають споживчі витрати на непродовольчі товари та послуги і на продукти харчування та безалкогольні напої. Загальна тенденція зростання витрат населенням Полтавської області свідчить про зростання споживчого попиту, що в свою чергу забезпечує сплату податків громадянами та як наслідок підвищенню рівня соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Оскільки одним з найбільш вагомих показників у структурі доходів населення у Полтавській області є оплата праці, доцільним є провести аналіз співвідношення реальної та номінальної заробітної плати в Полтавській області на протязі 2010-2021 рр. та надати результати дослідження за допомогою графічного методу на рис. 3.11.

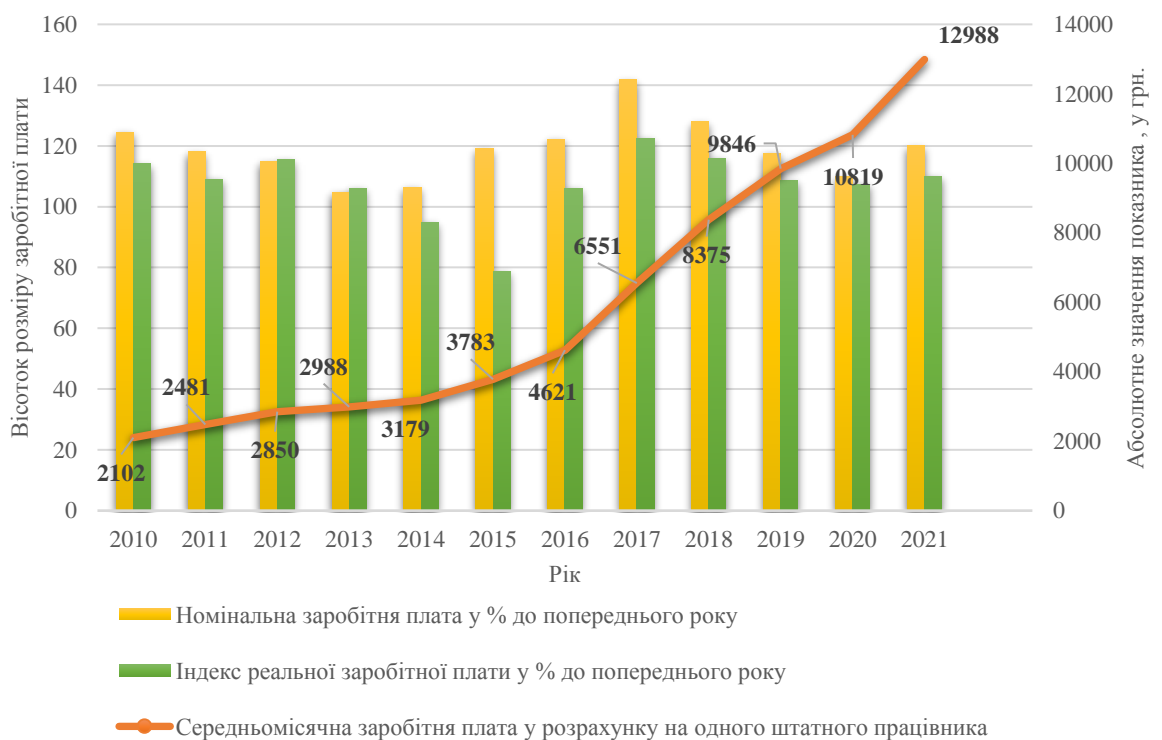

Рис. 3.11. Співвідношення реальної та номінальної заробітної плати в Полтавській області у 2010-2021 рр.

*Складено на основі [75,86]

Розглядаючи співвідношення реальної та номінальної заробітної плати в Полтавській області у періоді 2010-2021 рр., доцільним є виокремити, що середньомісячна заробітна плата у продовж всього аналізованого періоду має східний тренд і станом на 2021 рік становить 12988 грн. на одного штатного працюючого. Також зазначимо, що найбільша різниця у співвідношенні номінальної заробітної плати з реальною заробітною платою мала найбільше значення у періоді з 2015-2017 рр., що свідчить про високий інфляційний вплив на стан фінансово-економічної безпеки області.

Проте, величина оплати праці в Україні є майже найнижчою в Європі [87]. Крім того, за оцінками фахівців до 40% заробітної плати в Україні виплачується в «конвертах», тобто ця частина оплати праці не враховується в офіційній статистиці і викривляє реальну ситуацію [88].

Отже, провівши діагностику соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області, зазначимо, що дослідивши демографічні показники чисельності населення окреслили зменшення чисельності населення Полтавської області яке може мати серйозні негативні наслідки для соціальної складової фінансово-економічної безпеки області.

Проаналізувавши динаміку ресурсів і витрат, зокрема структури доходів населення доцільно відзначити, що значну частину в доходах населення складають грошові доходи, а серед них найвагомим є оплата праці, що свідчить про залежність населення Полтавської області від отримання заробітної плати.

Дослідивши співвідношення реальної та номінальної заробітної плати в Полтавській області у 2010-2021 рр. було визначено, що переважання номінальної заробітної плати над реальною заробітною платою вказує на інфляційний ефект, коли зростання ціни на товари та послуги знижує реальну купівельну спроможність населення і має негативний вплив на соціальну складову фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

3.3. Оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області

Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів передбачає використання методів та засобів, при цьому їх поєднання необхідне для створення надійної системи безпеки. Зрозуміло, що територіальні одиниці є різних розмірів, володіють неоднаковими організаційними та фінансовими можливостями. Також різним є рівень ризику. Проте однозначним є твердження, що забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів є життєво необхідним та може організовуватися по-різному.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону є особливою умовою, оскільки безпосередньо пов'язане із наповненням бюджету від прибутку галузей матеріального виробництва.

Виходячи з неоднозначності підходів до вибору індикаторів фінансової безпеки регіонів та розрахунку інтегрального показника, в даній роботі використаємо варіант, який базується на групуванні переліку показників за сферами: мезоекономічні, інвестиційно-інноваційні, фінансові, соціальні, демографічні та показники зовнішньо-економічної діяльності. Період дослідження охоплює 2010-2021 роки, а основою розрахунків є регіональна статистична звітність Полтавської області, що публікується на офіційних інтернет-сайтах Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів України та обласних адміністрацій.

Ця методика поєднує у собі описані раніше методи оцінювання рівня фінансової безпеки регіону шляхом аналізу, зокрема, валового регіонального продукту (як одного з головних показників), інвестиційної та науково-технічної активності регіону, діяльності підприємств, демографічну, соціальну та фінансову складові життя регіону, фактичні значення яких порівнюються з нормативними значеннями тих чи інших показників, на основі чого можна зробити висновок про сильні та слабкі сторони області, а також можливості її розвитку, реальні та потенційні загрози.

Стосовно проблеми оцінки складних економічних явищ науковці зазначають, що якщо кількість показників невелика, теоретично можна обрати з них найбільш значущий і провести відповідне ранжування за його значеннями. Якщо ж кількість показників є досить великою, вони мають різну природу, відображають різні характеристики досліджуваного явища або підстав для виявлення найбільш вагомого показника немає, вирішення завдання істотно ускладнюється. У такому випадку виникає завдання побудови узагальненого (інтегрального, зведеного) показника [89, с. 34]. Виходячи з цих міркувань, у випадку оцінки рівня фінансово-економічної безпеки регіону необхідною і доцільною, на наш погляд, є саме побудова інтегрального показника.

Одночасно варто враховувати, що до системи індикаторів, що характеризуватимуть окремі складові фінансово-економічної безпеки, будуть входити показники, різні за одиницями виміру, економічним змістом, абсолютні та відносні, що не дозволяє застосовувати до них методи аналітичного узагальнення без відповідної адаптації. Тому з метою приведення індикаторів безпеки до співставного вигляду в аналітичній практиці застосовуються методи нормування (або стандартизації), що дозволяють перетворити різнорідні вихідні дані на однорідні.

Відомо, що ознака називається стимулятором (має зростаючу залежність якості), якщо вищим значенням ознаки відповідає краща якість об'єкта (наприклад, зростання ВРП як характеристика стану економіки). Ознака називається дестимулятором (має спадаючу залежність якості), якщо нижчим значенням ознаки відповідає краща якість об'єкта (зокрема, загальний коефіцієнт міграції).

З метою незалежності інтегрального показника від одиниць вимірювання вихідних показників необхідно провести процедуру уніфікації шкал, за якої можливі значення цих показників завжди будуть обмежуватись відрізком $[0; 1]$. При цьому нульове значення перетвореного показника буде

відповідати найгіршій якості за даною властивістю, а значення, що дорівнює 1, – найвищій.

Якщо вихідний індикатор є стимулятором, перетворення будемо здійснювати за формулою (3.1):

$$\widetilde{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{ej}}, \quad (3.1)$$

де x_{ij} – значення j -того показника для i -тої складової;

x_{ej} – еталонне (максимальне) значення j -того показника.

Для базового індикатора, який є дестимулятором, формула стандартизації набуває вигляду (3.2):

$$\widetilde{x}_{ij} = \frac{x_{ej}}{x_{ij}}, \quad (3.2)$$

де x_{ej} – еталонне (мінімальне) значення j -того показника.

Запропонований метод передбачає узагальнюючий підхід до оцінювання базових якісних індикаторів, що забезпечує вирішення завдання визначення рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області незалежно від кількості показників, що входять до системи, і форми взаємозв'язку між ними.

Загальна логіка побудови інтегрального показника фінансово-економічної безпеки Полтавської області відображена на рис. 3.12.

На першому етапі оцінювання за кожною складовою фінансово-економічної безпеки відбиралися індикатори, які, по-перше, на нашу думку, за змістом відповідають її визначенню й динаміка яких суттєво впливає на зміни рівня безпеки. По-друге, приймалася до уваги наявність відповідних статистичних даних та можливість отримання їх переважно на офіційних сайтах державних установ. У результаті була побудована система показників оцінки фінансово-економічної безпеки Полтавського регіону у розрізі її

складових з одночасним кваліфікуванням їх як стимуляторів або дестимуляторів (додаток Б). Ця система, безперечно, не може вважатися досконалою та завершеною, але вона надає можливість кількісного відображення процесів, що відбуваються у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону, й є достатньо комплексною і логічною.

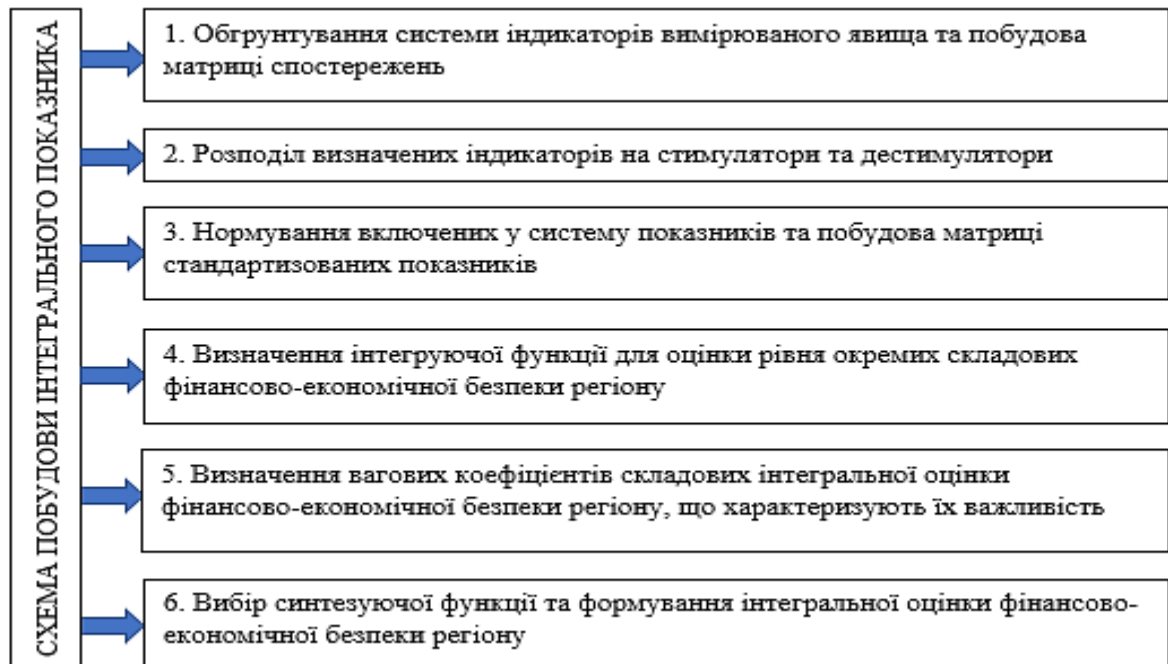

Рис. 3.12. Схема побудови інтегрального показника оцінки фінансово-економічної безпеки Полтавського регіону

*Складено автором

Згідно наступним етапом, переліків індикаторів було стандартизовано до значень індикаторів оцінки фінансово-економічної безпеки регіону та побудовано відповідну матрицю (додаток В). Формування проміжних інтегральних показників безпеки за кожною з її складових (додаток Г) було здійснено на основі формули середньої геометричної (3.3), яка найчастіше застосовується при агрегуванні відносних значень:

$$\bar{X} = \sqrt[N]{\prod_{i=1}^N x_i} . \quad (3.3)$$

Динаміка отриманих результатів візуалізована на рис. 3.13. Як бачимо, за період аналізу практично всі інтегральні показники складових ФЕБ Полтавського регіону мають висхідний тренд, крім продовольчої безпеки, рівень якої коливається навколо позначення 0,9, що говорить про відсутність суттєвих зрушень у цієї сфері за останні десять років. Варто розуміти, що розраховані показники означають не абсолютний рівень безпеки, а відносний, що відображає зміни за період аналізу.

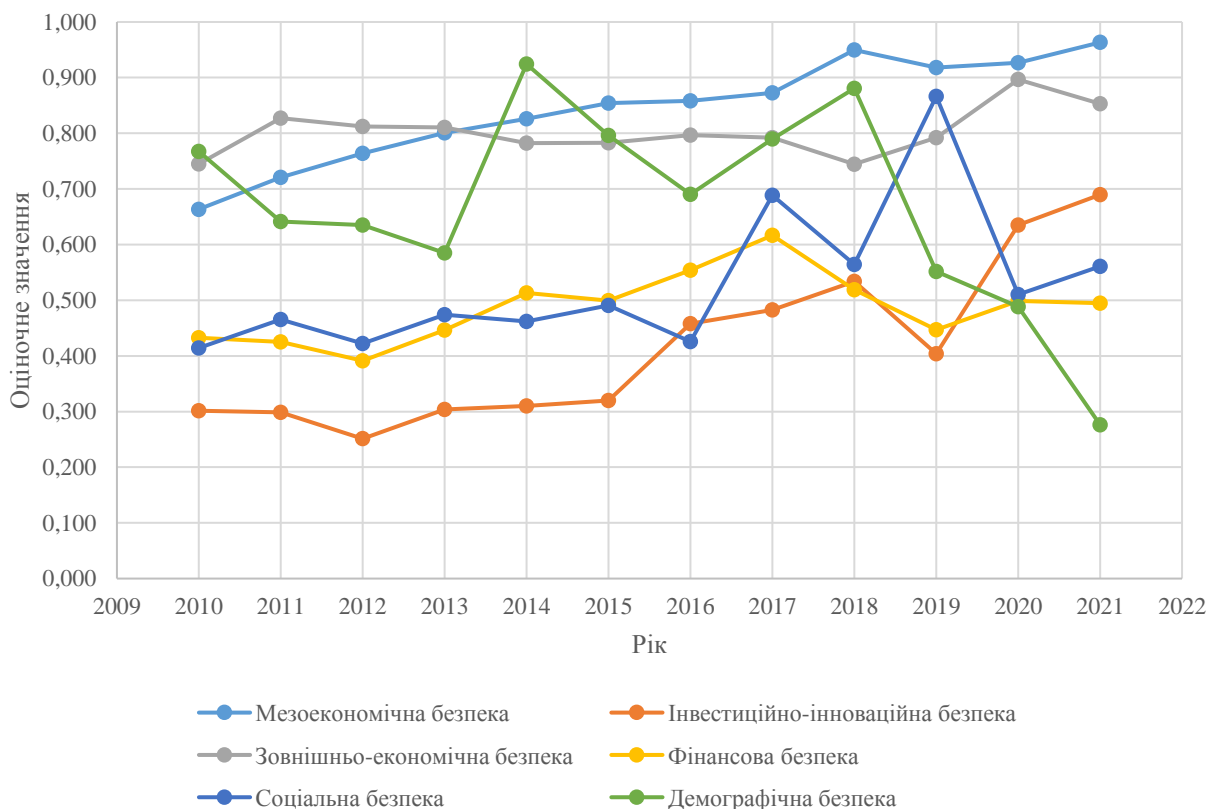

Рис. 3.12. Динаміка інтегральних показників рівня окремих складових фінансово-економічної безпеки Полтавського регіону за 2016-2021 роки

*Складено на основі розрахунків

Поступово зростають рівні мезоекономічної та інвестиційно-інноваційної безпеки, а рівень демографічної різко знижується починаючи з 2019 року, що є цілком зрозумілим – на фоні пандемії зростає безробіття, збільшується депопуляція населення, погіршуються показники його здоров'я. Найбільш стрімку тенденцію зростання демонструє рівень інвестиційно-

інноваційної безпеки, визначений на основі обсягів використання сучасних засобів і технологій, на активізацію чого також суттєво вплинула велика кількість локдаунів та дистанційна робота.

Розрахунок інтегрального показника рівня фінансово-економічної безпеки Полтавського регіону було здійснено за формулою середньої арифметичної зваженої показників за окремими складовими безпеки.

Результативні показник набуваю значень від 0 до 1, й у міру його збільшення рівень фінансово-економічної безпеки Полтавської області підвищується. З метою визначення вагових коефіцієнтів за групами оціночних індикаторів було застосовано експертний підхід, зокрема, було проведено опитування респондентів, які мають власні джерела доходів та самостійно приймають рішення щодо їх використання (викладачі університету). Загальна кількість опитаних становила 20 осіб.

Враховуючі всі суттєві складові, модель інтегральної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області може бути подана у такому вигляді (див. рис. 2.10).

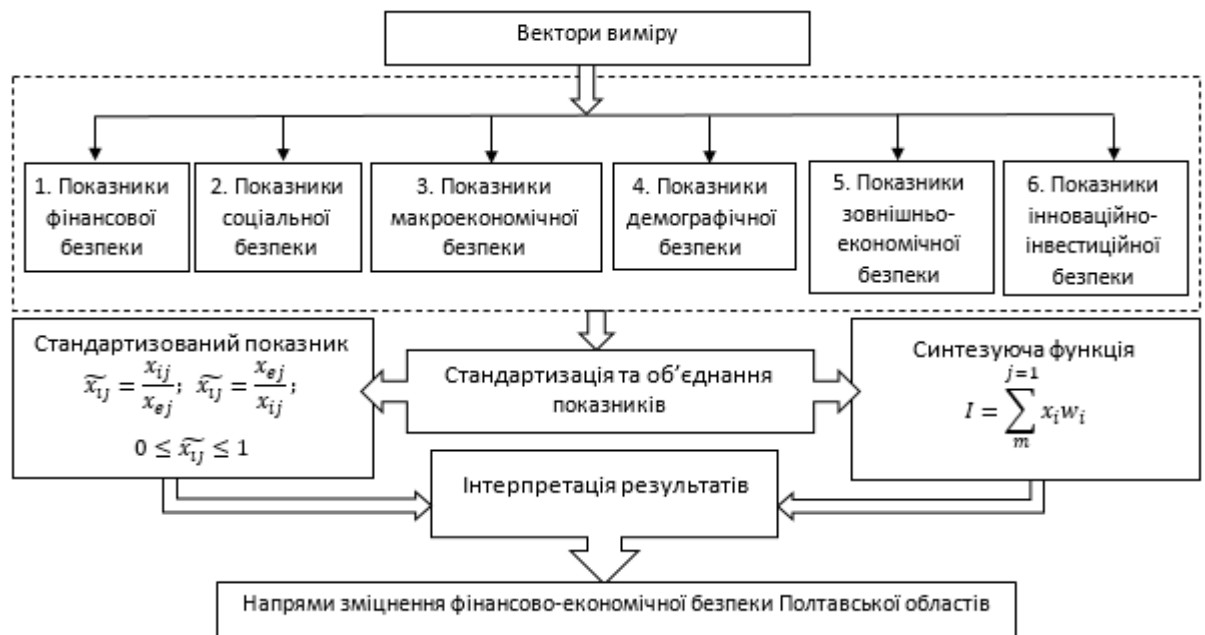

Рис. 2.10. Модель інтегральної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області

*Складено автором

Цікаво зазначити, що відповідно до очікувань, найбільшу вагу отримала така складова, як фінансова, що додатково свідчить про важливість комплексного підходу до визначення фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Результати розрахунку інтегрального показника фінансово-економічної безпеки Полтавського регіону за 2010-2021 рр., що відображені на рис. 3.3, демонструють загальну тенденцію до його підвищення, що спостерігається навіть у 2021 році. На результат 2021 року вплинула позитивна динаміка таких складових ФЕБ, як зовнішньо-економічна, мезоекономічна та інвестиційно-інноваційна.

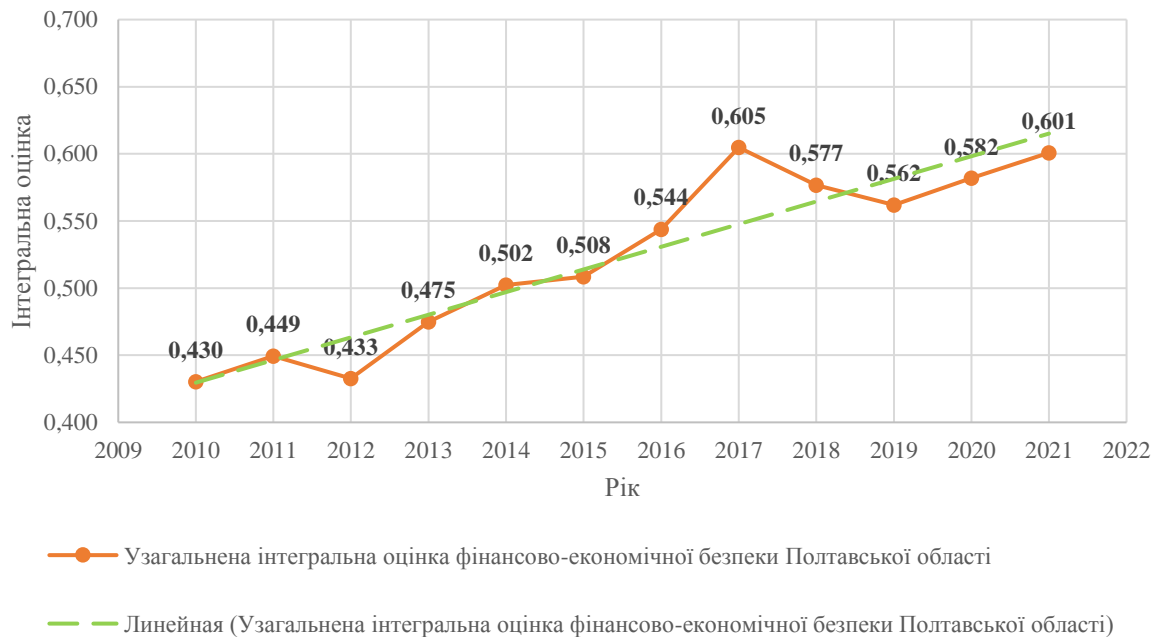

Рис. 3.13. Динаміка інтегрального показника рівня фінансово-економічної безпеки Полтавській області за 2010-2021 роки

*Складено на основі власних розрахунків.

Як бачимо на разі інтегральна оцінка стану фінансово-економічної безпеки Полтавської області знаходиться на достатньому рівні та демонструє позитивну тенденцію зростання з 2019 по 2021 рр.

Цікаво порівняти динаміку розрахованого нами інтегрального показника фінансово-економічної безпеки Полтавської області і Індексу людського розвитку, що щорічно оприлюднюється Програмою розвитку ООН для міждержавного порівняння рівня життя, освіченості і довголіття як основних характеристик людського потенціалу (рис. 3.4).

Рис. 3.14. Динаміка інтегрального показника рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області та Індексу людського розвитку за 2016-2021 рр.

*Складено на основі [90] та власних розрахунків

Судячи з графіка доцільно виокремити що, динаміка є подібною, це можна вважати свідченням правомірності застосування запропонованого нами науково-методичного підходу до оцінювання фінансового-економічної безпеки Полтавської області та сформованої сукупності вихідних індикаторів.

Отже, на основі розрахованих індикаторів зазначимо, що найбільшої уваги з боку держави вимагає необхідність підвищення соціальної та демографічної безпеки регіону, рівня яких значною мірою знаходяться поза впливом державних органів влади, зокрема

доцільно спершу розглянути методи впливу задля покращення стану соціальної безпеки через врегулювання цін, оскільки мешканців регіону не мають змоги придбати основні товари, що було спровоковано створенням, населенням країни, штучного попиту під час пандемії COVID – 19.

3.4. Дослідження взаємозв'язку рівня фінансово-економічної безпеки регіону і економічної безпеки держави

Задля дослідження взаємозв'язку рівня фінансово-економічної безпеки регіону і економічної безпеки держави доцільним є використання кореляційно-регресійного аналізу, який включає в себе побудову економіко-математичної моделі у вигляді рівняння регресії. Таке рівняння є залежністю результативної ознаки від однієї або кількох ознак-факторів та дозволяє оцінити міру тісноти зв'язку. У відповідності до цього, створення економіко-математичної моделі із застосуванням методу регресії вимагає здійснення таких етапів:

- 1) вибір залежної змінної Y і визначення вимог до формул;
- 2) відбір факторів-аргументів X ;
- 3) прийняття гіпотези щодо форми зв'язків між залежної й незалежною змінними;
- 4) формування вихідних статистичних даних, на підставі яких буде побудована модель;
- 5) побудова моделі [76].

Функція, що відображає статистичний зв'язок між ознаками, називається рівнянням регресії.

Для побудови лінійної регресії економіко-математичної моделі були обрані такі фактори: за результативну ознаку було прийнято стан економічної безпеки держави, за фактор-ознаку показник узагальненої інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

В моделі буде проаналізовано вплив зміни факторів-ознак на рівень економічної безпеки держави, які у свою чергу визначають фінансово-економічну безпеку регіону.

Кореляційно-регресійний аналіз взаємозв'язку фінансово-економічної безпеки регіону та економічної безпеки держави є методом вивчення статистичних зв'язків між двома зміними.

Для розрахунку були взяті значення факторів за 12 років, починаючи з 2010 і закінчуючи 2021 рр. Побудова моделі та розрахунки були виконані в програмі MS «Excel». Дані для розрахунку представлені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Вихідні дані для побудови економіко-математичної моделі

Рік	Економічна безпека держави, Y	Узагальнена інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки Полтавської області, X
2010	0,46	0,46
2011	0,49	0,49
2012	0,46	0,46
2013	0,47	0,47
2014	0,45	0,45
2015	0,44	0,44
2016	0,48	0,48
2017	0,48	0,48
2018	0,49	0,49
2019	0,49	0,49
2020	0,48	0,48
2021	0,47	0,47

*Складено на основі [95,97] та власних розрахунків

Відтак, вводиться гіпотеза, що між фактором X та показником Y існує лінійна стохастична залежність. Яка описується формулою 3.4.

$$Y = aX + b \quad (3.4)$$

В свою чергу оцінки параметрів a і b парної регресії обчислюються за формулами [77] 3.5. та 3.6.

$$a = (n \sum_{i=1}^n x_i y_i - \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n y_i) / (n \sum_{i=1}^n x_i^2 - (\sum_{i=1}^n x_i)^2), \quad (3.5)$$

$$b = y - ax \quad (3.6)$$

В свою чергу значення критерію значимості рівняння регресії S обчислюється за допомогою формули 3.7.

$$S = \sqrt{\frac{\sum (Y_i - Y_{pi})^2}{n - m - 1}} \quad (3.7)$$

де n – кількість спостережень, m – кількість коефіцієнтів при змінних в рівнянні регресії.

Значення коефіцієнта кореляції R розраховується за допомогою формули (3.8)

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum (Y - Y_p)^2}{\sum (Y - Y_c)^2}} \quad (3.8)$$

Коефіцієнт кореляції характеризує ступінь щільності лінійної залежності між випадковими величинами X , Y і змінюється в межах від -1 до 1. Якщо $K_{кор} > 0$, то між випадковими величинами X і Y існує пряма залежність, якщо $K_{кор} < 0$, то між цими випадковими величинами існує обернена залежність.

Розрахункове значення критерію Фішера F розраховується за допомогою формули (3.9)

$$F_{роз} = \frac{R^2}{1 - R^2} * \frac{n - m - 1}{m} \quad (3.9)$$

Табличне критичне значення критерію Ст'юдента $t_{\text{крит}}$ розраховується за допомогою статистичної функції СТЬЮДРАСПОБР(), з імовірністю 0,05 та степеню вільності 10.

Задля розрахунку значення приросту D_y та приросту $D_{y \text{ прог}}$ прогнозного значення використовується наступні формули відповідно 3.10 та 3.11.

$$D_y = t_{\text{крит}} S \sqrt{\frac{1}{n} + \frac{(X - X_c)^2}{\sum (X - X_c)^2}} \quad (3.10)$$

$$D_{y \text{ прог}} = t_{\text{крит}} S \sqrt{\frac{1}{n} + \frac{(X_{y \text{ прог}} - X_c)^2}{\sum (X - X_c)^2} + 1} \quad (3.11)$$

Під час проведення кореляційно-регресійного аналізу, доцільним є розрахувати коефіцієнт еластичності (Кел) відображає, на скільки відсотків зміниться показник Y , при зміні фактору X на один відсоток. Він обраховується для базисних значень та прогнозу за формулою (3.12).

$$K_{\text{ел}} = a \frac{X}{Y_p} \quad (3.12)$$

Розрахунки відповідних значень, представлено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Результати розрахунку показників економіко-математичної моделі

Показник	Результат розрахунку
n =	12
a =	0,102
b =	0,419
X_c =	0,522338477
Y_c =	0,471666667
S =	0,016634948
R =	0,401
$F_{\text{роз}}$ =	1,91196
$F_{\text{крит}}$ =	4,964602
$t_{\text{крит}}$ =	2,228138852

*Складено на основі власних розрахунків

Результати виконаних розрахунків параметрів парної лінійної регресії кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку фінансово-економічної безпеки регіону (а саме Полтавської області) з економічною безпекою держави у періоді 2010-2021 рр. наведено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Результати виконаних розрахунків параметрів парної лінійної регресії кореляційно-регресійного аналізу

<i>Y</i>	<i>X</i>	<i>Y*X</i>	<i>X²</i>	<i>Y_p</i>	<i>(Y-Y_p)²</i>	<i>(Y-Y_c)²</i>	<i>(X-X_c)²</i>	<i>Dy</i>	<i>Y_{min}</i>	<i>Y_{max}</i>	<i>Кел</i>
0,46	0,43	0,20	0,19	0,46	0,0000	0,0001	0,0085	0,02	0,44	0,48	0,09
0,49	0,45	0,22	0,20	0,46	0,0007	0,0003	0,0053	0,02	0,45	0,48	0,10
0,46	0,43	0,20	0,19	0,46	0,0000	0,0001	0,0080	0,02	0,44	0,48	0,10
0,47	0,47	0,22	0,23	0,47	0,0000	0,0000	0,0023	0,01	0,45	0,48	0,10
0,45	0,50	0,23	0,25	0,47	0,0004	0,0005	0,0004	0,01	0,46	0,48	0,11
0,44	0,51	0,22	0,26	0,47	0,0009	0,0010	0,0002	0,01	0,46	0,48	0,11
0,48	0,54	0,26	0,30	0,47	0,0000	0,0001	0,0005	0,01	0,46	0,49	0,12
0,48	0,60	0,29	0,37	0,48	0,0000	0,0001	0,0068	0,02	0,46	0,50	0,13
0,49	0,58	0,28	0,33	0,48	0,0002	0,0003	0,0030	0,01	0,46	0,49	0,12
0,49	0,56	0,28	0,32	0,48	0,0002	0,0003	0,0016	0,01	0,46	0,49	0,12
0,48	0,58	0,28	0,34	0,48	0,0000	0,0001	0,0035	0,01	0,46	0,49	0,12
0,47	0,60	0,28	0,36	0,48	0,0001	0,0000	0,0062	0,02	0,46	0,50	0,13
	0,63	Прогноз:		0,48			0,01	0,04	0,44	0,53	0,13

*Складено на основі власних розрахунків

Необхідним є виокремити, що для лінійної економетричної моделі $Y=aX+b$ знайдено оцінки коефіцієнта кореляції $R=0,401$ та параметрів $a=0,102$ і $b=0,419$. Отже, рівняння лінійної регресії має такий вигляд: $Y=0,102X+0,419$. Оскільки $F_{крит}=4,964602 > F_{роз}=1,91196$, то з надійною ймовірністю $P=0,95$ можна вважати, що прийнята математична модель адекватна експериментальним даним і на основі цієї моделі можна здійснювати економічний аналіз та знаходити значення прогнозу.

Необхідним є графічно представимо отримані результати аналізу взаємозв'язку фінансово-економічної безпеки регіону (а саме Полтавської області) з економічною безпекою держави у періоді 2010-2021 рр. на рис. 3.15.

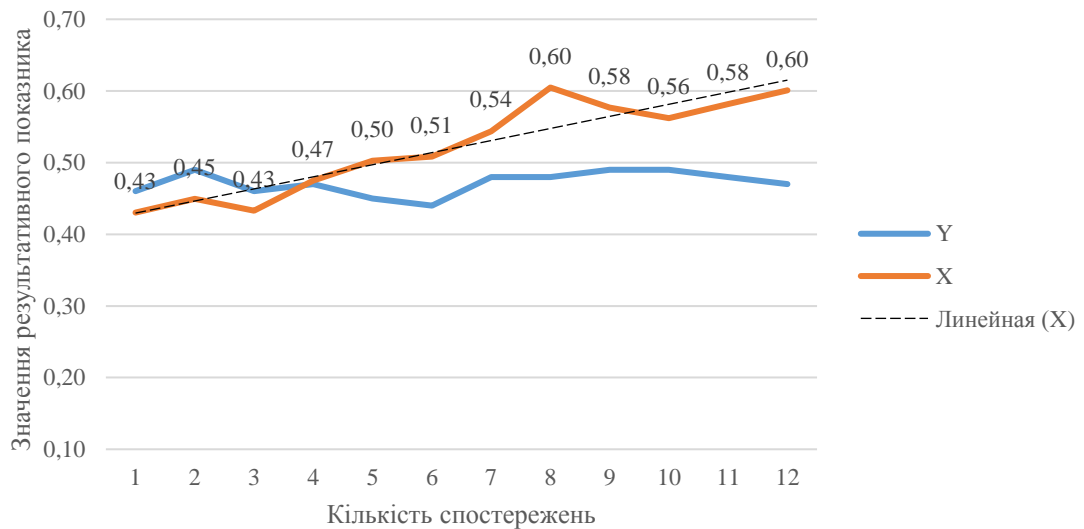

Рис. 3.15. Результати аналізу взаємозв'язку фінансово-економічної безпеки регіону з економічною безпекою держави у періоді 2010-2021 рр.

*Складено на основі власних розрахунків

Отже, для фактора $X_p=0,63$ точкова оцінка прогнозу показника має значення $Y_p=0,48$. З надійною ймовірністю $P=0,95$ прогноз показника буде набувати значення в інтервалі $(0,44; 0,53)$. Для прогнозу зміна фактора на 1% викличе зміну показника в середньому на 0,56%. Після проведеного кореляційно-регресійного аналізу можемо стверджувати про наявність прямого лінійного зв'язку між показником фінансово-економічної безпеки регіону та економічної безпеки держави.

Висновки до 3 розділу

Аналіз основних показників діяльності підприємств показує, що співвідношення між активами та пасивами підприємств є збалансованим і що активи підприємств мають тенденцію до подальшого зростання. Крім того, на підприємствах спостерігається збільшення обсягів реалізації продукції, що

свідчить про зростання економічного розвитку в регіоні. Це пояснюється тим, що коли підприємства активно реалізують свою продукцію, це свідчить про збільшення попиту на товари та послуги в регіоні. Варто також відзначити, що більшість підприємств в регіоні добре працюють і сплачують відповідні податки.

В результаті діагностики соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області досліджені демографічні показники підтвердили, що чисельність населення Полтавської області скорочується.

Оцінивши стан фінансово-економічної безпеки Полтавської області у періоді 2010-2021 рр., що найбільшої уваги з боку держави вимагає необхідність підвищення соціальної та демографічної безпеки регіону, рівня яких значною мірою знаходяться поза впливом державних органів влади, зокрема доцільно спершу розглянути методи впливу задля покращення стану соціальної безпеки через врегулювання цін, оскільки мешканців регіону не мають змоги придбати основні товари, що було спровоковано створенням, населенням країни, штучного попиту під час пандемії COVID – 19.

Після дослідження взаємозв'язку фінансово-економічної безпеки регіону з економічною безпекою держави у періоді 2010-2021 рр. виокремимо, що для лінійної економетричної моделі $Y=aX+b$ знайдено оцінки коефіцієнта кореляції $R=0,401$ та параметрів $a=0,102$ і $b=0,419$.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

4.1. Прогнозування рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області

В умовах драматичних і динамічних змін, що відбуваються в Україні, майбутній рівень фінансово-економічної безпеки області значною мірою визначається рішеннями, які приймаються сьогодні. Для того, щоб точно виконувати функції управління економічними процесами та адекватно вирішувати нагальні питання, що постають перед керівниками та учасниками, необхідно передбачати наслідки багатьох економічних явищ. Для того, щоб впоратися зі швидкими змінами, необхідно постійно коригувати те, що робиться і як робиться. Прогнозування на всіх рівнях управління є ефективним механізмом вирішення складного комплексу завдань.

Прийнятий в Україні Закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [93] є доказом того, що економічному прогнозуванню в Україні приділяється значна увага.

Прогнозування – це ймовірне науково обґрунтоване судження про те, яким може бути об'єкт (процес) у майбутньому, або про альтернативні шляхи і час досягнення певного результату.

Прогнозування (від грец. «попереднє знання») – це процес вироблення передбачень на основі аналізу тенденцій і закономірностей розвитку об'єкта (процесу)[94].

Прогнозування має імовірнісний характер і певною мірою нагадує гіпотезу. Однак, оскільки прогнозування ґрунтується не лише на кількісних, а й на якісних параметрах, воно може кількісно характеризувати майбутній стан об'єкта і є набагато надійнішим, ніж гіпотеза.

Пошукове прогнозування має здебільшого теоретико-пізнавальний характер і не враховує цільову поведінку з боку суб'єкта управління. Його

завдання – з'ясувати, як буде розвиватися об'єкт пошуку за умови збереження існуючих тенденцій. Нормативне прогнозування має управлінський характер і пов'язане з можливістю прийняття управлінських рішень на основі отриманих знань, які можуть вплинути на досліджуваний об'єкт. Воно розгортається у зворотному порядку, виходячи із заздалегідь визначених цілей. Тобто розвивається від заданого стану в майбутньому до існуючої тенденції або її зміни у світлі поставленої мети.

Прогнозування поєднує в собі два напрямки діяльності:

- визначення можливих майбутніх перспектив, станів і шляхів вирішення майбутніх проблем;

- визначення бажаного (можливого) стану розвитку явища під впливом цільової діяльності.

Таким чином, розрізняють пошукові та нормативні прогнози.

У процесі прийняття управлінських рішень щодо забезпечення фінансової безпеки регіону безпосередньо залежить від якості прогнозно-аналітичних досліджень та перспективної оцінки її стану. Ці дослідження і прогнози, розроблені на основі положень економетрії й повинні звести до мінімуму непередбачувані і негативні наслідки прийнятих управлінських рішень, зменшити невизначеність їх кінцевого результуючого ефекту. З цією метою до прогнозів стану фінансової безпеки області висуваються такі вимоги:

– високий рівень обґрунтування методології та достовірності прогнозів, або зменшення імовірності прогнозних похибок;

– комплексність прогнозу, тобто в прогнозі повинна бути досить повна характеристика і динаміка того, що відбувається у фінансовому середовищі;

– збалансованість прогнозних оцінок та їх структурних блоків між собою;

– безперервність прогнозування, тобто прогнози різних періодів прогнозування повинні бути узгоджені між собою логічно, функціонально та інформаційно [91].

Розробка прогнозів рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області здійснюється відповідно до основних методологічних принципів прогнозування, про що зазначено у табл. 4.1.

Тому, перш ніж приймати рішення, необхідно проаналізувати ситуацію та спрогнозувати індикатори. Перелік показників, що прогнозуються, може суттєво відрізнятись. Цей набір значень можна використовувати як перший критерій для класифікації методів.

Таблиця 4.1

Основні принципи прогнозування фінансово-економічної безпеки
Полтавської області

Назва принципу	Характеристика принципів
Принцип системності	вимагає взаємопов'язаності і співвідпорядкованості прогнозів об'єкта прогнозування і прогнозного фону, під яким розуміється сукупність зовнішніх по відношенню до об'єкта умов, істотних для вирішення завдання прогнозу. Цей принцип означає врахування впливу на стан фінансової безпеки як внутрішніх, так і зовнішніх загроз фінансовій безпеці, виражених значеннями показників фінансової безпеки
Принцип динамічності	забезпечує перехід від статичного аналізу показників фінансової безпеки до динамічного, що передбачає зміни значень показників і зв'язків між ними в часі
Принцип безперервності	вимагає безперервної коригування та уточнення прогнозів, оскільки результати прогнозу дійсні тільки протягом обмеженого періоду часу. Принцип передбачає визначення оптимальної величини циклу прогнозування
Принцип багатоваріантності	імовірнісний характер прогнозу вимагає розробки альтернативних варіантів розвитку стану фінансової безпеки регіону за кількома напрямками з наступним вибором оптимального варіанта
Принцип комплексності	допускає використання в діалектичній єдності двох методичних підходів; дослідного (пошукового) і нормативного (цільового). Принцип робить можливим узгодження пошукових і нормативних прогнозів різної природи і різного періоду попередження
Принцип верифікації	вимагає визначення достовірності, точності та обґрунтованості прогнозів
Принцип об'єктивності	вимагає високого ступеня відповідності прогнозованого та здійсненого (реального) стану підприємства. Ступінь об'єктивності прогнозу визначається такими чинниками: якістю і достовірністю вихідної інформації, адекватністю використовуваних методів прогнозування, термінами прогнозування. Принцип допускає вибір і обґрунтування критеріїв якості прогнозу

Принцип конкретності	вимагає високого ступеня достовірності вихідних даних, використовуваних для отримання прогнозу
----------------------	--

*Складено автором на основі [91]

Що стосується методів прогнозування, то, за оцінками деяких науковців, існує близько 150 методів, які згруповані та класифіковані за відповідними характеристиками..

При обґрунтуванні й виборі управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням фінансової безпеки регіону, важливу роль відіграють методи прогнозування, що дозволяють знаходити найбільш ефективні шляхи безпечного розвитку області на основі всебічного ретроспективного аналізу і вивчення тенденцій розвитку їх фінансових ресурсів з погляду забезпечення фінансової безпеки. Так, до методів прогнозування фінансово-економічної безпеки Полтавської області відносяться: метод експертних оцінок, стохастичний та детерміновані методи (див. табл. 3.2).

Стохастичні методи є найбільш прийнятними для отримання прогнозного значення фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Таблиця 3.2

Методи прогнозування фінансово-економічної безпеки Полтавської області

Назва методу	Характеристика методу
Методи експертних оцінок	передбачають багатоступінчасте опитування експертів по спеціальних схемах і обробку отриманих результатів за допомогою інструментарію економічної статистики. Це найбільш прості і досить популярні методи. Застосування цих методів на практиці, звичайно, полягає у використанні досвіду і знань експертів. Як правило, це забезпечує ухвалення рішення найбільш простим і швидким чином. Недоліком є зниження чи повна відсутність персональної відповідальності за зроблений прогноз та некваліфікаційність експертів
Стохастичні методи	передбачає імовірнісний характер як прогнозу, так і самого зв'язку між досліджуваними показниками. Імовірність одержання точного прогнозу росте з ростом числа емпіричних даних. Ці методи займають провідне місце з позиції формалізованого прогнозування й істотно варіюють по складності використовуваних алгоритмів

Детерміновані методи	передбачають наявність функціональних чи жорстко детермінованих зв'язків, коли кожному значенню факторної ознаки відповідає цілком визначене не випадкове значення результативної ознаки
----------------------	--

*Складено та узагальнено автором на основі [94]

Це пов'язано зі стохастичною (імовірнісною) природою цих методів, як з точки зору прогнозів, так і взаємозв'язку між даними, що використовуються, та прогнозованими фінансовими показниками. Ймовірність отримання точних фінансових прогнозів визначається обсягом емпіричних даних, які використовуються в прогнозі. Слід зазначити, що досліджувані класифікаційні групи включають простий динамічний аналіз, багатовимірний регресійний аналіз та авторегресійну залежність.

При прогнозуванні фінансово-економічної стабільності Полтавської області слід використовувати статистичні методи, що базуються на фактах. Методи, що базуються на фактах, визначаються як методи прогнозування, що ґрунтуються на фактично наявній інформації про стан фінансово-економічної системи.

Динамічні процеси, що відбуваються в економічній системі, часто проявляються у вигляді ряду значень певних показників, розташованих у часовому ряді, зміни яких відображають процес розвитку досліджуваного явища в економіці. Ці значення можуть бути використані для обґрунтування різних моделей соціально-економічної системи.

Динамічні ряди включають

- дискретні: коли реєстрація відбувається через рівні проміжки часу;
- безперервні ряди: коли зміни в процесі або явищі реєструються безперервно[92].

Дискретні ряди використовуються в економічних дослідженнях. Компонентами часового ряду є числові значення показників, які називаються рівнями цього ряду, а також моменти або інтервали часу, до яких відносяться ці рівні.

При відборі вихідних даних для формування часового ряду необхідно дотримуватися наступних умов:

- всі дані повинні бути порівнянними. Тобто для інтервальних рядів рівні повинні відповідати одному часовому інтервалу, а для моментних рядів – конкретній даті;
- дані повинні бути однорідними за розміром;
- всі випадкові відхилення, пов'язані з реорганізацією об'єктів, зміною адміністративних кордонів, спеціалізації тощо, мають бути усунені.

До методів короткострокового прогнозування належать методи ковзного середнього та експоненціального згладжування. Ці методи характеризуються тим, що на першому етапі для згладжування використовуються лише перші кілька рівнів часового ряду, створюючи інтервал згладжування t . На цих рівнях підбираються поліноми, степінь яких менша за кількість рівнів m , для яких створюється інтервал згладжування. Вибраний поліном використовується для визначення нового вирівняного значення середнього рівня інтервалу згладжування. Потім інтервал згладжування зсувається вправо на один рівень ряду, визначається наступне значення ряду і це повторюється. Очевидно, що точність прогнозу залежить від правильного вибору методу прогнозування в конкретному випадку. Однак це не означає, що для кожної програми існує лише одна модель. У деяких випадках може виявитися, що кілька різних моделей дають відносно надійні прогнози. Ключовим елементом будь-якої моделі прогнозування є основна лінія тренду або ряду. Більшість моделей припускають, що тренд є лінійним, але це припущення не завжди є природним і може негативно вплинути на точність прогнозу..

З концептуальної точки зору метод ковзного середнього досить простий. Термін «ковзне середнє» використовується тому, що нове середнє обчислюється і слугує в якості прогнозу кожен раз, коли в розпорядженні виявляється нове спостереження [95]. Для ряду u_1, u_2, u_n визначається інтервал згладжування m , де $m < n$.

Якщо необхідно згладити несуттєві хаотичні коливання, то за

можливості інтервал згладжування обирають значним. Величину m зменшують, коли необхідно зберегти незначні коливання. За інших однакових умов інтервал згладжування пропонується обирати непарним. Далі для перших m рівнів часового ряду обчислюється їхнє середнє арифметичне. Воно приймається за згладжене значення рівня ряду, яке знаходиться в середині інтервалу згладжування. Потім інтервал згладжування зсувається на один рівень праворуч, операції повторюються [96].

Якщо ковзна середня обчислюється як середня арифметична проста (K_{ct}), можна використати такий алгоритм її розрахунку (3.1):

$$K_{ct} = \frac{1}{t} * \sum_{i=t-n+1}^t x_i \quad (4.1)$$

де t – межа числового ряду (наприклад, порядковий номер останнього звітного періоду);

n – досліджуваний інтервал ряду динаміки;

x_i – значення досліджуваного показника в i -му періоді.

Одним із спрощених підходів до прогнозування фінансово-економічної безпеки Полтавської області може бути визначення її перспективної інтегральної оцінки на основі застосування ковзної середньої, розрахованої за формулою середньої арифметичної простої. Так, на основі інформації щодо результатів інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки Полтавської області у періоді 2010-2021 рр. розрахуємо значення ковзної середньої для трирічних часових інтервалів та згладжені інтегральні оцінки результативного показника таким чином:

$$K_{\text{ІНТ}2022} = 0,574 + \frac{(-0,015 + 0,020 + 0,019)}{3} = 0,609$$

$$K_{\text{ІНТ}2023} = 0,609 + \frac{(0,020 + 0,019 + 0,008)}{3} = 0,624,$$

на далі проводимо розрахунки за аналогією по рокам досліджуваного періоду.

Так, згідно з проведеними розрахунками за 2022 р. значення згладженої інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки становить 0,609.

Таким чином, згідно з побудованим прогнозом на 2022 р. очікується подальше покращення стану фінансово-економічної безпеки Полтавської області (див. рис. 4.1). Але, як бачимо поліноміальна лінія тренду побудована на тлі інтегральної оцінки, засвідчує, що після 2022 року очікується тенденція зростання, яке є позитивним свідченням майбутнього оптимального стану фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

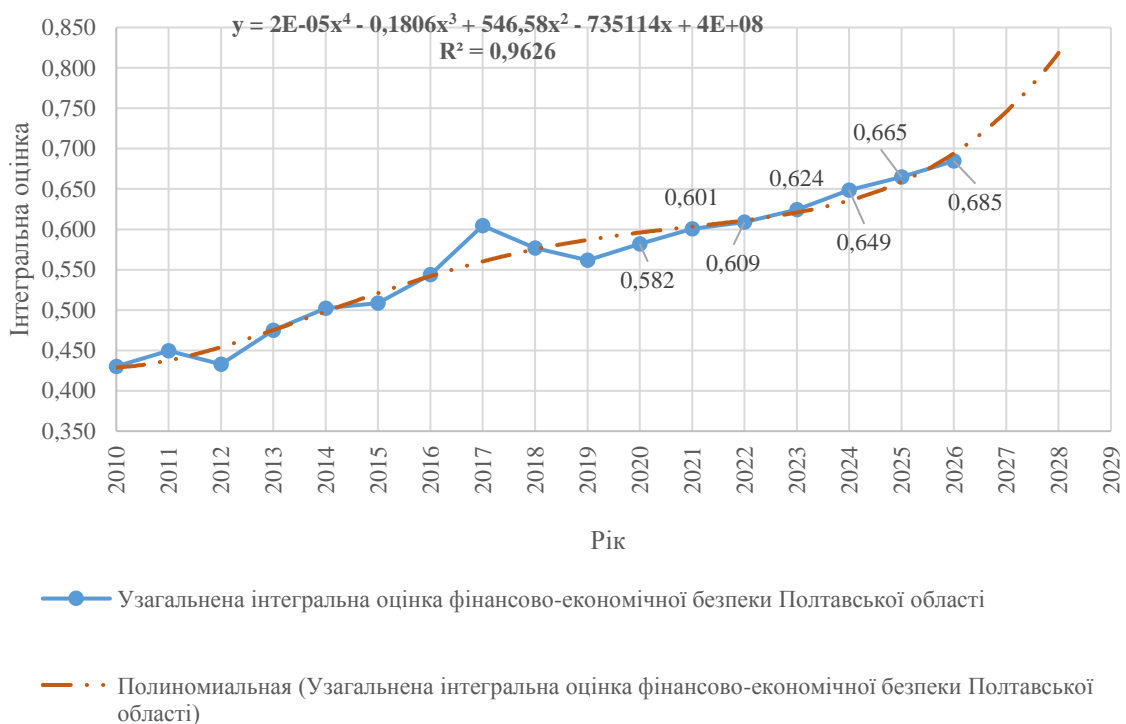

Рис. 4.1. Прогноз рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області на 2022-2026 рр., побудований методом ковзної середньої арифметичної

*Складено автором на основі розрахунків

Побудоване на основі фактичних та прогнозних оцінок фінансово-економічної безпеки рівняння тренду характеризується високим рівнем достовірності (коефіцієнт апроксимації становить 96,26%), що

доводить його придатність для здійснення перспективної оцінки стану фінансово-економічної безпеки.

Кількісні методи є одними з найбільш розроблених і найчастіше використовуваних методів прогнозування, навіть незважаючи на те, що вони не мають механічного і тісного зв'язку з економічною теорією.

Основний інструмент кількісних методів прогнозування – екстраполяція. Суть прогнозної екстраполяції полягає у поширенні закономірностей, зв'язків і відношень, виявлених у певному минулому періоді, за його межі. Робиться припущення, що ці зв'язки є достатньо стійкі в часі, і при відсутності різких змін в найближчому майбутньому вони також залишаться у силі.

Залежно від гіпотез щодо механізму формування і подальшого розвитку процесу використовуються різні методи прогнозної екстраполяції. Їх можна об'єднати у дві групи:

- екстраполяція закономірностей розвитку – тенденцій і коливань;
- екстраполяція причинно-наслідкового механізму формування процесу – багатофакторне прогнозування (або моделювання).

Ці методи розрізняються за способом опису об'єкта прогнозування. Основу екстраполяційних методів прогнозування складають динамічні ряди.

Динамічним рядом (рядом динаміки) називається послідовність показників, які характеризують зміну явища (процесу, об'єкта) у часі. Окремі спостереження динамічного ряду називаються рівнями.

За часом, відображеним у динамічних рядах, ряди поділяються на моментні та інтервальні.

В моментних рядах динаміки рівні виражають величину явища на відповідну дату, наприклад, залишки готової продукції на перше число кожного місяця, вартість основних фондів на початок чи кінець року та ін.

В інтервальних рядах рівні виражають розміри явищ за проміжок часу, наприклад, випуск продукції за місяць, квартал, рік.

Розглядаючи соціально-економічним явищам, яким властиві дві взаємопов'язані риси: динамічність та інерційність. Динамічність проявляється зміною рівнів і варіацією показників, що характеризують процес; інерційність – сталістю механізму формування процесу, напрямку та інтенсивності динаміки протягом певного часу. Поєднуючи ці риси, динамічний ряд у будь-який момент часу містить залишки минулого, основи сучасного і зародки майбутнього.

Будь-який динамічний ряд складається з окремих рівнів, що у числовому виразі характеризують розвиток досліджуваного процесу в часі $Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, \dots, Y_n$, де y_1 – початкове значення рівня динамічного ряду; y_n – останнє значення рівня динамічного ряду; y_i – будь-яке значення рівня динамічного ряду; n – кількість елементів динамічного ряду (періодів передісторії).

Основні аналітичні показники динамічного ряду, які використовуються в прогнозуванні: абсолютний ланцюговий приріст, абсолютний базисний приріст, середній абсолютний приріст, ланцюговий коефіцієнт росту, середній коефіцієнт росту.

На основі яких, прогнозне значення показника \hat{y} після останнього відомого значення y_n для певного майбутнього періоду (1-го, 2-го, ...р-го) можна визначити за допомогою формул:

$$\hat{y}_{n+1} = y_n + \Delta(y_{n-1})_л, \text{ де } \Delta(y_{n-1})_л = y_n - y_{n-1}; \quad (4.2)$$

$$1) \hat{y}_{n+p} = y_n + \widehat{\Delta y} * p;$$

$$2) \hat{y}_{n+1} = y_n + k_{pn}, \text{ де } k_{pn} = \frac{y_n}{y_{n-1}};$$

$$3) \hat{y}_{n+p} = y_n + (\bar{k}_p)^p,$$

де \hat{y} – прогнозні значення показника;

p – величина горизонту прогнозу ($p = 1, 2, 3 \dots$).

Розрахунок наведених вище аналітичних показників динамічного ряду можна провести з допомогою Microsoft Excel. При цьому розраховану за звітні періоди слід представити у вигляді таблиці (див. додаток Д табл. Д.1).

Так, на основі розрахунку доцільно відобразити прогностні показники на 2022 рік (див. рис. 3.2).

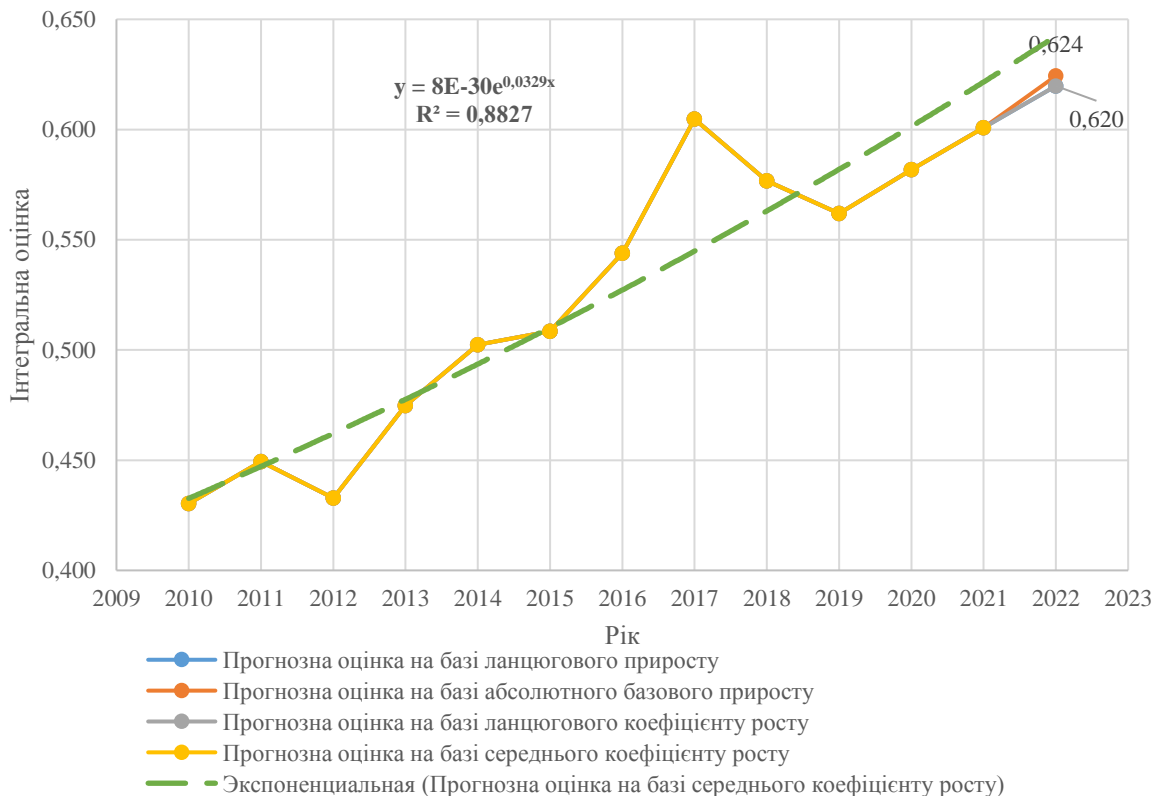

Рис. 4.2. Прогноз рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області на 2022 рік, побудований за допомогою екстраполяція на основі аналітичних показників рядів динаміки

*Складено автором на основі розрахунків

Побудоване на основі розрахованих прогностних оцінок фінансово-економічної безпеки рівень прогнозу характеризується достатньо високим рівнем достовірності (коefіцієнт апроксимації становить 88,27%), що підтверджує його придатність для здійснення прогностної оцінки стану фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Методи, які просто екстраполюють динамічні ряди або використовують рівняння часового тренду, ґрунтуються на припущенні, що тенденції, сформовані в «передісторії» (ретроспективі), збережуться і в прогнозному періоді. Якщо середні значення коефіцієнтів зростання та параметрів рівняння тренду залишаються незмінними для різних періодів, взятих із загального ретроспективного періоду, то наведені вище методи прогнозування є ідеальними завдяки простоті їх використання.

При цьому висувається припущення, що вплив чинників, які викликали закономірності зміни значень результуючого показника в минулому несуттєво зміниться в періоді, на який розробляється прогноз [98].

Результати прогнозування залежать від довжини ретроспективного періоду, тобто кількості періодів у так званій «передісторії». При прогнозуванні економічних процесів останні досягнуті показники мають більший вплив, ніж минулі значення двох, трьох і більше періодів тому.

На цьому ґрунтуються так звані адаптивні методи прогнозування. Суть цих методів полягає в тому, що результати «прогнозів» постійно адаптуються до нової (останньої) інформації, тобто ці прогнози стають більш чутливими до нової (останньої) інформації, а точність розрахунків значно підвищується.

Одним з методів адаптивного прогнозування є метод експоненціального згладжування (розроблений Р. Браном). В ході численних досліджень цей метод був вдосконалений і розроблений для багатьох прикладних задач.

Суть методу експоненціального згладжування полягає в тому, що кожен елемент (рівень) часового ряду згладжується за допомогою ваг, які експоненціально зменшуються від кінця часового ряду.

Основне рівняння цього методу

$$\hat{y}_{t+1} = \alpha * y_t + (1 - \alpha) * \hat{y}_t, \quad (4.3)$$

де \hat{y}_{t+1} – нове згладжене значення, або прогнозна величина на наступний період;

y_t – реальна величина спостереження досліджуваного процесу у період t ;

\hat{y}_t – старе згладжене значення прогнозу на період t ;

α – константа згладжування, значення якої знаходиться між 0 і 1 ($0 < \alpha < 1$).

Вибір константи α – процес складніший, оскільки різні її значення можуть дати значні розходження прогнозних даних. Єдиної методики розрахунку або обґрунтування значення α нема.

Автор методу експоненційного згладжування Р. Браун рекомендував наступну формулу для розрахунку α

$$\alpha = \frac{2}{n-1}, \quad (4.4)$$

де n – період згладжування, тобто число рівнів ряду, для яких динаміка вважається однорідною і стійкою. На практиці найчастіше використовують значення α в інтервалі від 0,1 до 0,3.

Суть методу експоненційного згладжування з трендовим регулюванням полягає в розрахунку прогнозу простим експоненційним згладжуванням, а потім у визначенні позитивного чи негативного лагу в тренді.

Розрахунок прогнозу з регульованим трендом проводиться у три етапи, але, оскільки перший етап повністю співпадає з основною формулою, наведемо наступні два:

Етап 2. Розрахунок корекції тренду з використанням рівняння:

$$T_{n+1} = (1 - \beta) * T_n + \beta * (\hat{y}_{n+1} - \hat{y}_n) \quad (4.5)$$

де T_{n+1} – згладжений тренд для планового періоду;

T_n – згладжений тренд для попереднього періоду;

\hat{y}_{n+1} – прогноз простого експоненційного згладжування для планового періоду;

\hat{y}_n – прогноз для попереднього періоду;

β – трендова константа згладжування.

Етап 3. Розрахунок прогнозу з регульованим трендом:

$$y_{T(n+1)} = \hat{y}_{n+1} + T_{n+1} \quad (4.6)$$

Значення трендової константи згладжування β схоже на константу α в тому, що високе β робить більш впливовими поточні зміни в тренді, а низьке β дає меншу вагу поточним трендам. Значення β може бути відшукане шляхом визначення тих же відхилень, що і α . Прийняте значення трендової константи згладжування $\beta = 0,2$ [98, с. 103].

Задля розрахунку (див. додаток Д, табл. Д.2) та практичної ілюстрації (див. рис. 4.3) прогнозування методом експоненційного згладжування використовуємо пакет програмного забезпечення Microsoft Excel.

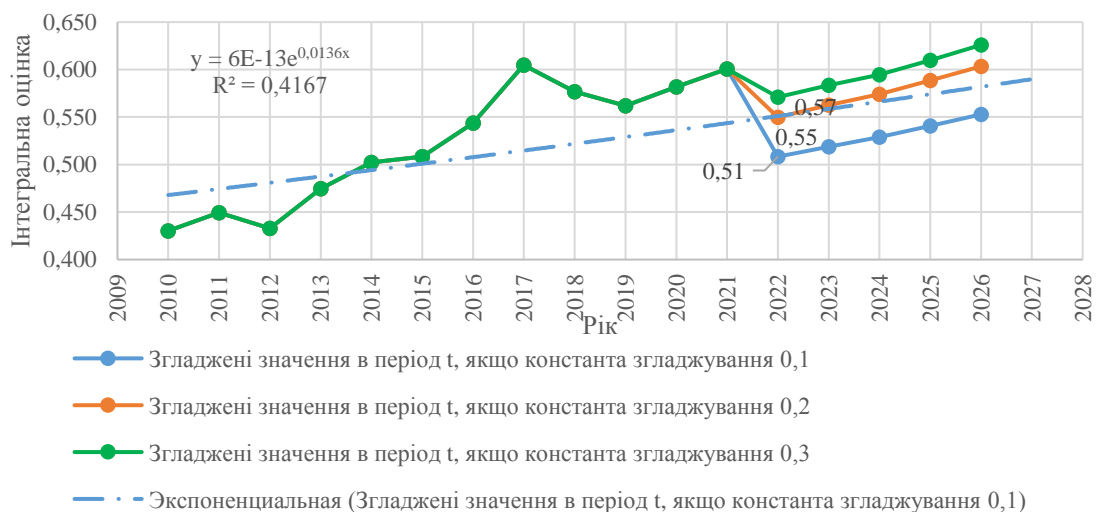

Рис. 4.3. Прогноз рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області на 2022-2026 рр., побудований за допомогою експоненційного згладжування з трендовим регулюванням

*Складено автором на основі розрахунків

Отже, за результатами здійсненої прогностної оцінки фінансово-економічної безпеки Полтавської області, отримано неоднозначні результати. Разом з тим, враховуючи, за оптимістичними оцінками стан фінансової безпеки області мало відрізнятиметься від досягнутого станом на 2021 рік та залишатиметься недостатнім. Але необхідним є відзначити що на сьогоднішній день в умовах військового стану та не визначеності на геополітичній арені світу та економіки країни в цілому, необхідно окреслити, що доцільно розглядати та покладатися в своїх очікуваннях на найгірший з прогнозованих варіантів розвитку стану областей України на 2022-2024 рр.

4.2. Пріоритетні напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області

Фінансово-економічну безпеку регіональних утворень (регіонів, штатів, економічних районів, областей) слід розглядати як сукупність стану, умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість і прогресивний розвиток регіональної економіки. Забезпечення регіональної економічної безпеки передбачає, з одного боку, інтеграцію регіональної економіки в національну економіку, а з іншого – збереження регіональної незалежності.

Забезпечення соціально-економічної безпеки області можливе лише за умови врахування інтересів усіх учасників процесу регіонального розвитку (підприємств, галузей, міст, районів тощо). На різних рівнях регіонального розвитку тісно переплітаються економічні, політичні, екологічні та інші інтереси, і чим вищий рівень регіонального розвитку, тим більше учасників включається в процес і тим ширше коло інтересів.

Розгляд засобів регіонального фінансово-економічного розвитку не повинен бути фрагментарним, а має формувати цілісну картину заходів, які в комплексі здатні змінити ситуацію і забезпечити реальні структурні зміни, зрушення і реформи в просторовій системі місцевої громади.

Визначимо, що головною метою економічної безпеки області є захист регіональних економічних інтересів. При цьому економічну безпеку необхідно розглядати в системі сталого розвитку регіону. Відповідно до Стратегії національної безпеки України [99] процес економічних і соціальних змін не порушує та не завдає шкоди екологічній складовій.

В рамках системного підходу місцевий економічний розвиток розробляється на основі проектування. Таке проектування – це формулювання дорожньої карти реформ у регіоні для системного забезпечення добробуту населення та зменшення фінансової нерівності, соціальної стабільності та безпеки на рівні домогосподарств і в цілому в регіоні.

Він базується на ідентифікації факторів та середовища, моделюванні причинно-наслідкових зв'язків, відносин та взаємодій, визначенні рушійних сил, засобів та інструментів для посилення процесу модернізації соціально-економічної системи громади, збереження та розвитку людського потенціалу, формування та ефективного використання державних та приватних фінансових ресурсів.

Проект також спрямований на виявлення викликів, ризиків та загроз людській та соціальній безпеці в умовах фінансово-економічної нестабільності та впливу зовнішніх факторів глобальної нестабільності. Це передбачає розробку методичних рекомендацій щодо оцінки прогресу процесів фінансової та соціальної стабілізації, запровадження місцевого моніторингу соціального та сталого функціонування і розвитку громад, а також демонстрацію сценаріїв посилення фінансової самодостатності та соціального відновлення громад.

Проект має три основні цілі: покращення інвестиційного клімату та стимулювання бізнес-середовища; підвищення підприємницьких навичок місцевого населення; зміцнення фінансової стійкості громади як основи для економічного розвитку; посилення співпраці з різними цільовими групами (молодь, жінки, внутрішньо переміщені особи).

Щодо соціально-економічних систем, сталий розвиток – це здатність підтримувати такий стан, коли всі природні, виробничі, матеріальні, трудові й фінансові ресурси використовуються найбільш ефективно для розвитку соціально-економічної стабільності (в тому числі фінансово-економічної безпеки) протягом довгострокового періоду часу, при цьому забезпечуючи і підтримуючи на досить високому рівні попередження й запобігання різного ряду загроз.

У контексті стійкості розвитку фінансово-економічної безпеки області варто виокремити: збереження ресурсного потенціалу; здатність регіону самостійно реалізовувати й захищати регіональні економічні інтереси; як джерело регіонального економічного зростання, слід вирізнити активізацію трудової діяльності (переважно для ключових галузей регіональної політики); збалансоване формування соціально-економічного розвитку регіону та його фінансово-господарську самостійність.

Гарантування фінансово-економічної безпеки регіону залежить від ефективності економіки. Тому регіональне управління має, насамперед, забезпечити розширення економічних можливостей, а також якісно поліпшити стан складових економічної безпеки регіону.

Треба зазначити, що головним координатором вирішення проблем фінансової регіональної безпеки є Рада національної безпеки і оборони України. Але, за нинішніх умов соціально-економічної та воєнно-політичної кризи у країні неможливо сподіватись на розв'язання проблем фінансової безпеки певним державним органом (навіть їх групою).

Зосередивши увагу на пріоритетних напрямках забезпечення підвищення рівня фінансово-економічної безпеки області, доцільно звернути увагу на підвищення рівня фінансово-економічної безпеки, а саме:

- залучення інвестицій;
- збільшення кількості робочих місць;
- розвиток експортоорієнтованого та імпортозаміщувального виробництва;

- залучення інноваційних технологій;
- розвиток депресивних регіонів.

Також судячи з вище проведеного інтегрального оцінювання стану фінансово-економічної безпеки Полтавської області стан підвищення рівня безпеки може бути досягнуто через реалізацію різноманітних заходів та стратегій, серед них:

1) стимулювання інвестицій: (залучення інвестицій у регіональні проекти та залучення коштів у діяльність компаній, що працюють в регіоні)

2) розвиток малого та середнього підприємництва: (підтримка малого та середнього підприємництва через надання фінансових послуг та консультацій, а також створення бізнес-середовища та спрощення адміністративних процедур).

3) розвиток сільського господарства: (підтримка аграрного сектору через фінансову допомогу та технологічний розвиток, сприяння використанню сучасних сільськогосподарських технологій та підвищенню ефективності виробництва)

4) розвиток транспортної інфраструктури (модернізація та розширення транспортних комунікацій для полегшення регіонального та міжнародного сполучення, залучення інвестицій для розвитку логістики та проектів транспортної інфраструктури)

5) освіта та розвиток людських ресурсів (вдосконалення системи освіти та розвиток компетентних людських ресурсів для задоволення потреб сучасної економіки, посилення співпраці між навчальними закладами та бізнес-середовищем)

б) сприяння екологічному розвитку (реалізація проектів з використанням відновлюваних джерел енергії, підтримка та впровадження екологічно чистих технологій у промисловості).

Отже, виділені пріоритети підвищення рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області, такі як захист регіональних інтересів і єдність територіального простору, запобігання поглибленню диспропорцій

регіонального розвитку, раціоналізація структури сільськогосподарського виробництва для підвищення його продуктивності, розвиток конкурентоспроможного промислового сектора та прискорення впровадження реформи децентралізації влади, адміністративно-територіального устрою передбачають подолання наявних загроз і створення нових можливостей для розвитку регіонів, запобігання втраті уже здобутого рівня якості життя населення, взаємозв'язок структурних і соціальних змін.

Висновки до 4 розділу

Зауважимо, що результати прогнозних оцінок фінансово-економічної безпеки Полтавської області є неоднозначними. При цьому, за оптимістичними прогнозами, стан фінансової безпеки регіону залишається незадовільним, мало чим відрізняючись від того, що було досягнуто у 2021 році. Однак необхідно окреслити доцільність розгляду та сподівання на найгірший з прогнозних варіантів розвитку регіонів України у 2022-2024 роках, враховуючи запровадження воєнного стану сьогодні та невизначеність на світовій геополітичній арені та в економіці країни загалом, що склалася на сьогодні.

Виділяючи основні напрямки підвищення фінансово-економічної безпеки були зацентовано увагу на таких напрямках як захист регіональних інтересів та цілісності територіального простору, недопущення поглиблення диспропорцій регіонального розвитку, раціоналізація структури сільськогосподарського виробництва з метою підвищення продуктивності праці, розвиток конкурентоспроможного промислового сектору та прискорення впровадження реформ з децентралізації влади, управління та територіальної організації влади.

ВИСНОВКИ

У сучасних складних умовах життя населення України, що зумовлені військовим вторгненням Російської Федерації, зокрема веденням бойових дій на території країни, наслідками світової пандемії COVID – 19 питання забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону виходять має одну з провідних ролей у забезпеченні загальної національної економічної безпеки держави.

Проведене дослідження теоретичних засад фінансово-економічної безпеки регіону дозволило зробити такі висновки й узагальнення.

Після проведення систематизації поглядів науковців було виокремлено, що категорія «регіональна фінансово-економічна безпека» є складним інтегрованим поняттям, яке фокусується на соціально-економічних процесах, при цьому структури виробництва та споживання все більше проявляються на регіональному рівні. Також основі аналізу підходів науковців до сутності регіональної фінансово-економічної безпеки сформульовано визначення, яке відрізняється від існуючих, є комплексним і показує взаємозв'язок між такими базовими категоріями, як вигоди та загрози.

Ідентифікуючи детермінанти фінансово-економічної безпеки регіону встановлено, що загрози безпеці спричиняються змінами зовнішніх і внутрішніх елементів середовища, що оточує регіон, і що ймовірність реалізації загрози зростає зі збільшенням її інтенсивності. Ступінь негативного впливу загроз на економічну безпеку регіону залежить від структури господарського комплексу та соціально-економічного становища регіону. Загрози економічній безпеці в секторі матеріального виробництва майже одразу транслуються в соціальну сферу регіону.

Визначаючи місце фінансово-економічної безпеки регіону в системі забезпечення економічної безпеки держави та загалом доведено її важливість. Іншими словами, реалізація регіональних (територіальних і місцевих) інтересів має особливе значення в забезпеченні економічної безпеки держави.

Тобто використання всіх зусиль для реалізації та забезпечення належного рівня і способу життя населення, його окремих верств і груп відповідно до національних і світових стандартів; наявність регіональних бюджетних, фінансових та інших економічних інструментів для координації економіки; можливість використання наявних ресурсів (насамперед трудових) орієнтація, відновлення та забезпечення функціонування.

Розглянувши методичні основи дослідження фінансово-економічної безпеки Полтавської області, було визначено, що більшість наукових підходів не враховують соціально-економічну політику регіональних органів влади, яка може суттєво змінювати значення соціально-економічних показників, а єдиним джерелом інформації для розрахунку параметрів безпеки соціально-економічного розвитку регіону є офіційні (статистичні) дані, які не враховують «тіньовий сектор».

У сукупності ми вважаємо, що до методики розрахунку параметрів безпеки соціально-економічного розвитку регіону можуть бути висунуті наступні вимоги: вхідна інформація повинна включати як офіційні статистичні дані, так і реальні дані (включаючи тіньовий сектор); методика повинна враховувати вплив місцевої адміністрації на показники соціально-економічного стану слід враховувати вплив політики, а не навпаки; для відображення параметрів безпеки місцевого соціально-економічного розвитку, а також узагальнених параметрів безпеки місцевого соціально-економічного розвитку слід використовувати специфічні для групи індикатори.

Використовуючи запропоновану методику розрахунку параметрів безпеки соціально-економічного розвитку регіону, можна отримати більш повну та достовірну інформацію про розвиток регіону та покращити стан соціально-економічного розвитку регіону. Ця інформація також дозволить виявити диспропорції у розвитку регіону та сформулювати оптимальні стратегії для їх подолання.

Розглянувши низку методів оцінки рівня фінансово-економічної безпеки держав та регіонів, що використовуються у вітчизняній та міжнародній практиці, у цій статті досліджено різні підходи науковців до цього процесу та виведено на їх основі загальну методику, яка в подальшому буде використаною, у цій роботі, для інтегрального оцінювання стану фінансово-економічної безпеки Полтавської області.

Провівши аналіз основних показників діяльності підприємств було виокремлено, що співвідношення між активами та пасивами підприємств є збалансованим і що активи підприємств мають тенденцію до подальшого зростання. Крім того, зростає обсяг реалізованої продукції підприємств, що свідчить про підвищення економічного розвитку в регіоні. Це пояснюється тим, що підприємства активно реалізують свою продукцію, що свідчить про збільшення попиту на товари та послуги в регіоні. Також варто зазначити, що більшість підприємств регіону успішно працюють та сплачують відповідні податки.

У результаті діагностики соціальної складової фінансово-економічної безпеки Полтавської області демографічні показники підтверджують, що чисельність населення Полтавської області скорочується.

Оцінка стану фінансово-економічної безпеки Полтавської області за період 2010-2021 рр. свідчить про те, що соціальна та демографічна безпека в регіоні потребує покращення та максимальної уваги з боку держави, оскільки її рівень знаходиться поза межами впливу органів державної влади. Зокрема, доцільно в першу чергу розглянути шляхи впливу на покращення стану соціальної безпеки через регулювання цін, оскільки населення регіону не має можливості придбати товари першої необхідності, що спричинено штучним створенням попиту з боку населення під час пандемії COVID-19.

Дослідження взаємозв'язку між фінансово-економічною безпекою регіону та економічною безпекою держави у період 2010-2021 рр. дозволило отримати оцінки для лінійної економетричної моделі $Y=aX+b$ з коефіцієнтом кореляції $R=0,401$ та параметрами $a=0,102$ і $b=0,419$.

Розглянувши напрями забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів України, варто зазначити, що результати прогнозованої оцінки фінансової та економічної безпеки Полтавської області є неоднозначними. Водночас, за оптимістичними прогнозами, фінансова безпека Полтавської області залишається незадовільною, майже не відрізняючись від того, що було досягнуто у 2021 році. Однак, враховуючи запровадження воєнного стану на сьогодні та невизначеність на світовій геополітичній арені та в українській економіці в цілому, необхідно окреслити актуальність розгляду та прогнозування найгіршого сценарію розвитку регіонів України у 2022-2024 роках.

Ключовими напрямами підвищення фінансово-економічної безпеки учасники визначили захист регіональних інтересів та цілісності територіального простору, недопущення поглиблення диспропорцій регіонального розвитку, раціоналізацію структури сільськогосподарського виробництва з метою підвищення продуктивності праці, розвиток конкурентоспроможного промислового сектору, прискорення реалізації реформ з децентралізації влади, управління та регіональної організації влади. На чому зосереджено увагу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 1875- IV. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: [http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV Page 2 10](http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV_Page_2_10).(дата звернення: 11.11.2023).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
3. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. Дата оновлення: 13.08.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 17.11.2023).
4. Воротіна В.Є., Жаліла Я.А. Державне управління регіональним розвитком України: монографія. Нац. Ін-т стратег. досліджень: НІСД, 2010. 288 с.
5. Криленко В. І. Економічна безпека регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1779> (дата звернення: 14.10.2023)
6. Криворотов В.В., Каліна А.В. Ст, Еріашвілі Н. Д. Економічна безпека держави та регіонів. М.: Юніті-Дана, 2011. 352 с.
7. Татаркін А. Економічна безпека як об'єкт регіонального дослідження. *Питання економіки*. 1996. № 5. С. 78-89.
8. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3. С. 5–15.
9. Карпінський Б. А. Індикатори фінансової безпеки в контексті збалансованості фінансової системи держави. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : збірник науково- технічних праць*. Львів, 2008. № 18(2). С. 131-145.

10. Фінансово-економічний словник : словник-довідник / кол. авт. : Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 164 с.
11. Нешко Р.М., Матвійчук В.І. Фінансова безпека держави та методика її оцінки. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2016. №17. С.131–134. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/64> (дата звернення: 20.11.2023)
12. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави: навчальний посібник. Центр учбової літератури. 2007. 192 с..
13. Сухорукова Т. Т. , О. Ю. Александрова, К. Д. Сагира Оцінка та напрями підвищення фінансової безпеки регіонів України. Вісник економіки і транспорту.2018. №64. С.186–196. URL: <http://btie.kart.edu.ua/article/view/149970> (дата звернення: 20.11.2023)
14. Столбов В.Ф., Шаповал Г.М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств / В.Ф.Столбов, Г.М. Шаповал // Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник.- 2013.- №111.- с.103-108.
15. Іващенко О. В., Четверіков П.М. Система фінансово-економічної безпеки підприємства. URL.: <https://www.sworld.com.ua/konfer28/51.pdf> (дата звернення: 24.11.2023)
16. Портер М. Конкуренція/Пер. з англ. / М. Портер.- М.: Видавничий дім «Вільямс», 2005. – 608 с.
17. Антошкін В. К. Економічна та національна безпека регіонів. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 2 (26). С. 108-109.
18. Семкова Л. В. Економічна безпека регіонів. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2014. № 27. С. 63-69.
19. Кормішкін Є. Д. Методологічні засади дослідження економічної безпеки регіону: дис. ... доктора екон. Наук: 08.00.01, 2003. 299 с.

20. Словники та енциклопедії на Академіці. URL.: <http://dic.academic.ru/> (дата звернення: 27.11.2023)
21. Мартинюк В. П. Баранецька О. В. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади та шляхи забезпечення: монографія. Тернопіль: Крок, 2015. 206 с.
22. Юрків Н. Я. Регіональні чинники фінансової безпеки реального сектору економіки. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2011_12_11 (дата звернення: 24.11.2023)
23. Стеценко С. П. Теоретичні аспекти дослідження економічної безпеки регіону на основі соціально-економічного моніторингу. URL.: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2013/28.pdf (дата звернення: 24.11.2023)
24. Гордієнко Т. М., Третяк В. В. Проблеми визначення загроз економічній безпеці регіону. *Вісник СХУ ім. В. Даля*. 2011. № 8(162). Ч. 1. С. 236–242.
25. Маслій О. А. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці держави в системі національної безпеки. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1(17). С. 209–217.
26. Коваленко М. А., Нагорна І.І., Сіленков Б. В. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації: монографія. Харків: ХНТУ, 2006. 444 с.
27. Лисенко Ю. Г. Спиридонов А. А. Механізми управління економічною безпекою. Донецьк: ДонНУ, 2002. 178 с.
28. Юрченко А. Ю. Розвиток теорії і практики визначення загроз економічній безпеці регіону в трансформаційній економіці. URL.: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/4_ukr/38.pdf (дата звернення: 27.11.2023)
29. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Проблеми визначення загроз економічній безпеці регіону URL.: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VSunu/2011_8_1/Tretjak.pdf (дата звернення: 27.11.2023)

30. Гуменюк А. М. Структурний аналіз основних загроз економічної безпеки регіону. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2013_4_13 (дата звернення: 30.11.2023)
31. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf> (дата звернення: 30.11.2023)
32. Юрійчук С. М. Особливості управління соціально-економічним розвитком регіонів у сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 52-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_6_14 (дата звернення: 13.13.2023)
33. Бабець І. Г., Сергієнко С. В. Проблеми методології дослідження сталого розвитку регіону в контексті економічної безпеки. *Економічний вісник університету*. 2014. № 22(1). С. 121-127.
34. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: zakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm.
35. Барський Ю. М. Показники оцінки фінансової безпеки регіону URL: http://www.confcontact.com/2012_05_25/1_barskij.php (дата звернення: 14.12.2023)
36. Третяк О. З., Кирилів М. В. Окремі концептуальні характеристики категорії фінансової безпеки регіону. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. №2. С. 1-7.
37. Карпінський Б. А. Індикатори фінансової безпеки в контексті збалансованості фінансової системи держави. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць*. Львів, 2008. № 18(2) С. 131-145.
38. Скворцова М. А. Формування системи управління фінансовою безпекою регіонів приволзького федерального округу на основі багатовимірної класифікації URL: <http://sisupr.mrsu.ru/2008-1/pdf/29-skvortzova.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

39. Пирожков С. І., Сухоруков А. І., Григоренко О. Я. Фінансова політика в Україні та Російській Федерації: порівняння, досвід, проблеми : монографія/ За ред. А. І. Сухорукова. К.:НІУРВ, 2000. 148 с.
40. Захарченко В. І., Акулюшина М. О. Аналіз енергетичної безпеки регіону. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 1. С. 147-150.
41. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія. К. : НІСД, 2012. 368 с.
42. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. Дата оновлення: 29.10.2013 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення:10.12.2023).
43. Запотоцький С. П., Бублик І. В. Продовольча безпека регіонів України. *Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. Наук. Праць*. К. : Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. 2009. С.147
44. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки : Наказ; Мінекономіки від 18.02.2009 № 123. Дата оновлення:18.02.2009. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/me131588> (дата звернення: 12.12.2023)
45. Статівка Н. В. Демографічна складова економічної безпеки України. *Теорія та практика державного управління*.2011.№ 1. С. 280-287. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Tpdu_2011_1_46.pdf. (дата звернення: 12.12.2023)
46. Колмакова, О. М. Оцінка демографічної безпеки. URL: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2013/Economics/15_130526.doc.htm (дата звернення: 14.12.2023)
47. Грабко, Є.В. Забезпечення соціальної безпеки в Україні: регіональний аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2010.

№ 2 (4). URL: http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/10gevura.pdf (дата звернення: 15.12.2023)

48. Геєць В.М. Концепція економічної безпеки України. Ін-т екон. Прогнозування НАН України. К.: Логос, 1999. 56 с.

49. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави: підручник для осіб, що навчаються за фахом «Службовець, державного управління». К.: ІДУС при Кабміні України. 1994. 240 с.

50. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. Дата оновлення: 29.10.2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 10.12.2023).

51. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. Канд. екон. наук: спец. 08.00.01. Донецьк, 2007. 235 с.

52. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] К.: НІСД. 1997. 144 с.

53. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К.: Сатсанга, 2001. 224 с.

54. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: моногр. за ред. З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. К.: Знання України, 2011. 299 с.

55. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevsg_2016_6\(3\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevsg_2016_6(3)_11) (дата звернення: 30.11.2023)

56. Любченко О. М. Показники і критерії оцінки економічної безпеки регіону. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2347/1/42.pdf> (дата звернення: 30.11.2023)

57. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 13, ст. 90
58. Білик Р. Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації. URL: http://www.business-inform.net/pdf/2015/9_0/67_72.pdf (дата звернення: 20.11.2023)
59. Різник Н. А. Економічна безпека регіону та її роль у забезпеченні національної безпеки держави URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2011_17_1/Riznyk%20N..pdf (дата звернення: 20.11.2023)
60. Економічна енциклопедія: у 3 т. Відп. Ред. С.В. Мочерний. Т.1. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с
61. Доповідь «Про людський розвиток» Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй. URL: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_RU_indicators.pdf. (дата звернення: 12.12.2023)
62. Cobb C., Halstead T., Rowe J. *Redefining Progress: The Genuine Progress Indicator, Summary of Data and Methodology* San Francisco, 1995.
63. Venetoulis J., Cobb C. *Genuine Progress Indicator (GPI). Measuring the Real State of the Economy Sustainability Indicators Program*. URL: http://www.rprogress.org/publications/2004/gpi_march2004update.pdf (дата звернення: 12.12.2023)
64. Харазішвілі Ю.М. Інноваційність як характеристика якості соціально-економічного розвитку *Проблеми та перспективи інноваційного розвитку економіки: матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції*, Алушта, 10-15 вересня 2012 року. НАН України, ЦИПІН ім. Г.М. Доброва, Творчий союз НДВ Криму. Сімферополь: ІТ «АРІАЛ», 2012. С. 175-180.
65. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України на основі Методичних рекомендацій, які розроблені відділом макроекономічної

політики та регіонального розвитку Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України. URL: https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%A1%D0%95%D0%A0_10_01_2022.pdf

66. Дмитровська В. С. Максимів М. С. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Т. 2, № 15. С. 147-159

67. Євдокимова Д.М. Державне регулювання економічного розвитку: автореф. Дис ... канд. Екон. Наук: 08.01.01 Київ. Нац. Екон. Ун-т. – К., 2002. – 20 с

68. Білоус Ю.Г. Оцінювання фінансової безпеки територій як складової забезпечення національної економічної безпеки. Сумський національний університет. Суми, 2020. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/339163330.pdf> (дата звернення: 23.10.2023).

69. Матвійчук В.І., Нешко Р.М. Фінансова безпека регіону як складовий елемент фінансової безпеки держави. *Фінанси, облік, банки*. Донецьк, 2017. № 1 (22). С. 125-134.

70. Нікольчук Ю.М. Фінансова безпека регіону: наукові підходи до ідентифікації поняття. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький 2020. № 6. С. 73-77. URL : <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/03/13-1.pdf> (дата звернення: 26.10.2023).

71. Богдан Н.М. Оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки регіонів України: методологія і практика. *Проблеми економіки*. Харків, 2018. № 1 (35). С. 142-149. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pekon_2018_1_19 (дата звернення: 23.10.2023).

72. Лелюк С.В. Методичний підхід до оцінювання фінансової безпеки регіонів України. Економічний аналіз : зб. Наук. Праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. Ред.) та ін. Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». Тернопіль, 2014. Том 17. № 1. С. 139-145.

73. Державна служба статистики України. Архів статистичної інформації за 2013-2021 рр. Доходи населення по регіонах України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

74. Державна служба статистики України. Архів статистичної інформації за 2002-2012 рр. Доходи населення по регіонах України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

75. Головне управління статистики у Полтавській області. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у періоді 2010-2021 рр. URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

76. Тульчинський Р. В., Ханін С. Г. Методичне забезпечення оцінки економічної безпеки регіону в сучасних умовах. *Агросвіт*. 2020. № 8. С. 30–34.

77. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із дисципліни «Економіко-математичні методи та моделі: економетрика» (Модуль 1) для студентів напрямів підготовки 6.030502 «Економічна кібернетика», 6.030507 «Маркетинг», 6.030509 «Облік і аудит» всіх форм навчання. Полтава: ПолтНТУ, 2012. 31 с.

78. Державна служба статистики України. Архів статистичної інформації за 2010-2021 рр. Кількість підприємств за їх розмірами за регіонами. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

79. Головне управління статистики у Полтавській області. Кількість діючих суб'єктів господарювання по районах у 2021 році. URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

80. Головне управління статистики у Полтавській області. Архів статистичної інформації за 2010-2021 рр. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

81. Головне управління статистики у Полтавській області. Архів статистичної інформації за 2010-2021 рр. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

82. Головне управління статистики у Полтавській області. Архів статистичної інформації за 2010-2021 рр. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності. URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

83. Головне управління статистики у Полтавській області. Демографія і перепис. Населення (1990–2021). URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)

84. Головне управління статистики у Полтавській області. Доходи та умови життя. Структура сукупних ресурсів у періоді 2010-2021 рр. URL: https://www.pl.ukrstat.gov.ua/main/stat_info/dg/dg4.htm (дата звернення: 20.12.2023)

85. Головне управління статистики у Полтавській області. Доходи та умови життя. Структура сукупних витрат у періоді 2010-2021 рр. URL: https://www.pl.ukrstat.gov.ua/main/stat_info/dg/dg2.htm (дата звернення: 20.12.2023)

86. Головне управління статистики у Полтавській області. Оплата праці та соціально-трудова відносина. Темп зростання/зниження номінальної та індекс реальної заробітної плати у періоді 2010-2021 рр. URL: https://www.pl.ukrstat.gov.ua/main/stat_info/dohod/doh3.htm (дата звернення: 20.12.2023)

87. Глущевський В. В. Методологічні основи концепції управління ризиками підприємницької діяльності. *Фінанси України*. 2014. № 10. С. 116-124.
88. Башинський Т.В. Рівень життя населення: огляд методик оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2014. № 2 (43). С. 232- 234.
89. Григоруک П.М., Ткаченко І.С. Методи побудови інтегрального показника. *БізнесІнформ*. 2012. № 4. С. 34-38.
90. Human Development Reports. United Nations Development Programme. URL: <https://hdr.undp.org/en/home> (дата звернення: 04.01.2024)
91. Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. Доп. Київ : НІСД, 2014. 117 с.
92. Глушко А.Д. Дистанційний курс нормативної навчальної дисципліни Статистика напряму підготовки 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» URL: <https://dist.nupp.edu.ua/course/view.php?id=1525> (дата звернення: 05.01.2024)
93. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 25, ст.195) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення: 06.01.2024)
94. Галушак М. П., Галушак О. Я., Кужда Т. І. Прогнозування соціально-економічних процесів: навчальний посібник для економічних спеціальностей. Тернопіль: ФОП Паляниця, 2021. 160 с.
95. Відповідь Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства на лист про отримання даних економічної безпеки держави за 2021 рік. URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/iekonomichna_biezpieka#outgoing-130232 (дата звернення: 20.12.2023)

96. Гаєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія Харків : ІНЖЕК, 2015. 240 с.

97. Відповідь Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства на лист про отримання даних економічної безпеки держави у періоді 2010-2020 рр. URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien_iekonomichnoyi_biezpieki_3#outgoing-104387 (дата звернення: 09.01.2024)

98. Пілько А.Д. Прогнозування соціально-економічних процесів: Конспект лекцій. Івано-Франківськ: Супрун В.П. 2011. 83с.

99. Галушак М. П., Галушак О. Я., Кужда Т. І. Прогнозування соціально- економічних процесів: навчальний посібник для економічних спеціальностей. – Тернопіль: ФОП Паляниця, 2021. – 160 с.

100. Стратегія національної безпеки України: [Закон України від 16.09.2020 № № 392/2020 Дата оновлення:16.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text](#) (дата звернення: 15.01.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Структурна динаміка сукупних ресурсів та витрат населення Полтавської області у періоді 2010-2021 рр.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Доходи всього, млн.грн.	34462,00	39299,00	44835,00	46984,00	49928,00	60610,00	71926,00	92768,00	114656,00	129647,00	138898,00	167228,00
у тому числі:												
Грошові доходи, з них:	86,9%	86,1%	88,8%	87,6%	88,9%	85,9%	82,4%	84,3%	87,8%	89,6%	92,3%	91,7%
- <i>оплата праці</i>	37,5%	44,5%	48,2%	48,1%	42,3%	38,0%	45,2%	51,1%	55,6%	53,3%	50,1%	51,4%
- <i>доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості</i>	12,6%	1,8%	2,6%	3,2%	3,8%	4,2%	1,4%	1,1%	2,5%	2,5%	7,9%	4,5%
- <i>доходи від продажу сільськогосподарської продукції</i>	4,8%	4,8%	3,1%	3,2%	4,5%	4,7%	3,1%	3,3%	2,3%	2,8%	3,0%	3,7%
- <i>пенсії, стипендії соціальні допомоги, надані готівкою</i>	26,6%	26,9%	27,6%	26,2%	31,0%	27,7%	24,0%	21,1%	20,4%	23,2%	22,2%	23,3%
- <i>грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи</i>	5,4%	8,1%	7,3%	6,9%	7,3%	11,3%	8,7%	7,7%	7,0%	7,8%	9,1%	8,8%
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	8,2%	8,6%	6,3%	6,8%	6,0%	7,1%	7,0%	5,4%	4,4%	6,7%	4,9%	5,6%
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,8%	0,8%	0,7%	0,4%	0,8%	2,3%	7,7%	6,8%	4,4%	1,0%	0,2%	0,2%
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,3%	0,2%	0,4%	0,4%	0,3%	0,2%	0,2%	0,6%	0,7%	0,2%	0,1%	0,1%
Інші надходження	3,8%	4,3%	3,8%	4,8%	4,0%	4,5%	2,7%	2,9%	2,7%	2,5%	2,5%	2,4%
Наявний дохід , млн.грн	26873,00	31010,00	35380,00	37118,00	38078,00	46203,00	54362,00	69116,00	86746,00	101521,00	108707,00	130430,00
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	17990,90	20917,40	24027,20	25371,20	26195,70	31996,50	37938,40	48663,00	61648,80	72843,00	78813,00	95770,00

Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Витрати всього, млн.грн.	26319,00	31783,00	36457,00	39017,00	45428,00	56545,00	66889,00	88651,00	109575,00	127873,00	135218,00	160060,00
Споживчі сукупні витрати , з них:	88,3%	90,2%	90,4%	89,7%	91,3%	92,7%	95,4%	93,5%	92,9%	94,8%	93,0%	92,9%
- на продукти харчування та безалкогольні напої	53,3%	52,3%	51,2%	50,5%	49,2%	50,0%	49,5%	45,0%	45,2%	49,7%	47,5%	46,2%
- на алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4%	3,5%	3,5%	3,4%	3,1%	2,9%	2,6%	3,2%	3,0%	3,4%	3,7%	3,2%
- на непродовольчі товари та послуги	31,6%	34,4%	35,7%	35,8%	39,0%	39,8%	43,3%	45,3%	44,7%	41,7%	41,8%	43,5%
Неспоживчі сукупні витрати	11,7%	9,8%	9,6%	10,3%	8,7%	7,3%	4,6%	6,5%	7,1%	5,2%	7,0%	7,1%

*Складено на основі [85,84]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Показники оцінки рівня фінансово-економічної безпеки Полтавської області

№ з/п	Показник	Рік												Стимулятор (+), дестимулятор (-)
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. МЕЗОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ														
1	Індекс валового регіонального продукту	0,91	0,98	1,02	1,06	1,04	1,07	1,02	1,03	0,96	0,99	1,04	1,00	+
2	Індекс ВРП в розрахунку на одного економічно-активного мешканця цього регіону	0,05	0,08	0,10	0,12	0,15	0,17	0,18	0,23	0,27	0,28	0,29	0,31	+
3	Питома вага економічно-активного населення, %	44,89	45,04	45,19	45,34	45,49	45,64	45,38	45,79	46,25	47,34	46,43	45,83	+
4	Індекс промислової продукції, %	98,71	98,87	99,03	99,19	99,34	99,50	100,10	98,90	101,50	98,80	99,80	101,20	+
5	Індекс с/г продукції, %	95,91	96,48	97,05	97,62	98,20	98,77	103,30	83,20	124,00	95,70	88,80	109,60	+
6	Індекс роздрібного товарообороту, %	96,93	98,38	99,83	101,28	102,74	104,19	104,10	109,70	109,50	106,60	112,60	113,10	+
2. ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ПОКАЗНИКИ														
7	Капітальні інвестиції в регіон, % до ВРП	9,45	9,77	10,10	10,43	10,76	11,09	13,13	10,53	10,71	12,28	13,35	13,42	+
8	Прямі іноземні інвестиції, % до ВРП	5,08	7,02	8,95	10,89	12,82	14,76	21,98	17,72	15,76	14,16	32,75	26,83	+
9	Обсяг ПІІ на одного економічно-активного мешканця, грн	5842,72	6596,91	3684,44	2771,96	1306,07	1721,87	39131,02	40838,51	41962,62	39999,27	95821,45	133511,71	+
10	Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, в загальній кількості підприємств, %	0,26	0,31	0,37	0,42	0,47	0,52	0,57	0,62	0,68	0,70	0,78	0,82	+
11	Частка інноваційної продукції в реалізованій продукції в регіоні, %	0,15	0,14	0,14	0,13	0,15	0,09	0,11	0,13	0,35	0,16	2,30	1,25	+

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
12	Чисельність працівників, які виконують науково-технічні роботи, осіб на 1000 зайнятих	90,43	88,78	87,14	85,49	83,85	82,20	44,32	118,10	101,60	62,50	51,60	80,52	+
13	Питома вага виконаних науково-дослідних робіт у ВРП, %	0,09	0,09	0,08	0,07	0,07	0,06	0,05	0,04	0,05	0,02	0,02	0,01	+
14	Частка фундаментальних досліджень в загальному обсязі, які виконані власними силами, %	11,23	5,07	1,08	7,24	13,39	19,55	27,64	30,20	31,47	54,48	46,28	56,48	+
15	Частка прикладних досліджень в загальному обсязі, які виконані власними силами, %	10,51	13,60	16,69	19,78	22,87	25,97	31,35	31,11	32,09	38,57	43,09	44,52	+
16	Частка науково-технічних розробок і послуг в загальному обсязі, які виконані власними силами, %	70,45	65,28	60,11	54,94	49,77	44,60	41,00	37,18	36,43	7,17	10,64	26,58	+
3. ПОКАЗНИКИ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ														
17	Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів	2,081879572	2,963801	2,573761	2,38806928	1,93678797	1,8184191	1,70	1,62	1,40	1,55	1,98	1,70	+
18	Коефіцієнт експортної залежності, % до ВРП	8,06	8,11	8,16	8,21	8,26	8,31	8,23	8,92	8,35	7,69	9,09	8,60	+
19	Коефіцієнт імпоротної залежності, % до ВРП	7,26	7,06	6,85	6,65	6,44	6,24	5,54	6,05	6,32	5,31	4,89	5,01	-
20	Питома вага підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, %	22,53	23,28	24,02	24,77	25,51	26,26	26,98	27,87	28,09	29,74	29,77	30,73	+
4. ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ														
21	Доходи місцевого бюджету, % до ВРП	5,70	3,92	2,30	3,59	4,89	6,19	5,63	6,09	6,21	4,64	2,84	2,97	+
22	Ефективність використання доходів бюджету	0,15	0,31	0,21	0,49	0,53	0,64	0,70	0,65	0,02	0,01	0,09	0,05	+
23	Індекс витратів бюджету на одного мешканця, грн	1124,44	913,58	1502,73	1758,53	1947,68	2036,82	1355,69	2226,24	7497,81	6141,89	4211,61	5259,64	+

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
24	Співвідношення суми отриманих трансфертів до суми доходів бюджету, перерахованих у державний бюджет	3,70	4,00	5,30	4,59	6,19	5,19	5,63	6,09	6,21	4,64	2,84	2,97	+
25	Відношення податкових і неподаткових надходжень до місцевого бюджету, разів	5,75	4,14	2,53	5,93	3,68	2,29	3,75	4,46	8,15	9,39	10,68	11,02	+
26	Питома вага податкових надходжень в загальних доходах, %	19,03	21,95	18,86	11,78	14,70	12,38	14,43	14,82	18,75	26,98	41,90	46,12	+
27	Питома вага офіційних трансфертів в загальних доходах, %	130,70	123,48	116,25	109,03	101,81	94,59	81,72	81,83	78,69	70,08	54,02	49,59	-
28	Трансферти з державного бюджету у ВРП, % до ВРП	4,14	3,35	3,57	1,78	3,00	3,21	4,60	4,98	4,89	3,25	1,53	1,49	+
5. СОЦІАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ														
29	Співвідношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	4,64	4,45	2,91	3,36	2,82	3,27	3,47	4,24	4,93	5,31	5,34	5,93	+
30	Співвідношення середньої з/п в регіоні до середньої з/п в країні, разів	0,88	0,88	0,89	0,89	0,90	0,91	0,89	0,92	0,94	0,94	0,93	0,93	+
31	Рівень безробіття працездатного населення (за методологією МОП), %	12,19	12,14	12,10	11,14	12,01	11,96	12,60	12,00	11,20	10,60	12,00	12,40	-
32	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці, %	50,59	49,93	49,27	48,60	47,94	47,28	66,34	39,21	29,33	32,19	45,06	57,62	-
33	Частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, %	3,85	3,62	3,38	3,14	2,90	2,66	3,75	0,29	2,96	0,10	2,65	1,24	-
34	Частка витрат на комунальні послуги в загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств, %	8,60	9,30	9,60	9,30	9,70	11,90	19,30	18,00	17,20	16,70	16,30	18,40	-
35	Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВРП	0,42	0,72	0,59	0,78	0,62	0,79	0,79	0,94	0,88	0,79	0,52	0,57	+

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
36	Видатки зведеного бюджету на освіту, % до ВРП	0,15	0,23	0,19	0,25	0,31	0,37	0,39	0,50	0,61	0,67	0,61	0,74	+
6. ДЕМОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ														
37	Коефіцієнт депопуляції населення, %	216,81	244,64	322,48	300,31	228,14	255,97	195,87	211,51	232,11	253,40	285,10	342,28	-
38	Загальний коефіцієнт народжуваності, проміле	9,50	9,44	9,76	9,53	9,67	9,63	9,60	8,52	7,28	6,46	6,16	5,76	+
39	Загальний коефіцієнт смертності, проміле	17,41	16,46	16,15	16,24	16,52	17,50	18,80	18,01	16,90	16,37	17,57	19,71	-
40	Загальний коефіцієнт міграції, %	0,01	0,02	0,02	0,03	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,03	0,04	0,02	-

Додаток В

Таблиця В.1

Матриця стандартизованих показників для розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки Полтавської області за 2010 – 2021 рр.

№ індикатора	Рік												Еталонне значення показника
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1. МЕЗОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ													
1	0,857	0,921	0,959	0,994	0,977	1,000	0,958	0,970	0,904	0,929	0,977	0,936	1,07
2	0,163	0,242	0,322	0,401	0,481	0,560	0,574	0,743	0,859	0,911	0,944	1,000	0,31
3	0,948	0,951	0,955	0,958	0,961	0,964	0,959	0,967	0,977	1,000	0,981	0,968	47,34
4	0,973	0,974	0,976	0,977	0,979	0,980	0,986	0,974	1,000	0,973	0,983	0,997	101,50
5	0,773	0,778	0,783	0,787	0,792	0,797	0,833	0,671	1,000	0,772	0,716	0,884	124,00
6	0,857	0,870	0,883	0,896	0,908	0,921	0,920	0,970	0,968	0,943	0,996	1,000	113,10
2. ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ПОКАЗНИКИ													
7	0,704	0,728	0,753	0,777	0,802	0,826	0,978	0,785	0,798	0,915	0,995	1,000	13,42
8	0,155	0,214	0,273	0,332	0,392	0,451	0,671	0,541	0,481	0,432	1,000	0,819	32,75
9	0,044	0,049	0,028	0,021	0,010	0,013	0,293	0,306	0,314	0,300	0,718	1,000	133511,71
10	0,322	0,384	0,446	0,508	0,569	0,631	0,697	0,616	0,676	0,701	0,784	0,820	0,82
11	0,065	0,062	0,060	0,058	0,065	0,040	0,048	0,055	0,153	0,071	1,000	0,543	2,30
12	0,766	0,752	0,738	0,724	0,710	0,696	0,375	1,000	0,860	0,529	0,437	0,682	118,10
13	1,000	0,923	0,846	0,768	0,691	0,614	0,492	0,464	0,492	0,253	0,212	0,151	0,09
14	0,199	0,090	0,019	0,128	0,237	0,346	0,489	0,535	0,557	0,965	0,819	1,000	56,48
15	0,236	0,305	0,375	0,444	0,514	0,583	0,704	0,699	0,721	0,866	0,968	1,000	44,52
16	1,718	1,592	1,466	1,340	1,214	1,088	1,000	0,907	0,889	0,175	0,259	0,648	41,00

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
3. ПОКАЗНИКИ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ													
17	0,702	1,000	0,868	0,806	0,653	0,614	0,575	0,547	0,473	0,522	0,667	0,572	2,96
18	0,887	0,892	0,898	0,903	0,909	0,914	0,905	0,982	0,918	0,846	1,000	0,946	9,09
19	0,674	0,693	0,714	0,736	0,759	0,784	0,883	0,808	0,774	0,922	1,000	0,977	4,89
20	0,733	0,758	0,782	0,806	0,830	0,855	0,878	0,907	0,914	0,968	0,969	1,000	30,73
4. ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ													
21	0,918	0,631	0,370	0,578	0,787	0,996	0,906	0,980	1,000	0,747	0,457	0,479	6,21
22	0,221	0,447	0,303	0,701	0,755	0,910	1,000	0,931	0,028	0,015	0,131	0,075	0,70
23	0,150	0,122	0,200	0,235	0,260	0,272	0,181	0,297	1,000	0,819	0,562	0,701	7497,81
24	0,596	0,644	0,852	0,739	0,997	0,835	0,906	0,980	1,000	0,747	0,457	0,479	6,21
25	0,522	0,376	0,230	0,538	0,334	0,207	0,341	0,405	0,740	0,853	0,970	1,000	11,02
26	0,413	0,476	0,409	0,256	0,319	0,268	0,313	0,321	0,407	0,585	0,909	1,000	46,12
27	0,379	0,402	0,427	0,455	0,487	0,524	0,607	0,606	0,630	0,708	0,918	1,000	49,59
28	0,831	0,673	0,716	0,358	0,601	0,644	0,924	1,000	0,982	0,653	0,308	0,300	4,98
5. СОЦІАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ													
29	0,782	0,750	0,490	0,567	0,475	0,552	0,586	0,715	0,830	0,896	0,900	1,000	5,93
30	0,928	0,934	0,940	0,947	0,953	0,959	0,944	0,976	1,000	0,993	0,988	0,981	0,94
31	0,870	0,873	0,876	0,951	0,883	0,886	0,841	0,883	0,946	1,000	0,883	0,855	10,60
32	0,580	0,587	0,595	0,603	0,612	0,620	0,442	0,748	1,000	0,911	0,651	0,509	29,33
33	0,026	0,028	0,030	0,032	0,034	0,038	0,027	0,340	0,034	1,000	0,038	0,081	0,10
34	1,000	0,925	0,896	0,925	0,887	0,723	0,446	0,478	0,500	0,515	0,528	0,467	8,60
35	0,449	0,769	0,625	0,836	0,662	0,844	0,844	1,000	0,933	0,838	0,552	0,610	0,94
36	0,204	0,312	0,255	0,338	0,421	0,503	0,525	0,674	0,830	0,908	0,821	1,000	0,74
6. ДЕМОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ													
37	0,903	0,801	0,607	0,652	0,859	0,765	1,000	0,926	0,844	0,773	0,687	0,572	195,87
38	0,974	0,968	1,000	0,977	0,991	0,987	0,984	0,873	0,746	0,662	0,632	0,590	9,76
39	0,928	0,981	1,000	0,994	0,977	0,923	0,859	0,897	0,956	0,987	0,919	0,819	16,15
40	0,425	0,223	0,268	0,185	0,878	0,576	0,269	0,538	1,000	0,183	0,143	0,021	0,01

Додаток Г

Таблиця Г.1

Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки Полтавської області за 2010 – 2021 рр.

Індикатор	Ваговий коефіцієнт групи показників	Рік											
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Мезоекономічна безпека	0,857	0,921	0,959	0,994	0,977	1,000	0,958	0,970	0,904	0,929	0,977	0,936
2		0,163	0,242	0,322	0,401	0,481	0,560	0,574	0,743	0,859	0,911	0,944	1,000
3		0,948	0,951	0,955	0,958	0,961	0,964	0,959	0,967	0,977	1,000	0,981	0,968
4		0,973	0,974	0,976	0,977	0,979	0,980	0,986	0,974	1,000	0,973	0,983	0,997
5		0,773	0,778	0,783	0,787	0,792	0,797	0,833	0,671	1,000	0,772	0,716	0,884
6		0,857	0,870	0,883	0,896	0,908	0,921	0,920	0,970	0,968	0,943	0,996	1,000
Інтегральна оцінка за групою	0,21	0,664	0,721	0,764	0,801	0,826	0,854	0,858	0,873	0,950	0,918	0,927	0,963
7	Інвестиційно-інноваційна безпека	0,704	0,728	0,753	0,777	0,802	0,826	0,978	0,785	0,798	0,915	0,995	1,000
8		0,155	0,214	0,273	0,332	0,392	0,451	0,671	0,541	0,481	0,432	1,000	0,819
9		0,044	0,049	0,028	0,021	0,010	0,013	0,293	0,306	0,314	0,300	0,718	1,000
10		0,322	0,384	0,446	0,508	0,569	0,631	0,697	0,616	0,676	0,701	0,784	0,820
11		0,065	0,062	0,060	0,058	0,065	0,040	0,048	0,055	0,153	0,071	1,000	0,543
12		0,766	0,752	0,738	0,724	0,710	0,696	0,375	1,000	0,860	0,529	0,437	0,682
13		1,000	0,923	0,846	0,768	0,691	0,614	0,492	0,464	0,492	0,253	0,212	0,151
14		0,199	0,090	0,019	0,128	0,237	0,346	0,489	0,535	0,557	0,965	0,819	1,000
15		0,236	0,305	0,375	0,444	0,514	0,583	0,704	0,699	0,721	0,866	0,968	1,000
16		0,816	0,690	0,959	0,997	0,930	0,916	1,000	0,907	0,889	0,175	0,259	0,648
Інтегральна оцінка за групою	0,16	0,280	0,274	0,241	0,295	0,302	0,315	0,458	0,483	0,534	0,404	0,635	0,690

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
17	Зовнішньо- економічна безпека	0,702	1,000	0,868	0,806	0,653	0,614	0,575	0,547	0,473	0,522	0,667	0,572
18		0,887	0,892	0,898	0,903	0,909	0,914	0,905	0,982	0,918	0,846	1,000	0,946
19		0,674	0,693	0,714	0,736	0,759	0,784	0,883	0,808	0,774	0,922	1,000	0,977
20		0,733	0,758	0,782	0,806	0,830	0,855	0,878	0,907	0,914	0,968	0,969	1,000
Інтегральна оцінка за групою	0,05	0,745	0,827	0,812	0,811	0,782	0,783	0,797	0,792	0,745	0,792	0,897	0,853
21	Фінансова безпека	0,918	0,631	0,370	0,578	0,787	0,996	0,906	0,980	1,000	0,747	0,457	0,479
22		0,221	0,447	0,303	0,701	0,755	0,910	1,000	0,931	0,028	0,015	0,131	0,075
23		0,150	0,122	0,200	0,235	0,260	0,272	0,181	0,297	1,000	0,819	0,562	0,701
24		0,596	0,644	0,852	0,739	0,997	0,835	0,906	0,980	1,000	0,747	0,457	0,479
25		0,522	0,376	0,230	0,538	0,334	0,207	0,341	0,405	0,740	0,853	0,970	1,000
26		0,413	0,476	0,409	0,256	0,319	0,268	0,313	0,321	0,407	0,585	0,909	1,000
27		0,379	0,402	0,427	0,455	0,487	0,524	0,607	0,606	0,630	0,708	0,918	1,000
28		0,831	0,673	0,716	0,358	0,601	0,644	0,924	1,000	0,982	0,653	0,308	0,300
Інтегральна оцінка за групою	0,36	0,433	0,425	0,391	0,446	0,513	0,499	0,554	0,617	0,519	0,447	0,499	0,495
29	Соціальна безпека	0,782	0,750	0,490	0,567	0,475	0,552	0,586	0,715	0,830	0,896	0,900	1,000
30		0,928	0,934	0,940	0,947	0,953	0,959	0,944	0,976	1,000	0,993	0,988	0,981
31		0,870	0,873	0,876	0,951	0,883	0,886	0,841	0,883	0,946	1,000	0,883	0,855
32		0,580	0,587	0,595	0,603	0,612	0,620	0,442	0,748	1,000	0,911	0,651	0,509
33		0,026	0,028	0,030	0,032	0,034	0,038	0,027	0,340	0,034	1,000	0,038	0,081
34		1,000	0,925	0,896	0,925	0,887	0,723	0,446	0,478	0,500	0,515	0,528	0,467
35		0,449	0,769	0,625	0,836	0,662	0,844	0,844	1,000	0,933	0,838	0,552	0,610
36		0,204	0,312	0,255	0,338	0,421	0,503	0,525	0,674	0,830	0,908	0,821	1,000
Інтегральна оцінка за групою	0,12	0,414	0,466	0,423	0,474	0,462	0,491	0,426	0,688	0,564	0,866	0,510	0,561

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
37	Демографічна безпека	0,903	0,801	0,607	0,652	0,859	0,765	1,000	0,926	0,844	0,773	0,687	0,572
38		0,974	0,968	1,000	0,977	0,991	0,987	0,984	0,873	0,746	0,662	0,632	0,590
39		0,928	0,981	1,000	0,994	0,977	0,923	0,859	0,897	0,956	0,987	0,919	0,819
40		0,425	0,223	0,268	0,185	0,878	0,576	0,269	0,538	1,000	0,183	0,143	0,021
Інтегральна оцінка за групою	0,1	0,768	0,642	0,635	0,585	0,924	0,796	0,690	0,790	0,881	0,551	0,488	0,276
Узагальнена інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки Полтавської області	1	0,427	0,446	0,431	0,473	0,501	0,508	0,544	0,605	0,577	0,562	0,582	0,601

Додаток Д

Таблиця Д.1

Розрахунок показників задля прогнозування методом екстраполяції на основі аналітичних показників рядів динаміки

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Узагальнена інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки Полтавської області	0,430	0,449	0,433	0,475	0,502	0,508	0,544	0,605	0,577	0,562	0,582	0,601	
Абсолютні ланцюгові прирости	-	0,019	-0,017	0,042	0,028	0,006	0,035	0,061	-0,028	-0,015	0,020	0,019	0,620
Абсолютні базисні прирости	-	0,019	0,003	0,045	0,072	0,078	0,114	0,174	0,146	0,132	0,152	0,171	0,624
Середній абсолютний приріст	-						0,02						
Ланцюгові коефіцієнти росту	-	1,04	0,96	1,10	1,06	1,01	1,07	1,11	0,95	0,97	1,04	1,03	0,620
Середній коефіцієнт росту	-						1,03						0,619

Таблиця Д.2

Розрахунок показників задля прогнозування методом експоненціального згладжування

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Згладжені значення в період t, якщо константа згладжування 0,1	0,443	0,450	0,459	0,474	0,484	0,492	0,501	0,511	0,521	0,532	0,543
Корекція тренду в період t	0,002	0,003	0,004	0,006	0,007	0,007	0,008	0,008	0,008	0,009	0,010
Згладжені значення з корекцією тренда t, якщо константа згладжування 0,1	0,445	0,453	0,463	0,480	0,491	0,499	0,508	0,519	0,529	0,541	0,553

Продовження табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Згладжені значення в період t, якщо константа згладжування 0,2	0,454	0,465	0,481	0,506	0,520	0,528	0,539	0,551	0,563	0,577	0,591
Корекція тренду в період t	0,004	0,005	0,008	0,011	0,012	0,011	0,011	0,011	0,011	0,012	0,012
Згладжені значення з корекцією тренда t, якщо константа згладжування 0,2	0,458	0,470	0,488	0,517	0,531	0,539	0,550	0,563	0,574	0,588	0,603
Згладжені значення в період t, якщо константа згладжування 0,3	0,464	0,477	0,497	0,529	0,544	0,549	0,559	0,571	0,583	0,597	0,613
Корекція тренду в період t	0,006	0,007	0,010	0,014	0,014	0,013	0,012	0,012	0,012	0,012	0,013
Згладжені значення з корекцією тренда t, якщо константа згладжування 0,3	0,469	0,484	0,507	0,544	0,558	0,562	0,571	0,584	0,595	0,610	0,626